

Sitten pitkän ajan kuluttua, kun sinusta on tullut jo pappi

Syntaksin ja sanaston vaihtelu opiskelijoiden kirjoitelmissa

Suomen kielen pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
toukokuu 2008

Sanna Tiainen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Tiainen Sanna	
Työn nimi – Title <i>Sitten pitkän ajan kuluttua, kun sinusta on tullut jo pappa</i> Syntaksin ja sanaston vaihtelu opiskelijoiden kirjoitelmissa	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 87 + 9
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tarkastelen tutkielmassani erilaisten syntaksin ja sanaston ilmiöiden esiintymistä opiskelijoiden kirjoitelmissa. Tavoitteenani on havainnoida, minkälaisia kirjoitettuun kieleen kuulumattomia mutta puhutulle kielelle ominaisia syntaktisia ja morfosyntaktisia piirteitä on nähtävissä opiskelijoiden teksteissä. Tarkasteltavina ilmiöinä ovat omistuksen osoittaminen, monikon 3. persoonan inkongruenssi, erilaiset passiivimuodot, pronomien käyttö, artikkelin käyttö suomen kielessä, sanajärjestys, <i>että</i>-konjunktion käyttö alisteisessa kysymyslauseessa, <i>niin</i>-konjunktio, <i>löytää</i>- ja <i>löytyä</i>-verbien käyttö, <i>alkaa tehdä</i> ja <i>alkaa tekemään</i> -muotojen vaihtelu sekä murteen eksessiivi. Valitsin tarkasteltaviksi ilmiöiksi ne, joita aineistossa esiintyy toistuvasti.</p> <p>Tutkimusaineistonani on 143 kirjoitelmaa, joista 68 on lukiolaisten ja 75 ammattikoululaisten kirjoitettamia. Tutkimusaineisto on kerätty pääosin lukuvuodella 2006–2007, mutta osa aineistosta on kirjoitettu jo syksyllä 2004 proseminaaritutkielmaani varten. Kaikki kirjoittajat olivat yli 15-vuotiaita ja asuivat kirjoittamishetkellä Kaakkois-Suomen alueella.</p> <p>Tein kirjoitelmien syntaksista ja sanastosta sellaisia havaintoja, joita olin osannut odottaa, mutta huomasin myös joitakin ennako-oletuksistani poikkeavia asioita. Omistusliitteen käyttö on harvinaistumassa puhekielen lisäksi myös kirjoitetussa kielessä sellaisissa tapauksissa, joissa omistaja voidaan muutenkin aukottomasti päätellä. Toisaalta omistusliitettä saatetaan käyttää virheellisesti pyrittäessä mahdollisimman korrektiin kieleen. Monikon 3. persoonan inkongruenssi tuntui aineistossani johtuvan subjektin ja predikaatin etäisyydestä tai käänteisestä sanajärjestyksestä. Myös kieltoverbi jäi usein yksikkömuotoiseksi. Passiivin kohdalla esiintyi runsaasti vaihtelua. Passiivina käytetään puhekielen mallin mukaisesti runsaasti monikon 1. persoonan tilalla. Passiivin tilalla puolestaan käytetään muun muassa <i>sinä</i>-passiivina ja kaksoispassiivina. Pronomien kohdalla suuria ongelmia aiheuttivat pronomien viittaussuhteet tai korrelaatin puuttuminen kokonaan. Relatiivipronominin valintakaan ei tuntunut olevan kaikille kirjoittajille selvää. Sanajärjestysongelmia tuottivat lähinnä adverbialit <i>myös</i>, <i>jo</i> ja <i>vain</i>. Lisäksi kirjoittajat eivät tuntuneet huomaavan, että sanajärjestys vaikuttaa lauseen semantiikkaan ja sanojen painotuksiin.</p> <p>Tutkin työssä myös, onko ilmiöiden esiintymisessä eroja lukiolaisten ja ammattikoululaisten kirjoitelmien välillä. Aineistossani ammattikoululaiset käyttävät <i>alkaa tekemään</i> -rakennetta selvästi lukiolaisia enemmän. Myös <i>sinä</i>-passiivina ja passiivina monikon 1. persoonan tilalla on enemmän ammattikoululaisten kirjoitelmissa. Tekemiäni havaintojen perusteella voin todeta, että opiskelijoiden kirjoitelmissa on runsaasti kirjakielen normien vastaisia ja puhekielen mallin mukaisia muotoja ja rakenteita.</p>	
Asiasanat – Keywords puhekieli, kirjakieli, kielenhuolto, ammattikoululaiset, lukiolaiset, sanajärjestys, passiivi, relatiivipronomit	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Fennicum	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO.....	1
1.1.	Tutkimustehtävä	3
1.2.	Tutkimusaineisto.....	2
2.	OMISTUKSEN OSOITTAMINEN	5
2.1.	Yleistä... ..	5
2.2.	Persoonapronominin genetiivi.....	6
2.3.	<i>Oma</i> -sana	11
2.4.	Possessiivisuffiksi	14
2.5.	Persoonapronominin genetiivi + possessiivisuffiksi.....	17
2.6.	Possessiivisuffiksi verbin nominaalimuodossa.....	18
3.	MONIKON 3. PERSOONAN INKONGRUENSSI	20
3.1.	Yleistä... ..	20
3.2.	Inkongruenssi suorassa sanajärjestyksessä	20
3.3.	Inkongruenssi käänteisessä sanajärjestyksessä	24
3.4.	Ammattikoululaisten ja lukiolaisten inkongruenssin käyttö.....	27
4.	PASSIIVI.....	29
4.1.	Yleistä... ..	29
4.2.	Passiivi monikon 1. persoonan tilalla	29
4.3.	Kaksoispassiivi	32
4.4.	Passiivin perfekti	34
4.5.	Geneerinen 3. persoona.....	35
4.6.	<i>Sinä</i> -passiivi.....	36
4.7.	Ammattikoululaisten ja lukiolaisten passiivin käyttö.....	38
5.	PRONOMINIEN KÄYTTÖ.....	40
5.1.	Pronominien viittaussuhteet.....	40
5.1.1.	Yleistä	40
5.1.2.	Pronominilla ei korrelaattia.....	40
5.1.3.	Viittaussuhde epäselvä.....	42
5.1.4.	<i>Se, tämä</i> vai <i>hän?</i>	44

5.1.5.	Numerusongelma	46
5.2.	Relatiivipronominin valinta ja käyttö	47
5.2.1.	Yleistä	47
5.2.2.	<i>Mikä joka</i> -pronominin paikalla.....	48
5.2.3.	<i>Joka mikä</i> -pronominin paikalla.....	50
5.2.4.	<i>Joka</i> -pronominin korrelaatti kaukana	51
5.2.5.	Pronominilla ei korrelaattia.....	52
5.2.6.	Numerus- tai sijamuotovirhe.....	53
6.	SUOMEN KIELESSÄKÖ ARTIKKELI?	56
6.1.	Yleistä...	56
6.2.	Määräinen artikkeli	56
6.3.	Epämääräinen artikkeli	59
7.	SANAJÄRJESTYS	61
7.1.	Yleistä...	61
7.2.	Suora vai käänteinen sanajärjestys?	61
7.3.	Adverbiaalin paikka lauseessa.....	63
7.3.1.	Yleistä	63
7.3.2.	<i>Myös</i>	63
7.3.3.	<i>Jo</i>	64
7.3.4.	<i>Vain</i>	65
7.3.5.	Muut adverbiaalit	65
7.4.	Objektin paikka lauseessa	68
7.5.	Muut sanajärjestystapaukset.....	69
8.	MUITA ILMIÖITÄ.....	71
8.1.	<i>Että</i> -konjunktio alisteisessa kysymyslauseessa	71
8.2.	<i>Niin</i> -konjunktio.....	72
8.3.	<i>Löytää-</i> ja <i>löytyä-</i> verbit	73
8.4.	<i>Alkaa tehdä</i> vai <i>alkaa tekemään</i> ?	75
8.5.	Murteen eksessiivi	79
9.	PÄÄTÄNTÖ	81
	LÄHTEET.....	85
	LIITTEET 1-8 Kirjoitelmien aiheet	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimustehtävä

Tarkoitukseni on tutkia erilaisten syntaksin ja sanaston ilmiöiden esiintymistä lukiolaisten ja ammattikoululaisten kirjoitelmissa. Monissa tapauksissa kyseessä on puhutun kielen ilmiöiden siirtyminen kirjoitettuun kieleen. Kielihän kehittyy ja muuttuu koko ajan. Muutoksia tapahtuu sekä kirjoitetussa että puhutussa kielessä, mutta ainakin toistaiseksi puhuttu kieli on muuttunut selvästi nopeammin. Jotkin puhuttuun kieleen olennaisesti kuuluvat rakenteet ja ilmaukset ovat kuitenkin vähitellen alkaneet siirtyä myös kirjoitettuun kieleen. Ilmaukset, joita aluksi voidaan pitää selvästi kirjakielen vastaisina ja virheellisinä, voivat vähitellen muuttua hyväksytyiksi muodoiksi. Esimerkiksi määrää ilmaisevan kaksinkertaisen partitiivimuodon *montaa* kielilautakunta hyväksyi vuonna 1995 *monta*-muodon rinnalle kielteisiin ja rajoittamatonta aspektia kuvaaviin ilmauksiin. (Hakulinen 2003: 7.) Haluan selvittää, näkykö oppilaiden aineissa tällaisia vähittäisiä muutoksia, joissa nimenomaan puhuttu kieli alkaa vaikuttaa kirjoitetun kielen kehittymiseen. Oletukseni on, että muutoksia on havaittavissa, ja uskon, että ajan kuluessa ne vaikuttavat myös kirjakielen normeihin.

Nyky-suomen sanakirja määrittelee puhutun kielen seuraavasti: ”puhuttu kieli, (joka-päiväisessä) puheessa käytetty kieli”. Sanakirja toteaa lisäksi, että termiä *puhekieli* käytetään usein vastakohtana kirjakielelle tai normaalikielelle. (NS.) *Suomen kielen perussanakirja* tyytyy toteamaan puhekielestä seuraavaa: ”puhuttu kieli; arkikieli” (PS). Käyttäessäni termiä **puhuttu kieli** tai **puhekieli** tarkoitan kieliyhteisön jäseniä yhdistävää puhuttua kieltä, jossa kuitenkin esiintyy vaihtelua alueiden, tilanteiden ja yksilöiden välillä (Maamies 2002: 3). Joissakin kohdissa saatan havainnoida myös murrepiirteiden esiintymistä oppilaiden aineissa.

Nyky-suomen sanakirjassa kirjoitettu kieli määritellään seuraavasti: ”(kansallis)kieli semmoisena kuin sitä kirjallisuudessa käytetään” (NS). *Suomen kielen perussanakirjan* mukaan kirjakieli on ”kirjallisuuden kieli; suositusten mukainen kirjoitettu (ja puhuttu) kieli” (PS). Tutkimuksessani **kirja-** tai **kirjoitettu kieli** tarkoittaa normitettua, koko kieliyhteisöä yhdistävää, murre-erot ylittävää kirjallista viestintävälinettä, joka on konservatiivisempaa kuin puhekieli (Rintala 1983: 195).

Puhutussa ja kirjoitetussa kielessä perusainekset ovat samat. Molemmissa käytetään kielen olennaisia osia, kuten sanaluokkia, lauseenjäseniä, sanojen taivuttamista ja johtamista. Puhutussa ja kirjoitetussa kielessä ei kuitenkaan käytetä samassa suhteessa tai tarkoituksessa näitä kielioppiresursseja. Esimerkiksi pronominiinien ja sanaluokkien käytössä on havaittu selkeitä eroja. (Hakulinen 2003: 5–6.) Puhutun kielen nopeuden ja lineaarisuuden takia siinä saattaa myös esiintyä yhteen sopimattomia eli anakoluuttisia ilmauksia (Lehikoinen 1994: 95). Puhe- ja kirjakielen erot johtuvat niiden tehtävän erilaisuudesta (Rintala 1983: 194). Puhutun kielen voidaan katsoa olevan enemmän sidoksissa aikaan ja puhetilanteeseen. Lisäksi puheen dialogisuus antaa vastaanottajalle mahdollisuuden tarkistaa puhujalta kohtia, joita hän ei ole ymmärtänyt. Kirjoitetussa kielessä sanoman tulee välittyä tekstin kautta ilman lisäselvityksiä. Puhuttuun kieleen liittyy olennaisesti myös dialogisia piirteitä, jotka kirjoitetussa kielessä ovat tarpeettomia ”täytesanoja”, kuten dialogipartikkelit *niin* ja *joo*. (Hakulinen 2003: 7.)

Tutkimukseni kannalta keskeisiä ovat puhekielen ja kirjakielen väliset morfosyntaktiset ja syntaktiset erot. Aion tarkastella opiskelijoiden kirjoitelmista muun muassa monikon 3. persoonan inkongruenssia, possessiivisuffiksin käyttöä, passiivin käyttöä monikon 1. persoonan aktiivimuodon tilalla, pronominiinien käyttöä, sanajärjestystä sekä kysyvän sivulauseen aloittamista *että*-konjunktioilla. Lisäksi aion tutkia kirjoitelmissa esiintyvää puhekielelle ominaista *sinä*-passiiviva, havainnoida *alkaa tehdä / alkaa tekemään* -muotojen vaihtelua ja pohtia, onko myös suomen kieleen kehittynyt jonkinlaista määräisen ja epämääräisen artikkelin käyttöä.

1.2. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona minulla on 68 lukiolaisten kirjoitelmaa ja 75 ammattiopistojen opiskelijoiden kirjoitelmaa. Lukiolaisista kirjoittajista 31 on naisia ja 37 miehiä. Ammattikoululaisista 45 on naisia ja 30 miehiä. Yhteensä kaikista kirjoittajista naisia on 76 ja miehiä 67. Suurin osa ammattiin opiskelijoista on hotelli- ja ravintola-alalla tai elintarvikealalla, mutta kirjoitelmia on myös sosiaali- ja terveysalan sekä autoalan opiskelijoilta. Oppilailta pyydettiin kirjallisesti lupa kirjoitelmien tutkimuskäyttöä varten. Hankin aineistooni kirjoitelmia sekä lukioista että ammatillisista oppilaitoksista, koska tarkoitukseni on joidenkin ilmiöiden kohdalla tutkia, esiintyykö näiden koulutusryhmien välillä eroja kielenkäytössä ja kielipiirteiden esiintymisessä.

Kirjoittajien ikäjakauma vaihtelee 16-vuotiaista lukion ja ammattiopiston ensimmäisen vuoden opiskelijoista aikuisopiskelijoihin. Pääasiallisesti kirjoittajat ovat 16–18-vuotiaita. Rajasin aineistoni toisen asteen opiskelijoiden kirjoitelmiin, koska heidän kirjoitelmistaan uskon löytäväni monipuolisemmin tutkittavia kielenilmiöitä kuin esimerkiksi yläkoululaisten kirjoitelmista.

Aineistoni on kerätty Kaakkois-Suomen alueella sijaitsevista kouluista. Rajasin aineistonkeruualueen tiettyyn murrealueeseen, koska kirjoittajien erilaiset murretaustat saattavat vaikuttaa erilaisten kielenilmiöiden esiintymiseen myös kirjoitetussa tekstissä. Valitsin aineiston keruualueeksi juuri Kaakkois-Suomen, koska asun itse sillä alueella ja aineistojen hankkiminen on näin ollen yksinkertaista.

Suurin osa aineistostani on kirjoitettu lukuvuonna 2006–2007. 32 kirjoitelmaa, joista 16 on naisten ja 16 miesten kirjoittamia, on kuitenkin kirjoitettu syksyllä 2004. Niitä käytin jo proseminarityöni *Puhekielisyydet lukiolaisten aineissa* aineistona. Halusin käyttää niitä myös pro gradu -tutkielmassani, koska proseminaarin suppeuden vuoksi jouduin rajaamaan käsiteltävät ilmiöt pieneen joukkoon ja kirjoitelmissa oli paljon kiinnostavia kielenilmiöitä, jotka jouduin jättämään tutkimukseni ulkopuolelle.

Kirjoitelmien aiheet vaihtelevat eri luokkien ja kirjoittajien välillä. Tehtävänannot ovat liitteinä (liitteet 1-8). En kirjoittanut kaikilla opiskelijoilla tekstiä samasta aiheesta, koska lukion ja ammattiopiston äidinkielen kurssien aikataulut ovat tiukat ja harvat opettajat haluavat käyttää vähäiä tuntejaan kirjoittamalla opiskelijoilla aineistoa yliopisto-opiskelijan tutkielmaa varten. En myöskään kokenut, että aiheen tulisi kaikilla kirjoittajilla olla sama, koska tutkimukseni keskittyy kuitenkin kielenilmiöihin, joita on havaittavissa mistä tahansa tekstistä. Tutkimukseni kannalta tekstin aiheella ei siis ole väliä. Lupa kirjoitelmien käyttöön on kysytty tekstien kirjoittamisen jälkeen. Opiskelijat eivät siis ennen tekstien kirjoittamista tieneet, että niitä tullaan käyttämään tutkimusaineistona, eli he ovat luulleet kirjoittavansa tavallista kouluainetta.

Käytän tutkimuksessani opiskelijoiden kirjoitelmista koodeja, jotka muodostuvat sukupuolitunnuksesta ja oppilaitostunnuksesta. Sukupuolitunnuksena on M (mies) tai N (nainen) ja koulutustunnuksena L (lukio) tai A (ammattiopisto). Tunnuksena on siis ML, MA, NL tai NA. En erittele kirjoittajia tarkemmin toisistaan, koska tarkoitukseni ei ole tutkia yksittäisten kirjoittajien välillä tapahtuvaa kielenkäytön vaihtelua vaan tutkimuskohteenani ovat kielenilmiöt yleensä. Merkitsen kirjoittajista sukupuolen ja oppilaitoksen,

koska tarkoitukseni on havainnoida, ovatko jotkin kielenilmiöt yleisempiä tiettyjen käyttäjäryhmien keskuudessa.

2. OMISTUKSEN OSOITTAMINEN

2.1. Yleistä

Suomen kielen nominitaivutuksessa persoonaa ilmaistaan possessiivisuffikkeilla eli omistusliitteillä (Laaksonen – Lieko 2003: 86). Ne osoittavat, onko omistaja yksiköllinen vai monikollinen ja edustaako se ensimmäistä, toista vai kolmatta persoonaa. **Possessiivisuffiksit** eli **omistusliitteet** kuuluvat suomen kielen erikoispiirteisiin. Tunnetuimmissa vieraissa kielissä niitä vastaavat possessiivipronominit, esimerkiksi *kirjani* on ruotsiksi *min bok*, englanniksi *my book* ja saksaksi *mein Buch* (Ikola 2000: 74). Possessiivisuffiksillisiin muotoihin saattaa suomen kielessäkin liittyä persoonapronominin genetiivimuoto (Paunonen 1995: 505). Possessiivisuffiksia käytetään myös verbien nominaalirakenteissa ilmaisemassa tekijää, esimerkiksi *saadakseni+ni*, *syödessä+än*, *nähte+mme*, *putoamaisilla+nne* (Laaksonen – Lieko 2003: 86).

Possessiivisuffiksien käyttö on alkanut viime aikoina selvästi harvinaistua erityisesti puhekielessä mutta myös yleiskielessä (Ikola 1992: 176; Paunonen 1995: 501–502). Possessiivisuffiksittomat omistusmuodot ovat erityisen yleisiä nuorten puhekielessä (Turunen 1982: 161). Sanomalehtikielen omistusliitteiden harvinaistumista ja käytön ongelmia on myös tutkittu (Varjonen 1996: 19). Puhutussa kielessä possessiivisuffiksia ei käytetä yleensä silloin, kun omistaja käy ilmi edeltävästä persoonapronominin genetiivimuodosta (Hakulinen ym. 2005: 124). Selvyiden vuoksi omistusliite ei ole pakollinen persoonapronominin genetiivimuodon kanssa; esimerkiksi ilmauksista *minun kirja* ja *minun kirjani* käy aivan yhtä selvästi omistussuhde ilmi (Ikola 1992: 193). Possessiivisuffiksi on alkanut jäädä pois sellaisesta asemasta, johon se aiemmin ehdottomasti kuului. Voidaankin sanoa, että omistusliitteen puuttuminen on levinnyt sellaiseenkin kielenkäyttöön, jonka on tarkoitus olla yleiskielen normien mukaista. Muun muassa sanomalehtikielessä voidaan havaita esimerkkejä, joissa on omistajaa ilmaiseva persoonapronominin genetiivimuoto mutta substantiivin jäljestä puuttuu omistusliite, esimerkiksi *hänen auto*. (Ikola 1992: 176–179.)

Myös murteet ovat olleet mallina possessiivisuffiksin poisjäämiselle. Lounais- ja hämäläismurteissa possessiivisuffiksia on käytetty säännönmukaisemmin kuin kaakkois-, itä- ja pohjalaismurteissa, joista possessiivisuffiksi jää herkästi persoonapronominin jäljestä pois. Pohjois-Savon murteessa yksikön ensimmäisen persoonan jäljestä suffiksittomat muodot ovat suunnilleen yhtä yleisiä kuin suffiksilliset. Vastaavissa monikollisissa muo-

doissa suffiksien käyttäminen on vielä harvinaisempaa. Tähän vaikuttaa osaltaan jo sekin, että kun on kyse perheestä tai asuinpaikasta, suffiksittomuus on sääntönä yleiskielessäkin *meidän-*, *teidän-* ja *heidän-*sanojen jäljessä, esimerkiksi *meidän äiti*. Myös kaakkoismurteissa omistusliite jää aina edellä mainitussa tapauksessa ja muissakin tapauksissa usein pois. Omistusliitteiden käytön osalta pohjalaismurteet näyttävät liittyvän enemmän itä- kuin länsimurteisiin, koska myös pohjalaismurteissa omistusliite jää usein pois, kun sanaa edeltää persoonapronominin genetiivimuoto. (Ikola 1992: 183–192.) Yksikön kolmatta persoonaa tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon myös, että *hänen kirjansa* ja *kirjansa* -tyyppien ohella on murteissa esiintynyt myös kolmas tyyppi: *sen kirja*. Monikossa muoto on ollut *niiden kirja*. (Paunonen 1995a: 525–526.) Suffiksittomalle tyyppille on siis malli murteissa.

Aineistossani omistusta on osoitettu neljällä tavalla:

1. persoonapronominin genetiivi

minun kirja

2. *oma*-sana

oma kirja

3. possessiivisuffiksi

kirjani

4. persoonapronominin genetiivi + possessiivisuffiksi

minun kirjani.

Lisäksi possessiivisuffiksia on käytetty muutamissa aineistoni tapauksissa verbin nominaalimuodoissa ilmaisemassa tekijää. Aineistossani on myös kaksi tapausta, joissa omistusta ei ole osoitettu millään tavalla mutta joihin omistusmuoto kuuluisi.

2.2. Persoonapronominin genetiivi

Possessiivisuffiksin pois jättäminen on nykypuhekielessä yleistä silloin, kun omistaja ilmenee edeltävästä genetiivimuotoisesta persoonapronominista, esimerkiksi *mun kirja*, *siun kamat* (Hakulinen ym. 2005: 123–124; Ikola 2005: 75). Myös aineistossani omistusta on usein ilmaistu käyttämällä pelkkää genetiivimuotoista persoonapronominia. Yksiköllisiä esimerkkejä on ensimmäisestä ja kolmannelta persoonasta. Toisen persoonan esimerkkitausten puuttuminen aineistostani voi mahdollisesti johtua siitä, että myös puhekielessä

omistusta ilmaistaessa toisen persoonan persoonapronominin lisäksi käytetään usein possessiivisuffiksia, esimerkiksi *Saanks mä lainata sun autoos?* (Hakulinen ym. 2005: 123–124).

Yksikön ensimmäisen persoonan esimerkkejä on aineistossani selvästi eniten:

Minua huimasi ja poika huomasi sen ja tarttui *minun takista* tiukasti etten kaatuisi. (NA)

Ja vanhemmistani tulee myös *ehkä* mummi ja pappa heidän eläkevuosi ajalla *minun lapselle/lapsille*. (NA)¹

Sisaruksia meitä on 4, minä ja kolme pikkuveljeä, joista *ehkä* tulee enoja *minun lapsille*. (NA)²

Olen unelmoinut, että sitten jos me saamme toisemme, pidämme kesähäät, jonne kutsun myös *minun luokkalaiset* (puolisoineen) ammattikoulun ajalta – –. (NA)

Älä sitten Lea-opettaja puhu tästä kenellekään, tämä olkoon minun ja sinun ”salaisuus” unelma *minun tulevaisuudelta!* (NA)

Esimerkiksi Children of bodom, Stamina, Turmion kättilöt, Francine ja Moko-ma ovat *minun musiikkimaun* piiriin kuuluvia bändejä. (ML)

On tietysti ihmisiä, jotka uppoutuvat jazz musiikin maailmaan, mutta *minun mielestä* se kuuluu vasta aikuisuuteen – –. (ML)

Kaikille yllä oleville yksikön ensimmäisen persoonan esimerkkitapauksille on yhteistä se, että norminmukaisesti omistus ilmaistaisiin käyttämällä pelkkää possessiivisuffiksia. Kun kyseessä on yksikön ensimmäinen tai toinen persoona, persoonapronominin genetiivi on omistusmuodon edellä tarpeeton. Persoonapronominia käytetään vain silloin, kun sitä halutaan erityisesti korostaa, esimerkiksi *Tässä on vaimoni*, mutta *Minun vaimoni ei ole sellainen kuin sinun*. (Ikola 2005: 76.)

Kolmannen persoonan esimerkkitapauksissa persoonapronominin genetiivimuoto on puolestaan välttämätön omistusmuodon edellä, koska pronomini jää pois ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa suffiksi viittaa lauseen subjektiin (Ikola 2005: 76).

Hänen isä asuu noin 10 kilometrin päässä, jossa Mari ei kovin usein käy. (NA)

Mielestäni ohjaaja oli onnistunut saamaan *hänen piirteet* uskottaviksi ajan-kuvaan nähden. (NL)

¹ Kirjoittaja on itse alleviivannut *ehkä*-sanan.

² Ks. viite 1.

Hänen suhde omaan isäänsä ja äitiinsä on hyvä. (NL)

Ensimmäisessä esimerkissä omistusmuoto on lauseen subjektina eikä viittaa siihen. Myöskään toisessa esimerkissä suffiksi ei viittaisi lauseen subjektiin. Mikäli siinä persoonapronomini jätettäisiin ilmauksesta pois ja lisättäisiin puuttuva possessiivisuffiksi, merkitys muuttuisi olennaisesti: *Mielestäni ohjaaja oli onnistunut saamaan piirteensä uskottaviksi* –. Tällöin tarkoitettaisiin jonkun roolihenkilön piirteiden sijaan ohjaajan piirteitä. Kaikissa esimerkkitapauksissa persoonapronominin genetiivi kuitenkin vaatii omistusilmaukseen myös possessiivisuffiksin. (Ikola 2005: 76; Itkonen 2002: 72–73.)

Monikollisia esimerkkejä oli yksiköllisten tapausten tapaan vain ensimmäisestä ja kolmannelta persoonasta. Ensimmäisen persoonan esimerkeissä on viimeistä lukuun ottamatta kaikissa jokin sijapäätte, jonka jälkeen possessiivisuffiksi kuuluisi (esim. Laaksonen – Lieko 2003: 87; Ikola 2005: 75).

Siinä menisi kaikki ilo *meidän viikonlopusta* myöhään valvomisesta ja yleensäkin koko perjantaista. (NA)

Värit tuottavat ihmisille paljon mieli hyvää ja kertovat *meidän elämästä ja elämän tavoista*. (NA)

Värit ovat siis *meidän elämälle* tärkeitä ja olemme siitä onnekkaita että elämämme voi olla myös värillistä. (NA)

Syynä *meidän yhdistymiseen* oli että ei ollut tarpeeksi pelaajia kummassakaan joukkueessa. (NA)

Se kuitenkin vaihtuu aika nopeasti kun lapsi kuulee musiikkia, joka on suunnattu nuorille lapsille, *meidän aikana* esimerkiksi Mr. Presiden tai Hanson. (ML)

Kouluun päästyämme ja uusia kavereita saadessamme myös *meidän musiikkimaku* [muuttuu] mahdollisesti omasta varttumisesta johtuen tai kavereitten painostuksen alaisena aivan toisenlaiseksi. (ML)

Monikon kolmannen persoonan esimerkkilauseissa on käytetty omistusta ilmaisemassa ainoastaan genetiivimuotoista persoonapronominia *heidän*:

Suosituimpia Manganpiirtäjiä ja *heidän teoksia* ovat Rumino Takashi Ranma ½ Inuyasha. toinen suosittu piirtäjä on Akira Toriyama. (MA)

Ja vanhemmistani tulee myös ehkä mummi ja pappa *heidän eläkevuosi ajalla* minun lapselle/lapsille. (NA)³

³ Kirjoittaja on itse alleviivannut *ehkä*-sanana.

Heidän maailman tuhoamisprosessi oli käynnistynyt onnistuneesti ja he jatkoivat matkaansa seuraaviin kohteisiin. (MA)

Muut ihmiset pitää ottaa tietenkin myös huomioon, mehän elämme täysin muiden ihmisten keskellä, jopa *heidän armoilla*. (ML)

Professori Luuste ottaa Joakimin yövierailun ajettavakseen eikä anna pojan lähteä vaikka vuorineuvos olisi viemässä taloa pois *heidän alta*. (NL)

Norminmukaisessa käytössä se ei kuitenkaan riitä, vaan kolmannen persoonan ollessa kyseessä omistusta tulisi ilmaista sekä persoonapronominilla että possessiivisuffiksilla. Kuten jo aiemmin yksikön kolmannen persoonan kohdalla mainitsinkin, persoonapronomini jää pois vain silloin, kun omistusliite viittaa lauseen subjektiin (Ikola 2005: 76).

Aineistossani on muutamia esimerkkitapauksia, joissa possessiivisuffiksi on jätetty pois todennäköisesti murteissa ja yleiskielessä sallitun mallin mukaan: omistusliitettä ei käytetä, kun kyseessä on monikollinen pronomini *meidän*, *teidän* tai *heidän* ilmaisemassa perhettä, muuta yhteisöä tai asuntopaikkaa eikä omistusta (Ikola 2005: 75).

Viina alkoi nousta jo päähän ja kaikki olivat jo kovassa humalassa, jopa Masa joka oli *meidän kuljettaja*. (NA)

Pelasin 2006 vuoden kevääseen asti StU:ssa, mutta syksyllä *koko meidän joukkue* siirtyi Lappeenrannan NST:hen pelaamaan. (NA)

Nyt *koko meidän joukkue* pelaa NST:ssä (Nakkisormet) NST:n vanhojen pelaajien kanssa. (NA)

Nyt *meidän joukkueeseen* tulee StU:n kasvatti, hyvä kaverini ja omasta mielestäni ihan huippuhyvä maalivahti –. (NA)

Meidän luokassa olen ehkä pellen tai kikattavan hölisisjän roolissa. (NL)

Sama pätee oikeastaan *meidänkin luokassa*. (NL)

Ei tätäkään onnea silti kauaa kestä, sillä *heidän vanhemmat* tulevat parin väliin. (NL)

Etenkin ensimmäisessä esimerkissä korostuu tuttavallinen suhtautuminen kuljettajaan. Laajemmasta tekstikatkelmasta käy ilmi, että kuljettajana toimiva Masa on myös kertojan kaveri, mikä myös lisää läheisyyden tunnetta ja on todennäköisesti johtanut possessiivisuffiksin poisjäämiseen. Sääntöä on venytetty koskemaan perheen ja asuntopaikan lisäksi muitakin läheisiä asioita, kuten tässä kaveria tai kuljettajana toimivaa ryhmän jäsentä. Toisessa, kolmannessa ja neljännessä esimerkissä läheiseksi asiaksi koetaan joukkue. Toisen esimerkin kohdalla omistusliitteen poisjäämiseen on voinut vaikuttaa persoonapronominia edeltävä *koko*. Jos persoonapronomini jätettäisiin pois, ilmaus olisi *koko joukkue*. Myös luokka voidaan kokea hyvin läheiseksi asiaksi, etenkin kun sillä tarkoitetaan samassa ryhmässä

kouluaan käyviä oppilaita. Viimeisen esimerkin kohdalla possessiivisuffiksin pois jääminen lienee säännönmukaisin; kyseessä on nimenomaan perhe.

Erityisen herkästi possessiivisuffiksi tuntuu jäävän pois lauseissa, joissa persoonapronominin ja omistusmuodon välissä on yksi tai useampia muita määritteitä, esimerkiksi:

Petra oli *minun* paras *ystävä*. (NA)

Sitten on vielä *meidän* pieni mustavalkoinen *kissa*. (NA)

Näihin esimerkkitapauksiin ei norminmukaisessa käytössä välttämättä tarvittaisi persoonapronominia lainkaan. Pronominia voidaan käyttää silloin, kun sitä halutaan erityisesti korostaa. (ks. esim. Ikola 2005: 76.) Ensimmäisen virkkeen kohdalla se on mielestäni tarpeeton, mutta toiseen se vielä sopii korostamaan omistussuhdetta. Omistuksen osoittamiseen riittäisi kummassakin tapauksessa pelkkä possessiivisuffiksikin.

Joihinkin esimerkkitapauksiin persoonapronomini kuitenkin kuuluu:

Hänen kauniit suklaanuskeat *silmät* hehkuivat. (NA)

Hänen vaaleat kiharat hiuksensa sopivat kauniisti *hänen* punavalkoiseen *mekkoon*, jotka olivat tuohon aikaan tytöillä yleisiä. (NL)

Ensimmäisen esimerkin kohdalla persoonapronomini on välttämätön, koska kyseessä on kolmas persoona, eikä *silmät*-sanaan kuuluva omistusliite viittaa lauseen subjektiin (ks. esim. Ikola 2005: 76). Toisessa esimerkissä huomiota kannattaa kiinnittää virkkeen alussa olevaan ensimmäiseen omistusmuotoon; siinä kirjoittaja on osannut käyttää persoonapronominin lisäksi myös possessiivisuffiksia omistusmuodossa: ***Hänen*** vaaleat kiharat *hiuksensa* –. Jälkimmäisestä omistusmuodosta suffiksi kuitenkin puuttuu. Kirjoittaja osaa siis käyttää myös norminmukaista muotoa, mutta omistusliitteen käytössä on selvää vaihtelua.

Yhdessä esimerkkilauseessa on käytetty murteellista persoonapronominin genetiivimuotoa *miun*. Kyseessä lienee kaakkoismurteiden *mie*-pronominin, koska kirjoittaja on kaakkoissuomalainen (Wiik 2006: 409).

En ole aamu ihminen, joten hieman huono aika valittu tähän *miun kannalta*. (MA)

Murteellista pronominia on todennäköisesti houkutellut käyttämään tekstin tyyli: kirjoittaja on kirjoittanut siitä, kuinka vaikeaa kyseisen tekstin tuottaminen on. Hän on siis postmo-

dernismille tyypilliseen tapaan käyttänyt metafiktiota. Huolimatta pronominin murteellisuudesta norminmukainen omistusilmaus vaatisi persoonapronominin lisäksi myös possessiivisuffiksin.

2.3. *Oma*-sana

Nykysuomen sanakirjassa oma-sana on luokiteltu adjektiiviksi, mutta samalla on todettu, että se on usein pronominin luonteinen (NS s.v. *oma*). Se ei siis ole mikään tyypillinen kuvaileva adjektiivi, vaan pikemminkin relationaalinen, vaikka sitä usein käytetäänkin adjektiivin tavoin substantiivipääsanana kanssa tai predikatiivina (Hakulinen 2006: 68). *Iso suomen kielioppi* puolestaan ottaa *oma*-sanana käytön esille nimenomaan yhteyksissä, joissa se määrittää omistusliitteellistä substantiivia. Siinä mainitaan myös, että *oma* voi toimia ainoana omistussuhteen ilmaisijana sellaisissa puhutun kielen varianteissa, joissa omistusliitettä käytetään vähän. Esimerkkinä tällaisesta on mainittu eteläsuomalainen puhekieli. (Hakulinen ym. 2005: 1394–1395.)

Aineistossani *oma*-sanaa on käytetty edellä mainitulla tavalla yksin ilmaisevassa omistusta:

Vapaa-ajalla koulun jälkeen päästyäni kotiin, avaan yleensä ensimmäisenä *oman tietokoneen* ja siinä välissä otan jotain syötävää, ennen kuin kone on aloitussivulla. (MA)

Plus, että voin myös heittää *omasta baarista* pois ihmiset joista en pidä. (NA)

Hän on luultavasti pienestä pitäen laitettu tekemään kotitöitä ja kantamaan huolta *omista asioista*. (NL)

Kaikki olivat sitä mieltä että aina voisi olla perjantai. Ja kukin viettää *omalla tavalla* sen. (NA)

Syy joukkueiden yhdistymiseen oli se, että kummallakaan joukkueella ei ollut tarpeeksi pelaajia *omiin joukkueisiin*. (NA)

Näissä esimerkkivirkkeissä omistussuhde on ilmaistu ainoastaan *oma*-sanalla. Sitä on siis käytetty samoin kuin edellisessä kohdassa yksinään käytettyä genetiivimuotoista persoonapronominia. Auli Hakulinen (2006: 71) olettaakin, että ”persoonapronominin rinnalle suffiksin korvikkeeksi on tarjoutumassa myös adjektiivi *oma*”. Myös Pirkko Turunen on Tampereen puhekieltä tarkastellessaan havainnut, että *oma*-sanaa käytetään persoonapronominin paikalla sellaisissakin tapauksissa, joihin persoonapronomini ei kuulu (1982:

180). Viimeisessä esimerkkivirkkeessä kyseessä on osaltaan myös johonkin kuulumisen korostaminen, jolloin *oma*-sanana voidaan ajatella tuoneen virkkeeseen jonkin uuden merkityksen. (Hakulinen 2006: 74). Mikäli virkkeessä käytettäisiin omistuksen ilmaisemiseen pelkkää possessiivisuffiksia, myös merkitys muuttuisi hieman. Nyt ajatuksena lienee se, että kummallakaan joukkueella ei ollut niin paljon pelaajia, että olisi ollut järkevää perustaa omia joukkueita. Possessiivisuffiksillinen *Syy joukkueiden yhdistymiseen oli se, että kummallakaan joukkueella ei ollut tarpeeksi pelaajia joukkueisiinsa* tarkoittaisi pikemminkin, että jo olemassa oleviin joukkueeseen ei riitä tarpeeksi pelaajia, joten yhdistyminen toisen joukkueen kanssa on hyödyllistä.

Aina *oma*-sanana käyttö ei tuo ilmaukseen kovin selvää lisämerkitystä:

Tuntemattomistakin bändeistä on voinut yhtäkkiä tulla maailmankuuluisia *omalla* ensimmäisellä *hitillään*. (NA)

Ajattelun myötä hän alkaa hahmottaa paremmin *omaa elämän tilannettaan* ja pystyy näkemään itsensä keskellä muuttuvaa maailmaa, jossa tapahtuviin muutokseen hän on itse osallisena. (ML)

Hänen suhde *omaa isäänsä ja äitiänsä* on hyvä. (NL)

Perhe Luusteen ystävällinen ja avoin ilmapiiri saavat kuitenkin Joken avautumaan ja näkemään *oman tilanteensa*, mikä on merkittävä askel hänen elämässään kohti itsenäisyyttä. (ML)

Kahdessa ensimmäisessä esimerkkitapauksessa omistusta osoittamassa on kolmannen persoonan possessiivisuffiksi vokaalinpidentymä + *n* ja kahdessa viimeisessä kolmannen persoonan possessiivisuffiksi *-nsa/-nsä*, joten *oma*-sanalla ei ole varsinaista omaa leksikaalista merkitystä. Se toimii vain ilmausta vahvistamassa. Esimerkkivirkeistä sen voisi jättää pois ilman, että virkkeen ymmärtäminen vaikeutuisi. Hakulisen mukaan tässä on kyse eräänlaisesta hyperkorrektiudesta: *oma* on korvannut puheessa possessiivisuffiksin, mutta kirjoitettaessa käytetään varmuuden vuoksi molempia. (Hakulinen 2006: 76–77.)

Kolmessa esimerkkitapauksessa omistus ilmaistaan *oma*-sanana lisäksi genetiiviattribuuttien *perheen*, *Joken* ja *vuorineuvoksen* avulla:

Jokke myös kertoo isälleen, ettei halua ajatella pelkästään *perheen omaa betoniyritystä* vaimoaan valitessa. (ML)

Järjestetty avioliitto kuvaakin *Joken omaa valtaa* ja hänen suhdettaan isäänsä todella hyvin. (ML)

Professorin ja vuorineuvoksen välille syntyykin melkoinen kädenvääntö, kun professori suojelee *vuorineuvoksen omaa poikaa* häneltä itseltään. (ML)

Myös näistä tapauksista *oma*-sanana voisi jättää pois ymmärtämisen vaikeutumatta. Sitä on käytetty vain vahvistamaan omistusilmausta. Viimeisessä esimerkissä *oma*-sana erityisesti painottaa, että kyseessä oli nimenomaan vuorineuvoksen oma poika, jota professori joutui suojelemaan vuorineuvokselta, eikä kenenkään muun poika.

Oma-sanaa on käytetty myös yhdessä genetiivimuotoisen persoonapronominin kanssa ilmaisemassa omistusta:

Erot mielipiteissä johtuvat monista syistä: arvioijien iästä, heidän omista luonteenpiirteistä ja tietenkin *minun omasta käyttäytymisestä*. (NL)

Minun omakohtainen musiikki maku on ollut ja tulee vielä olemaan hyvin laaja, jos jokaista musiikin tyylilajia ei ota liian vakavasti. (ML)

Kirjoittaja on ilmeisesti huomannut, ettei pelkkä persoonapronominin genetiivimuoto riittävän vahvasti osoita, että kyseessä on omistusilmaus, joten hän on lisännyt siihen *oma*-sanana. Jälkimmäisessä esimerkissä kirjoittaja on muokannut *oma*-sanasta yhdyssanan. Yleiskielessä näissä tapauksissa paras tapa ilmaista omistusta olisi käyttää pelkkää possessiivisuffiksia.

Joihinkin esimerkkivirkkeisiin ei pelkkä possessiivisuffiksi edes sopisi, vaan ainoa mahdollisuus on käyttää *oma*-sanaa:

Suvun miellyttämisen sijaan Jokelle tärkeämmäksi tekijäksi muodostuu *oma hyvinvointi*. (ML)

Oman ajattelukyvyyn myötä isän valitsema vaimo ei tunnukaan niin viehättävältä, vaan tilalle tulee yläluokkaisesta kasvatuksesta paitsi jäänyt herra Luusteen tytär Merja. (ML)

Kirjoittajat ilmeisesti pitävät *oma*-sanaa riittävänä omistusilmauksena eivätkä siksi käytä genetiivimuotoja.

Seuraavissakin esimerkkivirkkeissä possessiivisuffiksin käyttö omistusta osoittamassa olisi mahdotonta. Ne toimisivat kuitenkin myös kokonaan ilman omistusilmausta, eikä virkkeiden ymmärtäminen tuottaisi tällöinkään vaikeuksia.

Hahmot kasvavat ja saavat *omia lapsia* ja jotkut kuolevat. (MA)

Musiikki-innostus jatkui ja veli alkoi keksimään *omia lauluja*, joita hän esitti erilaisissa tapahtumissa. (NA)

Omaa on käytetty aineistossani myös ilmauksessa *oma tahto*:

Häneltä näyttää puuttuvan täysin *omatahto*. (ML)

Läheisten miellyttäminen, kapinahenki, ihastumiset ja *oma* itsenäinen *tahto* ovat kuin peilikuva nykyajan nuorista. (NL)

Kyseisissä ilmauksissa – etenkin ensimmäisessä esimerkissä – *oma*-sana ei ole semanttisesti samanlainen kuin kaikissa aiemmin esitellyissä tapauksissa. Vakiintuneen ilmauksen ollessa kyseessä alkuperäistä merkitystä ei ole niin yksinkertaista havaita.

2.4. Possessiivisuffiksi

Kirjakielessä omistusta ilmaistaan useimmiten possessiivisuffiksilla, joka ilmaisee samalla, onko omistaja yksiköllinen vai monikollinen ja edustaako se ensimmäistä, toista vai kolmatta persoonaa (Ikola 2005: 74). Aineistossani possessiivisuffiksia on käytetty norminmukaisesti ilmaisemassa omistusta, esimerkiksi *Tarinamme alkaa siis lapsuudestani*; *Mieleeni* tulvii muistoja, ja ne saavat minut välillä jopa nauramaan ja Herra Luustekin puolusti häntä **hänen** isäänsä vastaan, Merja piti hänestä kovasti ja rouva Luuste piti häntä oikein mukavana poikana. Erityisesti kolmannen persoonan tapauksissa possessiivisuffiksia on kuitenkin käytetty myös norminvastaisella tavalla.

Yleiskielen sääntöjen mukaan kolmannen persoonan yhteydessä on käytettävä genetiivimuotoista pronominia, kun omistusliite viittaa rinnasteiseen lauseenjäseneseen tai lauseen ulkopuolelle. Norminvastainen rakenne, jossa pronominia ei käytetä, on kuitenkin alkanut yleistyä jopa sanoma- ja aikakauslehdissä sekä muun muassa itsenäisyyspäivän juhlavastaanoton selostuksissa, kun toimittajat kertovat, että kättelyvuorossa on *kansanedustaja X ja puolionsa*. (Palander 1999: 20.) Yleiskielestä poikkeavan suffiksinkäytön taustalla näyttäisi olevan ainakin osittain vanhojen kansanmurteiden omistusjärjestelmä (Palander 1998: 529). Myös aineistossani on tätä norminvastaista rakennetta käytetty rinnasteisten lauseenjäsenten yhteydessä:

Dragon ball kertoo pienestä apinahäntäisestä ihmis pojasta ja *hänen ja ystäviensä* seikkailusta. (MA)

Esimerkkivirkkeessä persoonapronomini ei viittaa samaan tarkoitteeseen kuin lauseen subjekti, jolloin persoonapronomini kuuluu kiinteästi omistusilmaukseen: *Dragon ball kertoo pienestä apinahäntäisestä ihmis pojasta ja hänen ja hänen ystäviensä seikkailusta*. Palanderin mukaan *mies ja vaimonsa* -rakenteen virheellisyyttä on perusteltu väärinkäsityksen mahdollisuudella (1999: 23). Rakenne koetaan kuitenkin lyhydnessään käteväksi, joten joissakin tapauksissa, esimerkiksi tavoiteltaessa erityisen rentoa tai viihdyttävää sävyä, sen käyttö voisi suomen kielen lautakunnan mukaan olla perusteltua (Maamies 1999b: 23). Esimerkkitapauksessani rakenne ei anna mahdollisuutta virhetulkintoihin, joten tässä sen käyttö voitaisiin hyväksyä.

Aineistossani on myös tapauksia, joissa on käytetty pelkkää kolmannen persoonan omistusliitettä siten, että sen viittauskohde on edellisessä lauseessa tai virkkeessä tai jopa vieläkin kauempana takanapäin. Myös tällainen itsenäisen omistusliitteen käyttö eri lauseessa kuin viittauskohde on norminvastaista. (Palander 1999: 20–21.)

Syynä siihen, että hän ei näe kovin usein isäänsä on *isänsä* uusi naisystävä, Liisa. (NA)

Tämän myötä hänen isänsä aivoitukset alkavat menettää merkitystään. *Isänsä* järjestämät häät eivät olekaan hänelle enää itsestänselvyys. (ML)

Ensimmäisessä esimerkkivirkkeessä sivulauseen possessiivisuffiksi viittaa elollista olentoa tarkoittavaan lauseen subjektiin *hän*, jolloin norminmukaisessa käytössä persoonapronominin genetiiviä ei kuulukaan käyttää (Ikola 2005: 76). Saman virkkeen jälkimmäisessä, kursivoidussa tapauksessa omistusliite ei viittaa lauseen subjektiin, joten genetiivimuotoista persoonapronominia pitäisi käyttää: *Syynä siihen, – – on hänen isänsä uusi naisystävä, Liisa*. Toisessa esimerkissä possessiivisuffiksin viittauskohde on edellisessä virkkeessä. Tässäkin tapauksessa omistusilmaukseen kuuluisi genetiivimuotoinen persoonapronomini, koska suffiksi ei viittaa lauseen subjektiin. (Ikola 2005: 76, Karlsson 1982: 109.) Kyse voi mahdollisesti olla hyperkorrektiudesta. Tässä tapauksessa kirjoittaja on ehkä tavoitellut liioitellun kirjakielistä muotoa jättämällä persoonapronominin pois ilmauksesta mutta ei ole huomannut, että kolmannen persoonan ollessa kyseessä pronominia kuuluisi käyttää.

Tällaiset tapaukset, joissa kolmannen persoonan omistusliitteen viittaussuhteet poikkeavat normeista, ovat peräisin suoraan tai epäsuorasti kansanmurteista. Suomen murteissa tyyppi, jossa ei-refleksiivinen kolmannen persoonan omistusliite viittaa edeltävään lauseeseen ja sisältyy perheenjäsenyyttä tai sukulaisuutta ilmaisevaan sanaan, on varsin

yleinen. Erityisesti tätä tyyppiä esiintyy savolais- ja hämäläismurteissa, mutta sitä tavataan myös pohjalais- ja kaakkoismurteissakin. (Palander 1998: 539; 1999: 21–22.) Esimerkeissäni omistusliite on liittynyt *isä*-sanaan, joka on selvästi perheenjäsenyyttä ilmaiseva sana. Myös kirjoittajien kaakkoismurteinen tausta antaa viitteitä siitä, että kyseessä voisi olla murteista lähtöisin oleva tyyppi.

Seuraavassa esimerkissä omistusliite viittaa väärään sanaan ja voisi jossain toisessa tapauksessa aiheuttaa väärinkäsityksiä:

Eläkkeelle päästyään musiikki maku on hyvin harvoin heavy tai rap. (ML)

Lauseenvastikkeen käyttäminen on vaikeuttanut omistusliitteen valintaa. Kirjoittaja on päätenyt käyttämään verbinmuodossa kolmannen persoonan omistusliitettä vokaalinpidentymä + *n* ilmaisemaan tekijää. Ongelmana on, että kolmannen persoonan omistusliitteiset muodot vaativat lauseeseen kieliopillisen tai ajatuksellisen subjektin, johon ne viittaavat (Itkonen 2002: 72). Tässä esimerkissä viittauksen kohteena on *musiikki maku*, mikä muuttaa lauseen merkityksen aivan erilaiseksi kuin kirjoittaja on tarkoittanut. Nyt lauseesta saa käsityksen, että musiikkimaku on jäänyt eläkkeelle. Tarkoituksena on ollut sanoa, että eläkeikäisinä ihmiset eivät yleensä enää kuuntele heavy- tai rapmusiikkia.

Hyperkorrektiudesta lienee kyse myös seuraavassa esimerkissä:

Vanhempaa henkilöä on kuunneltava, häntä ei saa keskeyttää ja hänelle on annettava aina suunvuoronsa. (ML)

Omistusliite *-nsa* on esimerkissä täysin turha; se pikemminkin häiritsee lukijaa kuin auttaa häntä ymmärtämään asian. Kirjoittaja on todennäköisesti pyrkinyt käyttämään mielestään mahdollisimman korrektia ja hyvää ilmausta mutta ei ole siinä aivan onnistunut.

Joissakin tapauksissa omistusliitettä on voitu käyttää ilmaisemaan myös jotakin muuta kuin omistusta:

Herään aamulla virkeänä ja odottaen seuraavaa kouluviikkoani. (NA)

Tässä voisi olla kysymys omistuksen sijaan pikemminkin henkilökohtaisuuden osoittamisesta. Kirjoittaja kokee omaavansa jonkinlaisen henkilökohtaisen suhteen tulevaan kouluviikkoon ja ilmaisee sitä possessiivisuffiksilla. Toisaalta tässäkin kyse voi olla hyperkor-

rektiudesta, eli kirjoittaja on pyrkinyt mahdollisimman hyvään kieleen mutta onkin liioittelun korrekti.

Kahdesta aineistoni esimerkistä selvästi puuttuu possessiivisuffiksi:

Jo alusta alkaen nuorten välillä näkyy jännitteitä, vaikka Joakim onkin lupautunut menemään naimisiin samana iltana *lapsuudenystävän* Ailin kanssa. (NL)

Ehkä Joken sisimmässä hän tunsu, että jopa hänen isänsä ja isoäitinsä rakastavat häntä, vaikka siltä ei näyttänytkään, kun isä ja isoäiti tulivat selvittämään miksi Jokke ei ollut tullut *häihin*. (ML)

Kontekstin avulla voidaan selvästi päätellä, että ensimmäisessä esimerkissä kyse on Joakimin lapsuudenystävästä ja toisessa puhutaan nimenomaan Joken häistä. Kummastakin esimerkistä puuttuu kolmannen persoonan *-nsä-*omistusliite: *lapsuudenystävänsä* ja *häihinsä*. Omistus kuuluisi osoittaa pelkän possessiivisuffiksin avulla, koska molemmissa tapauksissa omistusliite viittaisi lauseen subjektiin eli ensimmäisessä *Joakimiin* ja toisessa *Jokkeen* (Ikola 2005: 76).

Vaikka possessiivisuffiksin käyttö usein unohtuu, joskus sitä yritetään sijoittaa sanoihin, joihin se ei kuulu. Tämä on erityisen yleistä silloin, kun pyritään käyttämään mahdollisimman hyvää kieltä.

Minun sydäntäni on ehkä eniten *lähelläni* melankoliset kuvaukset suomalaisuudesta. (ML)

Lauseen alussa omistusliitettä on käytetty säännönmukaisesti yhdessä possessiivipronominin kanssa. Pronominin vaikutus on ilmeisesti jatkunut *lähelläni*-sanaan, vaikka siinä omistusliite on jo liikaa. Ajatuksena lienee tuolloin ollut 'minun lähelläni ovat', mihin omistusliite kuuluisikin. Tässä virkkeessä sitä ei kuitenkaan voida käyttää esimerkin mukaisesti.

2.5. Persoonapronominin genetiivi + possessiivisuffiksi

Omistusta on aineistossani ilmaistu myös käyttämällä genetiivimuotoista persoonapronominia ja possessiivisuffiksia yhdessä.

Olin innoissani, koska *minun ihastukseni* oli tulossa myös sinne. (NA)

Soitin *minun kaverilleni* ja kysyin olisiko hänellä lainata jotain minulle sopivaa vaatetta. (NA)

Norminmukaisesti ensimmäisen ja toisen persoonan omistusta ilmaistaan pelkällä possessiivisuffiksilla. Persoonapronominia voidaan kuitenkin käyttää painottamassa ilmausta, mikäli omistusliitteinen sana on lauseen subjektina. (Ikola 2005: 76.) Ensimmäisessä esimerkissä omistusmuoto *ihastukseni* on syntaktiselta asemaltaan lauseen subjekti, jolloin genetiivimuotoinen persoonapronomini sopii ilmaukseen myös normien mukaan omistusta painottamaan. Jälkimmäinen esimerkki on syntaktisesti hieman erilainen: omistusmuoto *kaverilleni* ei ole subjekti vaan adverbiaali, jolloin persoonapronomini ei kuulu omistusilmaukseen.

Eräässä esimerkkipirkkeessä on käytetty yksikön kolmannen persoonan muodon kohdalla oletuksenmukaisesti genetiivimuotoista persoonapronominia ja possessiivisuffiksia yhdessä. Ongelmia on tuottanut kuitenkin astevaihtelu:

Mutta nyt on vain jäljellä muistot rikkaat, sekä lukuisat *hänen kätensä* jäljet. (NA)

Säännön mukaan omistusliitettä edeltävä astevaihtelun alainen konsonantti on aina vahva-asteinen, riippumatta tavun avonaisuudesta tai umpinaisuudesta (Ikola 2005: 75). Tässä kirjoittaja on käyttänyt heikkoa astetta odotuksenmukaisen vahvan asteen *hänen kätensä* sijaan. Yleensä astevaihtelu ei tuota vaikeuksia äidinkielenään suomea puhuvalle (Ikola 2005: 17). Esimerkissä umpitavu on saattanut johdattaa kirjoittajan valitsemaan heikkoasteisen muodon. Tavallisestihan umpitavua edeltää heikko aste: *käden*. Kirjoittaja on todennäköisesti tätä mallinaan käyttäen pyrkinyt mahdollisimman korrektiin ilmaukseen. Toisaalta on myös mahdollista, että kirjoittaja on käyttänyt ensin pelkkää genetiivimuotoista persoonapronominia osoittamaan omistusta *hänen käden* ja sitten vain lisännyt puuttuvan omistusliitteen huomaamatta, että sanavartaloakin tulisi muuttaa.

2.6. Possessiivisuffiksi verbin nominaalimuodossa

Possessiivisuffiksi voi liittyä myös verbin nominaalimuotoihin eli infinitiiveihin ja partitiiveihin (Ikola 2005: 77). Lauseenvastikkeissa possessiivisuffiksin tehtävänä on olla subjektiosana eli ilmaista persoonaa (Laaksonen – Lieko 2003: 86). Aineistossani muuta-

mista nominaalimuodoista puuttuu possessiivisuffiksi, jolloin myös lauseenvastikkeista puuttuu subjektiosa:

Merja pyrkii olemaan aina tunnollinen ja kuuliainen niin vanhempiaan kuin kotitöitäkin kohtaan, esimerkiksi auttaessaan kirjoittamaan isän muistelmia ja *lypsäessä* päivittäin perheen vuohta – –. (NL)

Musiikkia *kuunnellessa* koitan puristaa sen pienen ajatuksen, joka kolottaa tuolla pienessä päässä ja siirtää sen paperille. (MA)

Ensimmäisessä esimerkkivirkkeessä kirjoittaja on huomannut lisätä possessiivisuffiksin ensimmäiseen nominaalimuotoon *auttaessaan*, mutta toisesta nominaalimuodosta se on jäänyt pois. On kuitenkin selvää, että oikea muoto olisi *lypsäessään*. Myös toisen esimerkin kohdalla voidaan kontekstin avulla päätellä, että todennäköisimmin subjektina on yksikön ensimmäinen persoona: *Musiikkia kuunnellessani koitan* – –.

Joidenkin esimerkkien kohdalla ei ole mahdollista aukottomasti päätellä, mitä persoonaa kirjoittaja on ajatellut subjektiksi.

Voin luottaa siihen, että aamulla lasten kanssa päiväkodille *menessä* saamme aurinkoisen vastaanoton, johon vastaamme itse samalla tavalla! (NA)

Nyt NST:hen *siirryttyä* harjoitukset ovat paljon rankempia ja taso sarjassakin on rankempi. (NA)

Ensimmäisessä esimerkissä on kyse joko yksikön ensimmäisestä persoonasta *päiväkodille mennessäni* tai monikon ensimmäisestä persoonasta *päiväkodille mennessämme*. Toisessa esimerkkivirkkeessä mahdollisuuksia on useampia. Ilman tietoa asiayhteydestä persoonaa olisi miltei mahdoton päätellä. Tässä tapauksessa tiedetään kuitenkin, että kyse on salibandystä, joka on joukkuelaji, jolloin subjekti voisi olla monikon ensimmäisessä persoonassa: *NST:hen siirryttyämme*. Luontevasti subjektiksi sopisi myös yksikön ensimmäinen persoona: *NST:hen siirryttyäni*. Konteksti ei rajaa kumpaakaan vaihtoehtoa pois, mutta koska teksti kertoo kirjoittajan peliharrastuksesta, yksikön käyttö sopisi hieman paremmin.

3. MONIKON 3. PERSOONAN INKONGRUENSSI

3.1. Yleistä

Kongruenssilla tarkoitetaan samaan konstruktion kuuluvien sanojen ja lausekkeiden kielipillistä yhdenmukaisuutta ja toisiinsa mukautumista. Kongruenssin tehtävä on lisätä ilmauksen sisäistä koheesiota lisäämällä rakenteen osien yhteenkuuluvuutta. Kaikki kongruenssi-ilmiöt eivät ole täysin ehdottomia, kuten seuraavissa luvuissa käsittelemäni lauseen subjektin ja predikaatin välinen kongruenssi. Subjektin ja predikaatin kongruenssilla tarkoitetaan, että predikaatin on mukauduttava subjektin persoonaan ja lukuun. (Hakulinen ym. 2005: 1217–1218; Lehikoinen 2001: 16.)

Subjektin ja predikaatin kongruenssi monikon kolmannessa persoonassa on yksi puhutun ja kirjoitetun kielen selvimmän havaittavia eroja. Puhutussa kielessä lukukongruenssi ei toteudu läheskään aina. Puheessa *pojat tulee* -rakenne on erittäin tavallinen, ja lukukongruenssi unohtuu yhä herkemmin myös kirjoitettaessa. Puhekielen ja kansankielen käytäntö lieneekin yleisin syy kirjoittajien ongelmille lukukongruenssinormin toteuttamisessa. Myös useimmissa murteissa inkongruenssi on myöntölauseissa hallitseva ja kielto-lauseissa miltei yksinomaisen. (Lehikoinen 2001: 16; Hakulinen ym. 2005: 1222.)

3.2. Inkongruenssi suorassa sanajärjestyksessä

Puhekielessä inkongruenssi on hyvin yleinen, jopa tavallisempi kuin kongruenssi. Puhekielessä ja murteissa predikaatti on monikossa yleensä vain silloin, kun lauseessa ei ole erillistä subjektisanaa. Muulloin monikollisuus näkyy jo subjektista, joten predikaatti voi olla yksikössä. (Lehikoinen 2000: 248.) Myös monista aineistoni predikaateista käytetään yksikkömuotoa:

Baariin tulisi korotettu lava, jonne eri *bändit voi* mennä soittamaan. (NA)
Poliisit vei minut ja Ketolan kotiin ja kerroin äidille mitä oli käynyt. (NA)
FBI-jätkät tuli pihalle katsomaan mitä oli tapahtunut. (MA)
Ne reissut oli todella kivoja ja valmentajilla oli yleensä meille joku yllätys – –.
 (NA)

Subjektin ja predikaatin mukautumista koskevan pääsäännön mukaan subjektin ja predikaatin pitää olla samassa luvussa ja persoonassa. (Iisa ym. 1999: 235; Itkonen 2002: 73.) Näissä

esimerkkivirkkeissä on käytetty nominatiivimuotoista monikollista subjektia, joten myös predikaatin tulisi olla monikollinen (Ikola 2005: 144).

Vaikka subjekti olisikin kaukana predikaatista, sen numerus on silti muistettava (Ikola 2005: 145). Tämä tuottaa ongelmia monille kirjoittajille:

Matkat viikonloppuisin *on* yleensä saapumista kotiin toiselta paikkakunnalta tai jonkun muun sukulaisen luo. (NA)

Ihmiset varmasti *miettisi* että miksei aina voisi olla lauantai jos aina olisi perjantai. (NA)

Hän turposi ja turposi ja samat *impulssit* jotka olivat synnyttäneet hänet *tuhosi* myös koko ihmiskunnan ja maailman. (MA)

Poliisit tulivat juttelemaan meille ja *sanoi* että Petra on kuollut, rupesin huutamaan. (NA)

Voitaneen väittää, että ongelmia aiheuttaa nimenomaan subjektin ja predikaatin etäisyys, koska kahdessa viimeisessä esimerkissä subjektin läheisyydessä olevat predikaatit *olivat* ja *tulivat* on vielä muistettu taivuttaa monikkoon, mutta jälkimmäiset predikaatit, jotka ovat jo useamman saneen päässä subjektista, eivät kongruoikaan.

Lauseessa oleva kahden tai useamman sellaisen rinnasteisen substantiivin muodostama lauseke, jota yhdistää konjunktio *ja*, *sekä* tai *sekä – että*, on monikkosubjektin veroinen (Lehikoinen 2001: 18). Kopulatiivikonjunktioilla *ja* yhdistettyjen yksikön nominatiivissa olevien subjektien jälkeen predikaatin tulisikin siis olla monikossa (Ikola 2005: 144–145; Hakulinen ym. 2005: 1224–1225).

Siksi *sähköinen viestintä ja muoti*, jota erityisesti TV, elokuvat ja mainokset kehittävät, ja viestivät kansalle, *on* suuri vaikuttaja nykymaailmassa. (ML)

Huomasin, että *Petra ja Masa oli jäänyt* peltien väliin ruttuun. (NA)

Ensimmäisessä esimerkissä persoonapäätteen poisjäämiseen lienee vaikuttanut myös subjektin ja predikaatin etäisyys. Rinnasteisten subjektien *sähköinen viestintä ja muoti* sekä predikaatin *on* välillä on alisteinen sivulause, joten subjektin monikollisuus on voinut unohtua predikaatin muodostamiseen mennessä. Alisteisessa sivulauseessa oleva predikaatti *kehittävät* kuitenkin kongruoi rinnasteisien subjektiansa – *TV, elokuvat ja mainokset* – kanssa, koska ne ovat lähellä toisiaan. Vaikka subjekti ja predikaatti olisivatkin kaukana toisistaan, mukautumissääntöä pitää noudattaa (Iisa ym. 1999: 244; Ikola 2005: 145). On myös mahdollista, että predikaattia on taivutettu sitä seuraavan predikaatiivin *vaikuttaja* mukaan. Kielilauta-

kunnan vuonna 1991 tekemän päätöksen mukaan predikaatti voi kongruoida myös nominatiivimuodossa olevan substantiivisen predikaatiivin kanssa, jos kyseessä on käänteinen sanajärjestys (Lehikoinen 2000: 252). Esimerkkitapauksessa sanajärjestys on kuitenkin suora, eli subjekti on ennen predikaattia ja predikaatiivi tulee vasta näiden jälkeen, joten predikaatin tulisi olla rinnasteisten subjektien mukaan taipuneena monikollisessa muodossa.

Erityisen tavallista inkongruenssi on puhekielessä kieltomuotoisten predikaattien yhteydessä (Lehikoinen 2001: 16–17). Kieltoa ilmaistaan suomen kielessä kieltoverbin avulla. Se taipuu persoonan mukaan, joten myös kieltoverbin pitäisi olla monikollinen, jos lauseessa on monikollinen subjekti tai useita rinnasteisia subjekteja. Puheessa kieltoverbi jää usein taivuttamatta juuri monikon kolmannen persoonan tapauksessa, minkä vuoksi kirjoitetusta kielestäkin se usein unohtuu. (Iisa ym. 1999: 227, 244; Hakulinen ym. 2005: 1233; Lehikoinen 2001: 17.)

Kummatkin *osapuolet* halusivat eroon tästä helvetin enkelistä mutta *ei pystyneet* tuhoamaan itselleen niin läheisiä ”ihmisiä” joten he päättivät tuhota Lucifraelin omaan ahneuteensa. (MA)

Esimerkissä subjektin ja predikaatin välinen etäisyys on todennäköisesti vaikuttanut predikaatin inkongruenssiin, koska ensimmäisessä lauseessa oleva predikaatti *halusivat* kongruoi subjektin kanssa.

Kun subjektina on kardinaalilukusana, myös predikaatin tulee olla yksikössä muutamia erityistapauksia lukuun ottamatta (Itkonen 2002: 73–74; Ikola 2005: 146–147).

Kaksi autoa ovat törmänneet rajusti keulat vastakkain Kuutostiellä noin kello 15.00. (MA)

Esimerkin tapauksessa on siis turhaan – ehkä pyrkien mahdollisimman korrektiin kieleen – taivutettu predikaatti monikkoon. Lukusana *kaksi* antaa viitteen siitä, että toimijoita on useampia, joten on helppo ymmärtää, miksi kirjoittaja on taivuttanut myös predikaatin monikkoon. Kuitenkin kardinaalilukusana *kaksi* on muodoltaan yksiköllinen ja myös siihen liittyvä substantiivi *autoa* on yksikössä, joten predikaatin yksikkömuoto on toimivampi valinta (Ikola 2005: 146–147).

Seuraavissa esimerkkivirkkeissä subjektina on sana *kaikki*.

- – vaikka viikko onkin lyhyt se tuntuu pitkältä kun *kaikki odottaa* aina vain viikonloppua, lepoa ja hauskanpitoa. (NA)
 Miten tylsä kotimme olisikaan jos *kaikki olisivatkin* pelk[k]ää valkoista. (NA)

Kun subjektina on *kaikki*, predikaatin luku riippuu subjektin merkityksestä. Ensimmäisessä esimerkissä *kaikki* on tarkoittamassa useita, laskettavissa olevia yksiköitä, esimerkiksi ihmisiä, työntekijöitä tai oppilaita, jolloin predikaatin tulisi olla monikossa: – – *vaikka viikko onkin lyhyt se tuntuu pitkältä kun kaikki* [oppilaat] *odottavat* aina vain viikonloppua, lepoa ja hauskanpitoa. Toisessa esimerkivirkkeessä subjekti *kaikki* on merkityksessä 'puheena oleva tai kysymykseen tuleva kokonaan', jolloin predikaatti tulee yksikköön: *Miten tylsä kotimme olisikaan jos kaikki olisikin* pelk[k]ää valkoista. (Helenius ym. 2006.)

Kolmessa tapauksessa predikaatti on monikossa, vaikka subjektina on yksikkömuotoinen sana:

- Mielessä pyörivä *ajatus* kohta alkavasta hiihtolomasta ja tulevasta kevästä *saavat* kuitenkin hymyilemään. (NA)
Nuoriso oli suuressa jännityksessä, mutta *eivät* peruneet bileitä. (MA)
 Jokainen *näyttelijä* oli taidokas ja osaava esiintyjä ja *hoitivat* hommansa hienosti. (NL)

Ensimmäisessä esimerkissä kirjoittajan ajatuksia on saattanut häiritä subjektin ja predikaatin välisen etäisyyden lisäksi niiden välissä oleva rinnastus. Ehkä *ja*-kopulatiivikonjunktion käyttö on saanut kirjoittajan ajattelemaan, että lauseessa on useita rinnasteisia subjekteja. Toisessa esimerkissä subjektina oleva kollektiivisana *nuoriso* on todennäköisesti aiheuttanut predikaatin monikkoon taivuttamisen. Kirjoittaja lienee ajatellut, että nuorisoon kuuluu useita ihmisiä, joten predikaattikin on monikossa. Kollektiivisanat ovat sisällöltään monikollisia mutta muodoltaan kuitenkin yksiköllisiä, joten predikaatinkin kuuluisi olla yksikössä (Hakulinen ym. 2005: 1223). Viimeisessä esimerkissä kirjoittaja on aluksi käyttänyt yksikkömuotoista predikaattia ja predikatiivia, mutta *ja*-sanän jälkeen oleva predikaatti onkin yllättäen monikollinen. Ajatuksena on todennäköisesti, että kaikki näyttelijät hoitivat hommansa hienosti, mutta se ei täysin välity lukijalle. Subjektin lisäys viimeiseen lauseeseen helpottaisi virkkeen ymmärtämistä ja poistaisi inkongruenssin: – – *ja kaikki näyttelijät hoitivat hommansa hienosti*.

3.3. Inkongruenssi käänteisessä sanajärjestyksessä

Lukukongruenssin tulisi toteutua myös silloin, kun subjekti on verbin jäljessä, eli käänteisessä sanajärjestyksessä (Hakulinen ym. 2005: 1222). Lehikoisen mukaan predikaatin inkongruenssi on kuitenkin erittäin tavallista silloin, kun sanajärjestys on käänteinen (2000: 249). Tämä näkyy myös useissa aineistoni esimerkeissä:

Pelin ajat ja maalit *merkitsee toimitsijat*. (NA)

Musiikkimakuun *voi vaikuttaa* efektiiviset *televisio mainokset*, joissa popparit tai muut sellaiset esittelevät itseään ja kappaleita vain kymmenen sekunnin ajan. (ML)

Perjantai on lähestymässä *alkaa ihmiset* väsyä tai vasta sitten reipastua – –. (NA)

Miksei aina voi olla perjantai? *Miettii* yleisesti ottaen lähes kaikki *ihmiset*. (NA)

Mieleen tulee väkisin kysymys: *onko sodat oikeutettuja?* (NL)

Kun predikaatti tulee lauseeseen ennen subjektiä, kirjoittaja ei mahdollisesti ajattele riittävästi lauseen jatkoa. Kirjoittaessaan predikaattia hän ei ole vielä välttämättä edes muodostanut subjektiä. On myös mahdollista, että kirjoittaja on muuttanut subjektin yksiköllisestä monikolliseen mutta unohtanut muuttaa predikaatin. Viimeisen esimerkin kysyvä liitepartikkeli -*kO* on liitetty yksikkömuotoiseen verbiin.

Kun lauseessa on kaksi tai useampia rinnasteisia subjekteja tai subjektiluettelo, predikaattikin tulee yleensä monikkoon (Itkonen 2002: 75; Lehikoinen 2001: 18; Hakulinen ym. 2005: 1224–1225). Seuraavissa esimerkeissä predikaatti on kuitenkin yksikössä.

Niitä *on hip hop, rap, iskelmä, pop, klassinen musiikki ja rock*. (ML)

Siihen *sisältyi harmaat pussihousut, saappaat, henkselit, takki ja lakki*, joka lepäsi olkanauhan alla. (NL)

Salibandyn vakio varusteisiin *kuuluu t-paita, shortsit, pelisukat, kengät ja maila*. (NA)

Nuorten mieliä *painaa* usein *tylsyys ja samojen asioiden jauhaminen*. (NL)

Predikaattien yksikkömuotoisuuteen on varmasti vaikuttanut käänteinen sanajärjestys, mutta myös rinnasteisten subjektien käyttö aiheuttaa usein ongelmia. Predikaatti voi nimittäin jäädä yksikköön, jos rinnasteiset subjektit ovat synonyymisiä, kuuluvat riittävän läheisesti yhteen tai ilmaisevat saman asian eri puolia. Tällaisessa tapauksessa on usein kyseessä abstraktisat. Ei ole kuitenkaan tarkemmin määritelty, mikä on riittävän läheistä yhteenkuuluvuutta.

(Lehikoinen 2000: 253; Itkonen 2002: 75; Hakulinen ym. 2005: 1225.) Viimeisen esimerkin subjektien *tylsyys* ja *samojen asioiden jauhaminen* voisi jollakin tavalla ajatella liittyvän läheisesti toisiinsa, jolloin inkongruenssi olisi yleiskielen normien mukainen valinta. Jos niillä ei katsota olevan riittävän läheistä yhteyttä, monikollinen muoto olisi norminmukainen valinta.

Poikkeuksena predikaatin monikkomuotoa vaativista rinnasteisista subjekteista ovat myös ne subjektit, joita yhdistää disjunktiiivikonjunktio *tai* tai *joko – tai*. Tuolloin predikaatti säilyy yksikkömuotoisena, jos subjektit ovat toistensa kanssa vaihtoehtoiset (Itkonen 2002: 75; Ikola 2005: 145; Hakulinen ym. 2005: 1226). Alla oleva esimerkki noudattaa tätä sääntöä:

Oli sodan päämäärät tai aiheuttajat mitkä tahansa, nousee viimeiseksi kysymykseksi kuitenkin: Onko oikein tappaa, ketä tappaa ja kuinka paljon tappaa? (ML)

Toisaalta jos subjekteja ei pidetä toisensa poissulkevinä vaihtoehtoina vaan *tai* toimisikin listaavana konjunktiona, predikaatin tulisi olla monikossa (Hakulinen ym. 2005: 1226). Tämän esimerkin kohdalla tulee kuitenkin huomata vielä yksi asia: molemmat subjektit ovat muodoltaan monikollisia. Tällaisissa tapauksissa predikaatin tulisi taipua monikon mukaisesti – aivan samoin kuin lauseissa, joissa on vain yksi monikollinen subjekti.

Sanajärjestyksen vaikutus näkyy myös seuraavissa esimerkeissä:

Toinen opintoihin vaikuttava seikka *on suuntautumisvaihtoehdot* joilla meidät houkuteltiin lähihoitajakoulutukseen. (NA)

Monille ihmisille *on myös viikonloput* työaika. (NA)

Ensimmäisessä tapauksessa kirjoittaja lienee ajatellut predikaattia edeltävän *seikka*-predikatiivin subjektiksi ja jättänyt predikaatin siksi yksikkömuotoiseksi. Lauseessa on käänteinen sanajärjestys, eli predikaatti on lauseessa ennen subjektia, ja *olla*-verbiä edeltää yksikön nominatiivissa oleva substantiivinen predikatiivi ja seuraa monikollinen subjekti. Tällaiset lauseet ovat erikoistapauksia, joissa predikaatin luvuksi voidaan suomen kielen lautakunnan vuonna 1991 tekemän päätöksen mukaan hyväksyä sekä monikko että yksikkö (Lehikoinen 2001: 18; Itkonen 2002: 74). Toisessa esimerkissä käänteistä sanajärjestystä on käytetty painottamaan subjektia *viikonloput*, ja todennäköisesti juuri käänteisen sanajärjestyksen vuoksi predikaatti on yksikkömuotoinen.

Yleiskielessä kieltoverbi *ei* toimii apuverbinä, johon persoonatunnuksen tulee liittyä: *minä en halua, sinä et halua* jne. (Hakulinen ym. 2005: 1233). Lehikoisen mukaan (2001: 17) kieltosana on kuitenkin kolmannessa persoonassa menettänyt osittain verbiluonnettaan ja hahmottuu taipumattomaksi kieltopartikkeliksi erityisesti tapauksissa, joissa siihen liittyy konjunktio *-kä* tai *että*.

Minusta on hyvä olla avoin uusille tyylilajeille, eikä tuomita bändejä sen takia, *ettei* heidän *videonsa* pyöri Mtv:llä tai *ettei kaverit pidä* heidän musiikistaan. (NL)

Merkki siitä *ettei* Merja ole aikaisemmin tuntenut tällaista on se, *ettei* Merjan *vanhemmat huomanneet* tyttärensä käytöksessä eroa. (NL)

Hän on kuitenkin iloinen, pirteä ja avoin, *eikä* mahdolliset *huolet näy* päällepäin. (NL)

Pienet lapset ja *miksei* myös *isommat* voivat rakentaa lumiukkoja, laskea pulkkamäkeä, olla lumisotaa ja kaikkea muuta kivaa pihalla raittiissa ja hieman puvuvassa kelissä. (NA)

Ensimmäisessä esimerkkipirkkeessä kieltoilmaus *ettei pidä* on yksikössä, vaikka sitä seuraa monikollinen subjekti *kaverit*. Puhekielessä kieltoverbit jäävätkin usein yksikkömuotoon, jos lauseessa on käänteinen sanajärjestys (Lehikoinen 2000: 255). Jos sanajärjestystä muutettaisiin siten, että subjekti tulisi lauseeseen ennen predikaattia – *että kaverit ei[vät] pidä* –, kongruenssi olisi todennäköisempi. Virkkeessä oleva toinen inkongruenssitapaus *ettei heidän videonsa pyöri* sekä toisen ja kolmannen esimerkkipirkkeen inkongruenssimuodot lienevät samalla tavalla sanajärjestyksestä ja puhekielisestä taivutusikäytännöstä johtuvia. Sulaumatapauksissa *miksei* ja *ellei* kieltoverbi on jo hyvin partikkelimainen, kuten viimeisestä esimerkistä voi havaita (Hakulinen ym. 2005: 1233).

Myös kiteytyneissä sanonnoissa esiintyy subjektin ja predikaatin inkongruenssia:

Mutta mukavaa ei ole se, kun on loska keli ja vaatteet ja kengät ovat likomärkiä ja siinä *menee* sitte viimesetki *hermot*. (NA)

Kyseisessä esimerkissä on käytetty sanontaa *hermot menee*. Siinä ei noudateta kongruenssia, koska kyseessä on vain puhekieleen kuuluva ilmaus. Sanontaa voidaan käyttää monella eri tavalla, mutta milloinkaan se ei noudata kongruenssia: *nyt meni hermot, hermot menee, mutta menee kohta hermot*. Esimerkkitaapauksessa sanontaa on muokattu lisäämällä predikaatin ja subjektin väliin tarkentava ilmaus.

Kirjakielessä on tapauksia, joissa lukukongruenssi ei toteudu. Yksi tällainen tapaus on eksistentiaalilause. (Lehikoinen 2001: 17.) Yhdessä aineistoni esimerkissä eksistentiaalilauseen predikaatti on taipunut monikollisena:

Jalassa olivat ruskeat aamutossut ja harmaantuviin hiuksiin ei oltu koskettu muutamaan viikkoon. (NL)

Kuten eksistentiaalilauseissa yleensä, tämäkin lause alkaa paikanilmauksella *jalassa* ja subjekti *aamutossut* on *olivat*-predikaatin jäljessä. Subjekti on tekstiyhteydessä ennalta mainitsematon, mikä on ominaista eksistentiaalilauseelle, koska kyseisen lausetyypin tehtävä on esitellä subjektin ilmaisema uusi tarkoite. Predikaatti on intransitiivinen ja ilmaisee eksistentiaalilauseelle tyypilliseen tapaan olemassa olemista. Eksistentiaalilauseessa verbin ei kuitenkaan tulisi kongruoida monikon nominatiivissa olevan eksistentiaalisubjektin kanssa. Kirjoittaja on mahdollisesti tavoitellut mahdollisimman korrektiä kieltä ja oletta-
nut, että tässäkin tapauksessa predikaatin tulee kongruoida subjektin kanssa. Hyperkorrek-
tiuteen viittaisi myös kirjoittajan samassa virkkeessä käyttämä kaksoispassiivimuoto *ei oltu koskettu*. (Hakulinen ym. 2005: 850–851.) Käsittelen kaksoispassiivia tarkemmin luvussa 4.3. Tällaiset lukukongruenssin poikkeamatapaukset vaikuttavat yhdessä puhekielen käytännön kanssa siihen, että inkongruenssia esiintyy sellaisissakin tapauksissa, joihin se ei kuulu (Lehikoinen 2001: 17).

3.4. Ammattikoululaisten ja lukiolaisten inkongruenssin käyttö

Inkongruenssia esiintyy aineistossani sekä lukiolaisten että ammattikoululaisten kirjoitelmissa kaikkiaan 35 kertaa. Inkongruenssitapauksia on suorassa sanajärjestyksessä 17 ja epäsuorassa sanajärjestyksessä 18 eli suunnilleen yhtä paljon. Kun tarkastellaan inkongruenssitapauksia erikseen lukiolaisten ja ammattikoululaisten kirjoitelmissa, voidaan havaita eroja.

Taulukko 1. Inkongruenssitapaukset lukiolaisten ja ammattikoululaisten kirjoitelmissa.

	ammattikoulu		lukio		koko aineisto	
suora sanajärjestys	15	65,2 %	2	16,7 %	17	48,6 %
epäsuora sanajärjestys	8	34,8 %	10	83,3 %	18	51,4 %
yhteensä	23	100 %	12	100 %	35	100 %

Ammattikoululaiset käyttävät aineistossani inkongruenssia 23 kertaa ja lukiolaiset 12 kertaa. Ammattikoululaisten kirjoitelmissa on siis lähes kaksi kertaa enemmän inkongruenssia kuin lukiolaisten kirjoitelmissa. Huomattavaa on, että kaksi kolmasosaa ammattikoululaisten inkongruenssitapauksista on suorassa sanajärjestyksessä. Lukiolaisilla puolestaan 83,3 prosenttia inkongruenssista esiintyy epäsuorassa sanajärjestyksessä.

4. PASSIIVI

4.1. Yleistä

Suomen persoonamuotojärjestelmään kuuluu kuuden persoonamuodon lisäksi henkilötekiäinen passiivi (KK 1994: 165). Alun perin passiivia käytettiin suomen kielessä ilmaisemaan täsmällisesti samaa, mitä passiivisuudella ja aktiivisuudella yleensäkin tarkoitetaan. Kun joku toimii aktiivisesti, käytetään aktiivimuotoa: *Liisa katsoo*. Kun toiminta ei ole aktiivista, vaan kohdistuu johonkin, käytetään passiivia: *Liisaa katsotaan*. Tällöin esimerkiksi henkilö Liisa ei itse pysty vaikuttamaan tapahtumaan vaan on passiivinen osallistuja eli toiminnan kohde. (Kuiiri 2000: 13.)

Toisista lauseista tekijä voidaan kuitenkin asiayhteyden avulla tulkita (Kuiiri 2000: 14). Esko Koivusalon mukaan (1997: 107–111) suomen kielen passiivi voidaan jakaa kolmeen ryhmään sen mukaan, kuinka määräinen passiivin tekijä on:

- 1) Tekijä on täysin epämääräinen:
Yksityistämisestä puhutaan paljon enemmän kuin sillä saadaan aikaan.
- 2) Tekijä on joko lause- tai tekstiyhteydestä pääteltävissä määräiseksi:
Tavoitteiden on oltava osapuolten hyväksyttävissä, jotta niihin voitaisiin sitoutua ja niistä motivoitua.
- 3) Tekijä voidaan päätellä kielenulkoisen ns. yhteisen tiedon perusteella:
Yhtiön osakepääomaksi on merkitty 4,5 miljoonaa euroa.

Suurin osa käsittelemistäni passiivitapauksista kuuluu toiseen tai kolmanteen ryhmään, eli tekijä on usein pääteltävissä.

4.2. Passiivi monikon 1. persoonan tilalla

Suomen kielen passiivin ominaisuutena on tekijän piilottaminen. Sitä on perinteisesti käytetty silloin, kun tekijää ei tiedetä tai häntä ei haluta korostaa. Passiivin yleisyys johtuukin juuri siitä, että sillä voi viitata keneen tahansa. (Viertiö 2000: 23.) Suomen kielellä ei siis

voi sanoa passiivissa sellaista asiaa, jonka tekijä halutaan tarkasti mainita. Monissa muissa kielissä se kuitenkin on mahdollista, esimerkiksi:

ruotsi: akt. *Liisa skrev detta brev.* / pass. *Detta brev skrevs av Liisa.*

englanti: akt. *Liisa wrote this letter.* / pass. *This letter was written by Liisa.*

Jos tekijä halutaan säilyttää näkyvänä, kaikki yllä olevat lauseet voidaan suomentaa vain yhdellä tavalla eli aktiivissa: *Liisa kirjoitti tämän kirjeen.* Jos haluamme ilmaista saman käyttäen passiivimuotoa, ainoa järkevä käännös olisi *Tämä kirje kirjoitettiin*, koska kuten jo edellä mainitsin, passiivin tekijänä on aina epämääräiseksi jäävä henkilö tai henkilöryhmä. Suomen kielessä ei siis enää ole passiivin kanssa esiintyvää ruotsin *av-* ja englannin *by-*rakenteita vastaavaa agenttirakennetta, vaan tekijä jää implisiitiksi. (Kuiri 2000: 13–14.) Vanhassa kirjasuomessa sen sijaan oli aina 1800-luvulle saakka käytössä ablatiiviagentti, jonka avulla myös passiivi-ilmaukseen saatiin tekijä näkyviin: *Kirje kirjoitettiin Liisalta.* (Häkkinen 1994: 326, 360–361, 478).

Usein tekijä yritetään suomen kielessä kuitenkin ilmaista kiertoilmauksen avulla. Jo vanhassa kirjasuomessa on viranomaiskielessä käytetty *toimesta* ja *taholta* -rakenteita, joilla tekijä saadaan passiivi-ilmaukseen mukaan (Kuiri 2000: 14). Esimerkkilauseet voitaisiinkin suomentaa tarkasti käyttäen tällaista rakennetta: *Tämä kirje kirjoitettiin Liisan toimesta.* Tämän rakenteen käyttö on perusteltua, kun halutaan kertoa tekijästä noudattaen *toimesta* ja *taholta* -sanojen omaa merkitystä: *Kirkko rakennettiin keisarin toimesta.* Tällöin keisari on toimeksiantajana mutta varsinainen rakentaja jää yhä implisiitiksi. Kirjeen kirjoittajasta on kuitenkin järkevin kertoa aktiivilla, ellei todella tarkoiteta, että Liisa on patistanut jonkun muun tai jotkut muut kirjoittamaan kyseisen kirjeen. (Kuiri 2000: 13–14.)

Toisaalta passiivia käytetään usein tilanteessa, jolloin tekijät ovat tunnetut: monikon ensimmäisessä persoonassa. Itämurteissa *me mennään* – tai savolainen muoto *myö mään* – on erittäin tunnettu ilmaistyyppi. (Koivusalo 1997: 131). Se onkin levinnyt murteista aivan tavalliseksi epävirallisen puhekielen käytänteeksi. Kirjakielessä *me*-pronomini vaatisi seurakseen aktiivisen persoonamuodon, mutta usein sen kanssa kuitenkin käytetään passiivimuotoa. (Kuiri 2000: 13–15.) Myös aineistossani esiintyy tätä tyyppiä:

Perjantai-iltana kun kuitenkin *voitettiin* ensimmäinen peli, niin *ajateltiin* että *mehän pystytään* voittamaan tämä turnaus. (NA)

Kun vain *jaksetaan* harjoitella kovasti ja uskoa joukkueese[e]mme, niin kyllä *me päästään* vielä pitkälle. (NA)

Siinä asiassa *me* pelaajat *voidaan* olla itsestämme ylpeitä, että näin lyhyessä ajassa *pystyimme* tutustumaan toisiimme, *opimme* pelaamaan toistemme kanssa sekä *pystymme* yhtenäisenä vahvana joukkueena yhdessä voittamaan pelejä. (NA)

Minä ja Ketola saatiin vaan naarmuja. (NA)

Kaikissa esimerkeissä tekijä on jollakin tavalla näkyvissä. Kolmessa ensimmäisessä esimerkissä tekijänä on monikon ensimmäisen persoonan pronomini *me*, ja viimeisessä esimerkissä tekijänä ovat rinnasteiset subjektit *minä* ja *Ketola*. Toisessa esimerkkitapauksessa subjekti näkyy myös *joukkueese[e]mme*-sanana possessiivisuffiksissa, mutta silti verbi on passiivimuotoinen. Kolmannessa esimerkissä vaihtelevat passiivimuotoinen ja aktiivimuotoinen verbi. Yllättävää on, että *me*-pronominia virkkeessä lähimpänä oleva verbi on passiivissa ja virkkeessä kauempana sijaitsevat verbit ovat aktiivissa. Voisi olettaa, että pronominin vaikutus ylttäisi nimenomaan sitä lähellä oleviin verbeihin, mutta tässä esimerkissä tilanne on päinvastoin. Kirjoittaja on mahdollisesti halunnut tuoda tekijän tarkoituksellisesti esiin persoonamuotoisten verbien avulla. Ensimmäinen verbi on kuitenkin passiivissa, koska tekijä näkyy lähellä olevasta pronominista.

Tavallisesti passiivi jättää subjektiargumentin irrelevanttina taka-alalle, mutta todellinen tekijä voidaan toisinaan päätellä kontekstin avulla (Hakulinen ym. 2005: 1264). Aineistossani on esimerkkejä, joissa ei näy erillistä subjektisanaa mutta joiden subjekti on kuitenkin aukottomasti pääteltävissä lauseyhteydestä. Seuraavassa esimerkissä possessiivisuffiksi paljastaa tekijän:

Kun *pelasimme* StU:ssa, niin *voitettiin omassa sarjassamme* Itä-Suomen mestaruus ainankin 3-4- kertaa. (NA)

Ensimmäinen verbi *pelasimme* paljastaa jo tekijän, koska se on taipunut monikon ensimmäisen persoonan mukaan. Tulkintaa tukee myös omistusmuoto *omassa sarjassamme*, jonka omistusliite *-mme* paljastaa tekijäksi monikon ensimmäisen persoonan.

Joissakin esimerkeissä tekijä voidaan päätellä lauseyhteyden avulla:

Bussissa menomatalla *ajateltiin tyttöjen kanssa*, että mennään vaan pelailemaan ja pidetään hauskaa. (NA)

Ja niin siinä kävikin, että sunnuntaina tiukan finaalin jälkeen taululla oli lukemat *meille* 6-0 ja *oltiin* Oilers cupin mestareita. (NA)
Kutsun joskus *vieraita* kylään ja *tehdään* hyvää ruokaa ja *jutellaan*. (NA)

Kahdessa ensimmäisessä tapauksessa virkkeessä on viitattu tekijään vaikka sitä ei käytetäkään suoraan. Ensimmäisessä esimerkissä toimijoina ovat kirjoittaja ja tytöt, toisessa *me*, vaikka pronominia ei käytetäkään subjektin asemassa. Viimeisessä tapauksessa kirjoittaja on taivuttanut ensimmäisen lauseen predikaatin yksikön ensimmäiseen persoonaan: *kutsun*. Muihin tekijöihin viitataan samassa virkkeessä. Subjektina ovat siis kirjoittaja ja hänen vieraansa. Verbit ovat kuitenkin passiivissa.

Useissa aineistoni kirjoitelmissa passiivia on käytetty tapauksissa, joiden asia- ja tekstiyhteydestä voidaan tekijä päätellä.

Ne reissut oli todella kivoja ja valmentajilla oli yleensä meille joku yllätys, esimerkiksi kerran kun oltiin, niin valmentajat tulivat bussissa sanomaan, että illalla *päästään* joukkueen rahoilla Linnanmäelle. (NA)

Paras muisto StU:ssa pelaamisesta ikinä on 2006 vuoden keväällä, kun *käytiin* Espoossa pelaamassa Oilers Cup. (NA)

Kesällä 2006 *ajateltiin* mennä Mäntyharjuun kokeilemaan millaista katusähly on. (NA)

Siellä sitten *voitettiin* sen verran, että *päästiin* Helsinkiin pelaamaan Suomenmestaruudesta. (NA)

Mutta Helsingissä kuitenkin kesähelteessä *voitettiin* kaikki pelit ja niin *voitettiin* Suomenmestaruus. (NA)

Ensimmäisen esimerkin tekijä voidaan päätellä suoraan lauseyhteydestä: tekijänä on lauseessa puheena oleva joukkue. Muiden esimerkkivirkkeiden kohdalla tekijää ei voida yhtä yksiselitteisesti päätellä, mutta laajemman kontekstin avulla se on mahdollista. Kaikissa esimerkeissä tekijänä on siis joukkue, tarkemmin sanottuna salibandyjoukkue.

4.3. Kaksoispassiivi

Norminmukaisessa kielessä passiivin tunnus esiintyy vain kerran verbin liittomuotoa tai verbiketjua kohden kuten persoonatunnuskin. Liittomuodoissa passiivin tunnus liittyy partitiippimuotoon ja apuverbin tulee olla yksikön kolmannessa persoonassa. Mikäli passiivin tunnus kuitenkin liittyy kahteen eri verbinmuotoon, puhutaan kaksoispassiivista eli passiiv-

vikongruenssista. Tällöin tunnus liittyy liittomuodossa sekä apu- että pääverbiin: *ollaan tehty*. Kaksoispassiivi onkin syntynyt preesens- ja imperfektimuotojen pohjalta:

me ollaan → *me ollaan oltu* → ollaan oltu

me oltiin → *me oltiin oltu* → oltiin oltu.

Kirjoitetussa kielessä passiivikongruenssi on tavallinen erityisesti kielteisessä indikatiivin pluskvamperfektissä, myönteisessä indikatiivin perfektissä sekä kielteisessä konditionaalin perfektissä. Ylipäänsä kaksoispassiivia esiintyy kieltomuodoissa suhteellisesti taajempaan kuin myönteisissä muodoissa. (Hakulinen ym. 2005: 1235; Lyytikäinen 1996: 580–582; Palander 2005: 16.)

Kaksoispassiivia esiintyy yleisimmin puhutussa kielessä, jossa kaksoispassiivimuotoja käytetään sekä aktiivin että passiivin funktioissa. Erityisen yleinen se on eteläisen Suomen puhutussa kielessä, mutta sitä tavataan myös murteissa ja niihin perustuvissa aluepuhekielissä, joissa passiivilla viitataan usein monikon ensimmäiseen persoonaan: *me ollaan*. Tällä tavalla passiivia on käytetty alun perin sydänsavolaismurteissa, joista se on levinnyt muun muassa hämäläis- ja kaakkoismurteisiin viimeistään 1800-luvulla. Puhekieli on siis mallina kirjoitetun kielen kaksoispassiiveille. Nyt näyttää siltä, että muoto on asetumassa kirjakieleenkin. Mistään uudesta kielenilmiöstä ei kuitenkaan ole kyse, sillä suomen kirjakielen kuvauksiin kaksoispassiivimuodot ovat kuuluneet 1800-luvun alusta alkaen. (Hakulinen ym. 2005: 1236; Lyytikäinen 1996: 580–585; Palander 2005: 16.) Lyytikäisen mukaan olisikin jo aika hyväksyä passiivin tunnuksen liittyminen sekä apu- että pääverbiin (1996: 587).

Aineistossani on kolme tapausta, joissa on käytetty kaksoispassiivia. Kaikissa tapauksissa kyseessä on kielteinen indikatiivin pluskvamperfekti:

Jalassa olivat ruskeat aamutossut ja harmaantuviin hiuksiin *ei oltu koskettu* muutamaan viikkoon. (NL)

Koska mökissä *ei oltu käyty* pitkään aikaan se oli hieman kolea ja pölyinen. (NA)

Oikeudenmukaisen sodan periaatteista *ei oltu* sen kummempia keskusteluita koskaan *käytykään*. (ML)

Esimerkeissä myös *olla*-verbi on muutettu passiiviin, vaikka sen tarkoituksena on ilmaista vain tempusta. Yleiskielessä passiivin liittomuodoissa apuverbi on aina aktiivissa ja passiivisuus ilmaistaan pääverbillä (Ikola 1983: 58). Myönteinen pluskvamperfektimuoto olisi ensimmäisen esimerkin verbiä käyttäen *oli koskettu* – ei siis *oltiin koskettu*. Samaa kaavaa

käyttämällä muodostetun kielteisen pluskvamperfektimuodon tulisi olla *ei ollut koskettu* eikä *ei oltu koskettu*. (Itkonen 2002: 58.) Erityisesti viimeisen esimerkin kohdalla voidaan ajatella, että kirjoittaja on käyttänyt passiivia selvyiden vuoksi. Kun kyseessä on pitkä virke, jossa passiivin norminmukaisessa käytössä passiivisuus selviäisi vasta virkkeen loppussa, kirjoittaja on halunnut käyttää passiivimuotoa myös apuverbistä. Muuan muassa Ikolan mukaan tällainen passiivin käyttö on hyväksyttävää, vaikka suomen kielen lautakunta ei sen käyttöä suosittellekaan. (Ikola 2005: 61; Palander 2005: 16; ks. myös Kettunen 1949: 127.)

4.4. Passiivin perfekti

Passiivin perfekti tuottaa kirjoittajille toisinaan ongelmia. Sama asia voidaan ilmaista kahdella tavalla käyttämällä joko passiivin perfektiä *on tehty* tai predikatiivilausetta *ovat tehdyt*. Ensimmäisessä painotetaan varsinaista toimintaa ja jälkimmäisessä nykyistä tilaa. Sekamuotojen käyttämisestä pitää erityisesti varoa. (Ikola 1983: 58–59; Ikola 2005: 61.) Alla olevissa esimerkeissä nämä tyypit ovat kuitenkin sekoittuneet:

Värejä voi yhdistää ja ne *ovat lajiteltu* pää- ja sivu väreihin. (NA)

Eivät niin, mutta eivätkö konsertit ole ihan samalla tavalla ”virkistystilaisuuksia”, jotka *ovat* vain *suunnattu* hieman nuoremmalle väelle. (NL)

Loukkaantuneet *ovat kuljetettu* lähimpää sairaalaan. (MA)

Voi olla mahdollista, että passiivimuotoista verbiä lähellä olevat lauseenjäsenet ovat vaikuttaneet passiivin taivutukseen. Ensimmäisessä esimerkissä juuri ennen passiivin perfektimuotoa on lauseen monikollinen objekti *ne*, joka on saattanut aiheuttaa *olla*-verbin monikkomuodon. Toisessa esimerkissä passiivin lähellä on objektin asemassa oleva monikollinen relatiivipronomini *jotka*, mikä on ensimmäisen esimerkin tavoin voinut vaikuttaa passiivimuotoon. Samoin kolmannessa esimerkissä monikko-objekti *loukkaantuneet* lienee aiheuttanut apuverbin monikollisuuden. Kirjoittaja on siis todennäköisesti ajatellut monikolliset objektit subjekteiksi ja subjektin ja predikaatin kongruenssia noudattaen taivuttanut predikaatin monikolliseksi.

4.5. Geneerinen 3. persoona

Passiivi on hyvin lähellä subjektitonta yksikön kolmatta persoonaa eli geneeristä persoonaa. Passiivi on kuitenkin monikkoviitteinen ja geneerinen persoona yksikköviitteinen. (KK 1994: 165; Hakulinen ym. 2005: 1297.) Passiivi myös edellyttää, että tekijänä on joku epämääräinen henkilö. Geneeristä persoonaa voidaan käyttää, jos halutaan jättää tekijä täysin avoimeksi. Näitä käytetään usein kuitenkin synonyymisesti. (Iisa ym. 1999: 223.) Geneerisestä persoonasta voidaan käyttää myös nimitystä nollapersoona (Hakulinen ym. 2005: 1286).

Geneeristä kolmatta persoonaa käytetään usein modaaliverbien eli mahdollisuutta tai välttämättömyyttä ilmaisevien verbien yhteydessä (Hakulinen ym. 2005: 1288, 1488). Myös aineistossani on tällaisia tapauksia:

Tätähän *ei voi* kuitenkaan *tietää*, sillä historian kulkua *ei voi muuttaa*. (ML)
 Antiikin Rooma kohosi sodilla mahtavaksi imperiumiksi ja lopulta se kasvoi niin isoksi *ettei* sitä *pystynyt* enää yhtenäisesti hallitsemaan. (ML)

Ensimmäisessä esimerkissä keskeistä modaaliverbiä *voida on* käytetty infinitiivin *muuttaa* kanssa. Toisessa esimerkissä on käytetty spesifimpää modaaliverbiä *pystyä*. Myös tällaiset erilaisten fyysisten tai mentaalisten edellytysten kannalta voimista ilmaisevat modaaliverbit suosivat geneeristä persoonaa (Hakulinen ym. 2005: 1289). Ne myös usein, kuten esimerkissäni, esiintyvät kieltolauseissa. On täysin mahdollista, että kirjoittaja on tarkoituksellisesti valinnut juuri geneerisen persoonan passiivin sijaan. Ensimmäiseen esimerkkiin geneerinen persoona vielä sopiikin. Toisessa tapauksessa passiivi olisi kuitenkin toimivampi valinta, jopa välttämätön. Lauseessahan viitataan selvästi Rooman imperiumin hallitsijaan, joten tekijän jättäminen täysin avoimeksi tuntuu luonnottomalta.

Aineistossani geneeristä kolmatta persoonaa on käytetty myös temporaalirakenteissa:

Värillä on väliä jopa autoa *ostaessa*. (ML)
 Maailman historiaa *tarkastellessa* esiin nousee iso joukko sotia – –. (NL)
 Sotien oikeutta *pohtiessa on hyvä mieltä*, kenen kannalta sota on oikeutettu. (ML)

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä hallitsevat rakenteet (*värillä on väliä* ja *esiin nousee iso joukko sotia*) ovat intransitiivisia ja aktiivissa, ja niiden subjektit ovat elotontarkoitte-

sia. Temporaalinen *essA*-rakenne voi tällaisissa tapauksissa esiintyä aktiivimuotoisena ja ilman possessiivisuffiksia. Viimeisen esimerkin hallitsevassa rakenteessa on nollasubjekti. Viimeisen kohdalla temporaalista *essA*-muotoa on käytetty samasubjektisena hallitsevan rakenteen kanssa. Samasubjektinen tulkinta onkin aina mahdollinen hallitsevan lauseen ollessa nollapersoonainen. Kaikkiin esimerkkien tapauksiin sopisi myös passiivimuotoinen temporaalirakenne: *ostettaessa, tarkasteltaessa, pohdittaessa*. (Hakulinen ym. 2005: 539–540.)

Yhdessä aineistoni esimerkissä on käytetty geneeristä kolmatta persoonaa yksikön ensimmäisen persoonan tilalla:

Voi rauhallisin mielin *jättää elämäni* rakkaimmat henkilöt aamuisin tarhalle luottavaisin mielin. (NA)

Virkkeessä tekijä näkyy possessiivisuffiksista: *elämäni*. Mikäli kirjoittaja olisi halunnut jättää tekijän tuntemattomaksi ja käyttää geneeristä kolmatta persoonaa, myös omistusliitteen olisi pitänyt noudattaa kolmatta persoonaa: *elämänsä*.

4.6. *Sinä*-passiivi

Yleiskielessä geneerinen persoona ilmaistaan subjektittomalla yksikön kolmannella persoonalla, mutta etenkin nuorten puhekielessä siihen on viime vuosina liittynyt kiinteästi *sinä* ~ *sä* -pronominin käyttö (KK 1994: 83; Hakulinen ym. 2005: 1299). Suomen kielessä erityisesti tunneverbit (*pelottaa, ärsyttää*) sekä sallimista tai velvoittamista ilmaisevat modaali-verbbit (*täytyy, voi, saa*) ovat sellaisia, ettei kaikkia osallistujia ole välttämätöntä tuoda ilmi. *Sinä*-passiivi kuitenkin vetää kuulijankin mukaan toimintaan ja tuntuu päällekyvältä. (Seppänen 2000: 16–17.) Puhuja yleistää oman näkökulmansa ja alkaa puhua myös kuulijan puolesta. Puhuja ikään kuin sulauttaa kuulijan kokemusmaailmansa piiriin. Hän siis laittaa kuulijan tekemään asioita, joita tämä ei edes välttämättä haluaisi tehdä, mikä voi tuntua kuulijasta erittäin epämiellyttävältä. (Ojajärvi 2000: 19.) Siksi *sinä*-passiivin käyttö jakaakin ihmisten mielipiteet radikaalisti (Seppänen 2000: 17).

Suomen puhekieleen *sinä*-passiivin käyttö on todennäköisimmin tullut englannista, jossa *you*-pronominia käytetään ilmaisemassa sekä toista persoonaa ('sinä') että passiivia. Kokonaan uudesta suomen kielen ilmiöstä ei kuitenkaan ole kyse, vaan havaintoja yksikön toisen persoonan yleistävästä käytöstä on jo 1800-luvulla ilmestyneissä tutkimuksissa. Muun

muassa Setälän lauseopissa on esimerkkejä *sinä*-passiivin käytöstä. Esimerkkejä on 1800-luvulla saatu eniten kannakselaisesta puheesta. Ilmaustapaa onkin käytetty erityisesti kaakoismurteissa ja jonkin verran myös savolaismurteissa. Länsimurteissa käyttö on ollut selvästi vähäisempää. Huomattavaa on, että murteissa verbi on ollut yksikön toisessa persoonassa mutta siihen ei ole liittynyt pronominia *sinä*: *Jos määrääät kakkymment pennii, ni hää suuttuu*. Näyttäisikin siltä, että geneerinen toinen persoona on yleisimmin esiintynyt pelkinä verbimuotoina ja sen viittauskohteena on ollut ennemminkin ”kuka tahansa” kuin puhuja itse. (Seppänen 2000: 16–17.)

Sinä-passiivia käytetään erittäin runsaasti myös aineistossani:

Klassinen musiikki kärsii paljon ennakkoluuloista, mutta *jos kuulet* musiikkia hyvässä mielessä. Esimerkiksi kun *olet* romanttisilla treffeillä, ja kaikki on täydellistä, niin en uskoisi, että taustalla soiva klassinen musiikki pilaisi mitään. (ML)

Samat listat esitetään uusintoina ties miten monta kertaa ja jos *et omista* TV:tä niin samat listat *kuulet* radiostakin. (ML)

En usko, että elämä on parempi jos *saat* itsesi humalaan. (NA)

Suunnitteleamalla ajot, *voit* käydä kaupassa ja kerralla ostaa kahden päivän ruuat, ettei taas seuraavana päivänä tarvitse lähteä autolla liikenteeseen. (NA)

Valitsemalla ruuhkattomin ajoreitti *säästät* bensaa. (NA)

Mikäli *et voi* käyttää julkisia ajoneuvoja kannattaa sinun valita ruuhkattomin aika- ja ajoreitti ja suunnitella ajomatkat voisiko niitä hyödyntää mitenkään. (NA)

Jos *viet* perheenjäseniäsi harrastuksiin kannatta itse käydä samalla reissulla kaupassa tai hyödyntää aika muutoin, ettei tulisia turhia edestakaisia ajomatkoja. (NA)

Vaikka moni ajattelee että omissa ajotaidoissa ei ole mitään moitittavaa, kannattaa kuitenkin kiinnittää huomiota kuinka sitä autoa *käsittelet*. (NA)

Jos *olet* maltillinen kuljettaja *säästät* rahaa ja myös luontoa ja myös liikenneturvallisuus paranee. (NA)

Näissä esimerkkitapauksissa on mielestäni kyseessä nimenomaan *sinä*-passiivin käytöstä tapauksissa, joissa puhuja haluaa jättää itsensä viittauksen ulkopuolelle. Kaikki *sinä*-passiivit voisi helposti korvata tavallisella passiivilla tai geneerisellä kolmannella persoonalla. Esimerkkitapauksissa *sinä*-passiivia on käytetty samaan tapaan kuin murteissa: *sinä*-pronominia ei ole näkyvissä, vaan toinen persoona näkyy vain verbimuodoissa, esimerkiksi *kuulet*, *olet*, *säästät*, *käsittelet*, *et voi*.

Uudempaa *sinä*-passiivin käyttöä on havaittu esimerkiksi Helsingin puhekielestä 1970-luvulla nauhoitetuista näytteistä (Paunonen 1995b: 273). Tämä käyttö eroaa aiemmasta murteellisesta käytöstä siten, että sillä vedotaan kuulijaan ja rajoitetaan tämän valinnanvapautta käyttämällä *sinä*-pronominia. (Seppänen 2000: 17–18.) Kyseinen tyyppi on aineistossani jo huomattavasti harvinaisempi:

Sitten pitkän ajan kuluttua, kun *sinusta on tullut jo pappa*, niin silloin ei varmaan enää tule hirveästi kuunneltua kovaa heviä tai hiphoppia. (ML)

Se täytyy myös muistaa jos *sinä ajat* joustavasti, se edesauttaa myös muita joustavaan ajoon. (NA)

Ensimmäisessä esimerkissä kirjoittaja on selvästi käyttänyt yksikön toista persoona yleistävässä tarkoituksessa. Hänen tarkoituksenaan on todennäköisesti ollut sanoa, että vanhat ihmiset eivät enää kuuntele heviä tai hip hop -musiikkia. Lauserakenne on kuitenkin pakottanut hänet käyttämään jotakin persoonamuotoa, koska passiivi ei kyseiseen lauseeseen luontevasti sovi. Toisessa esimerkissä *sinä*-passiivin funktiona on kuulijaan vetoaminen.

Seuraavasta esimerkistä näkyy, että kirjoittaja osaa muodostaa myös subjektittoman kolmannen persoonan, vaikka toisen persoonan muodot pyrkivätkin olemaan hallitsevia hänen tekstissään.

Treffien jälkeen kun *odotat*, että hän soittaisi uudelleen, niin klassinen musiikki voi tuoda hänet mieleen, ja sitä kautta *voi oppia* pitämään klassisesta, vaikka olisikin ollut siitä suuret ennakkokäsitteet. (ML)

Ensimmäisessä lauseessa kirjoittaja on käyttänyt *sinä*-passiivina *odotat* mutta myöhemmin geneeristä kolmatta persoona *voi oppia pitämään*.

4.7. Ammattikoululaisten ja lukiolaisten passiivin käyttö

Aineistoni kirjoitelmissa on havaittavissa joitakin eroja passiivin tavallisesta poikkeavassa käytössä ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä. Kaksoispassiivina ja passiivin perfektin sekamuotoja ei esiinny kumpienkaan kirjoitelmissa kuin aivan yksittäisinä tapauksina, mutta *sinä*-passiivin käytön yleisyydessä ja passiivin käytössä monikon ensimmäisen persoonan tilalla on havaittavissa jo selviä eroja kirjoittajaryhmien välillä.

Taulukko 2. Norminvastaiset passiivi-ilmaukset ammattikoululaisten ja lukiolaisten kirjoitelmissa.

	ammattikoulu		lukio		koko aineisto	
	f	%	f	%	f	%
passiivi monikon 1. persoonan tilalla	13	52,0 %	0	0,0 %	13	35,1 %
kaksoispassiivi	1	4,0 %	2	16,7 %	3	8,1 %
passiivin perfekti <i>ovat tehty</i>	2	8,0 %	1	8,3 %	3	8,1 %
<i>sinä</i>-passiivi	8	32,0 %	4	33,3 %	12	32,4 %
yhteensä	25	100 %	12	100 %	37	100 %

Passiivina monikon ensimmäisen persoonan tilalla käyttävät aineistoni kirjoitelmissa vain ammattikoululaiset (ks. Taulukko 2). Yhteensä passiivina on käytetty tällä tavoin 13 kertaa, mikä on 52 prosenttia kaikista ammattikoululaisten norminvastaisista passiivi-ilmauksista ja 35,1 prosenttia koko aineiston normista poikkeavista passiivi-ilmauksista. Norminmukaisen passiivinkäytön jälkeen eniten passiivina käytetäänkin juuri monikon ensimmäisen persoonan tilalla. Tarkasteltaessa taulukkoa voidaan havaita, että toinen aineistossani runsaasti esiintynyt passiivin muoto on *sinä*-passiivi. Sitä on käytetty kaikkiaan 12 kertaa. Ammattikoululaiset ovat käyttäneet sitä 8 ja lukiolaiset 4 kertaa. Kaikkiaan ammattikoululaisten kirjoitelmissa on 25 norminmukaisesta käytöstä poikkeavaa passiivimuotoa, kun lukiolaisilla vastaava luku on 12. Ammattikoululaiset ovat käyttäneet siis kaksinkertaisen määrän poikkeavia passiivimuotoja lukiolaisiin nähden.

5. PRONOMINIEN KÄYTTÖ

5.1. Pronominien viittaussuhteet

5.1.1. Yleistä

Pronominit kuuluvat nomineihin, mutta eroavat muista nomineista monella tavalla. Niiltä puuttuu luontainen merkitys, joten niillä ei voi luokitella tai kuvailla (Hakulinen – Karlsson 1995: 79). Pronominien avulla voidaan käsitellä puheenalaisia tarkoitteita luokittamatta niitä leksikaalisesti. Kun substantiivi, esim. *kissa*, kertoo tarkoitteen lajin, pronomini *se*, *tuo* tai *joku* kertoo vain, onko tarkoite tunnistettavissa. Pronominia käytettäessä tarkoitteen laji on tunnistettavissa vain kontekstin avulla. Sopivaa pronominia käyttämällä voidaan kuitenkin osoittaa, puhutaanko ihmisestä vai jostain muusta, eli pronomineilla voi olla joidakin tarkoitteen luokasta kertovia luontaisia piirteitä. (Hakulinen ym. 2005: 703.)

Pronominin korrelaatti eli sana tai sanaryhmä, johon pronomini viittaa, voi sijaita huomattavan kaukana pronominista. Poikkeuksen tästä muodostavat relatiivipronominit, joita käsittelem erikseen luvussa 5.2. Pronomineja käyttäessään kirjoittajan tulisi aina varmistaa, että lukija tietää, mihin pronomini viittaa. (Ikola 2005: 48.) Pronominien viittaussuhteet näyttäisivät kuitenkin aiheuttavan monille kirjoittajille vaikeuksia.

5.1.2. Pronominilla ei korrelaattia

Keskeiset pronominit, persoona- ja demonstratiivipronominit, jaetaan deiktisiin ja anaforiisiin pronomineihin. Deiktiset pronominit voidaan tulkita kontekstin avulla. Anaforiset puolestaan saavat tulkintansa jostakin aiemmin sanotusta. Aina ei voida varmasti päätellä, onko kyseessä deiktinen vai anaforinen pronomini. (Hakulinen ym. 2005: 703.) Tekstin ymmärrettävyyden ja järkevyyden vuoksi pronominin tarkoite tulisi kuitenkin aina jollakin tavalla pystyä tunnistamaan. Joissakin aineistoni tapauksissa pronominin korrelaattia on vaikea päätellä:

Japanilaisessa sarjakuvassa on yleistä että *ne* ovat yleensä mustavalkoisia, hahmoilla on isot silmät ja että kirja luetaan eriisuunnasta kuin Euroopasta. (MA)

Tämä johtaa Joken ja Merjan suhteeseen ja jopa naimisiin menoon samalla viikolla, sillä *hän* oli saanut kaksi viikkoa lomaa armeijasta naimisiin menoa varten, vaimostahan ei ollut puhetta. (ML)

Ensimmäisessä esimerkissä lukijan on aluksi vaikea päätellä, mihin demonstratiivipronomini *ne* viittaa. Pronominia ei edellä mikään *ne*-sanon korrelaatiksi sopiva sana tai sanaryhmä. Kun virkkeen lukee monta kertaa, alkaa kuitenkin korrelaatiksi hahmottua lauseen alussa oleva adverbiaali *japanilaisessa sarjakuvassa*. Ilmausta on vaikea tunnistaa pronominin korrelaatiksi, koska se määrittää koko virkettä ja toimii olosijaisena paikan adverbiaalina. Lukija olettaa helposti, että *ne* viittaa johonkin aiemmissa virkkeissä mainittuun monikolliseen korrelaattiin, mutta näin ei ole. Paremmiin toimisiin monikollinen allatiivimuoto: *Japanilaisille sarjakuville on tyypillistä, että – –*. Myöskään toisessa esimerkki-virkkeessä yksikön kolmannen persoonan pronomiinilla ei ole selvää korrelaattia. Korrelaatin hahmottamista vaikeuttaa se, että virkkeessä mainitaan aiemmin sekä Jokke että Merja, jolloin on vaikea päätellä, kumpaan persoonapronomini *hän* viittaa. Kontekstin avulla voidaan kuitenkin korrelaatiksi päätellä *Jokke*.

Toisinaan pronominin tarkoite on helposti pääteltävissä kontekstin avulla, vaikka pronomiinilla ei olekaan varsinaista korrelaattisanaa:

Olen harrastanut pesistä noin kuutisen vuotta. *Meillä* on harjoituksia noin viisi kertaa viikossa. (NA)

Parin tunnin jammailun jälkeen FBI-auto kaahasi pihaan. *He* ottivat rynkyt olalleen juoksivat ovelle, ampuivat lukon mäsäksi ja ryntäsivät sisälle. (MA)

Pesäpallo on todella mukava harrastus. *Sieltä* saa paljon uusia kavereita. (NA)

Ensimmäisen esimerkin monikollinen puheaktipronomini *meillä* viittaa joukkoon, johon puhuja esittää itse kuuluvansa. Joukko vaihtelee tilanteen ja puhujan mukaan; tässä tapauksessa joukkona toimivat pesäpallojoukkueen pelaajat. (Hakulinen ym. 2005: 706.) Toisessa esimerkissä monikon kolmannen persoonan pronomiinilla viitataan FBI-miehiin. Tällaista tapausta, jossa *hän*-pronomiinille ei ole olemassa sopivaa korrelaattisanaa tai -sanaryhmää, pidetään pahana virheenä (Ikola 2005: 49). Kirjoittaja voisi korjata virheen joko lisäämällä ensimmäiseen virkkeeseen pronominin tarkoitteen *Parin tunnin jammailun jälkeen **FBI-agentit** kaahasivat autoillaan pihaan* tai korvaamalla pronominin substantiivilla ***FBI-agentit** ottivat rynkyt olalleen, juoksivat ovelle, ampuivat lukon mäsäksi ja ryntäsivät sisälle*. Kolmannen tapauksen laaja-alainen proadverbi (ks. Hakulinen ym. 2005: 715) viittaa pesäpalloharjoituksiin.

5.1.3. Viittaussuhde epäselvä

Aina viittaussuhde ei kuitenkaan ole pääteltävissä, vaan pronominin tarkoitteeksi sopisi useampi kuin yksi vaihtoehto. Toisinaan viittaussuhteen epäselvyys saattaa myös tuoda tekstiin koomillisia piirteitä tai altistaa väärinkäsityksille:

Eräänä aamuna tyttö näki kuinka tavaroita kannettiin ulos lähimmästä talosta. Tyttö kysyi vanhemmiltaan miksi *he* kantoivat tavaroita ulos. Vanhemmat selittivät työlle, että *he* muuttavat pois ja uusia asukkaita tulee tilalle. (NA)

Esimerkin pronomininkäyttötapa luo tekstiin merkityksen, että tytön vanhemmat ovat muuttamassa pois, koska ainoaksi korrelaattivaihtoehdoksi jää virkkeessä aiemmin mainittu *vanhemmat*. Ensimmäisen virkkeen passiivi *tavaroita kannettiin* vahvistanee edellä mainittua tulkintaa; kun tekijät ovat tuntemattomia, heihin viittaaminen pelkällä pronominilla tuntuu mahdottomalta. Erityisesti esimerkin viimeisessä virkkeessä *he*-pronomini tuntuisi viittaavan ehdottomasti tytön vanhempiin. Laajemmasta tekstiyhteydestä voidaan päätellä, että näin kirjoittaja ei kuitenkaan ole tarkoittanut sanoa. Hänen on pitänyt ilmaista, että naapurit kantavat tavaroitaan ulos talosta ja ovat muuttamassa pois.

Toisinaan pronominin korrelaatti jää hyvinkin epäselväksi:

Jokke ei näytelmän alussa tee asialle mitään ja päättää lähteä kotiinsa, yrittäen unohtaa koskaan tavanneensa Merjan, ja *hän* yrittää keskittyä häihinsä. (ML)

Esimerkissä ongelman aiheuttaa persoonapronominin käyttö viimeisessä lauseessa. Nyt *hän* tuntuisi viittaavan Merjaan tai johonkin täysin ulkopuoliseen henkilöön, vaikka kirjoittajan on ollut tarkoitus viitata Jokkeen. Ongelmia aiheuttavat myös rinnastus *yrittäen unohtaa Merjan, ja hän yrittää keskittyä häihinsä* sekä valittu lauseiden järjestys. Jos lauseiden järjestystä muutettaisiin siten, että viimeinen lause liittyisi ensimmäisen rinnastuksen jatkoksi, se voitaisiin jättää elliptiseksi (Hakulinen ym. 2005: 1037). Tällöin pronominin viittausongelmaa ei syntyisi: *Jokke ei näytelmän alussa tee asialle mitään ja päättää lähteä kotiinsa ja Ø yrittää keskittyä häihinsä* – –.

Seuraavassa esimerkissä on useampia pronominien viittaussuhteiden ongelmia. Myös pitkä ja raskas virkerakenne aiheuttaa vaikeuksia.

Isä oli majoittanut *hänet*, äiti oli suudellut Jokkea, vaikka ei muistakaan tapahtumasta mitään, koska oli kovassa humalassa, syvimät tunteet olivat Merjaa kohtaan, jotka *hän* näytti Joken ja Merjan välisen suudelman jälkeen. (ML)

Ensimmäinen ongelma on heti virkkeen alussa: *Isä oli majoittanut hänet, äiti oli suudellut Jokkea* – –. Nyt virkkeen alusta syntyy käsitys, että *hän* ja *Jokke* ovat eri henkilöitä. Näin ei kuitenkaan ole, vaan laajemmasta tekstiyhteydestä selviää, että myös ensimmäinen pronomini viittaa Jokkeen. Ongelma ratkeaisi, jos objektien paikkoja vaihdettaisiin. Samalla tulisi vaihtaa myös Jokkeen viittaava *hän*-pronomini *tämä*-pronominiksi, koska *hän* viittaa aina etualaiseen henkilöön eli tässä tapauksessa isään: *Isä oli majoittanut Joken ja äiti oli suudellut tätä* – –. Käsittelen etualaisuuden vaikutusta pronominin valintaan tarkemmin luvussa 5.1.4. Virkkeen seuraava ongelma on pronominin puuttuminen. Sivulauseen *vaikka ei muistakaan tapahtumasta mitään* tekijänä kuuluisi olla Jokke, mutta nyt tekijänä on edellisen lauseen subjekti *äiti*. Jotta tekijäksi saataisiin Jokke, sivulauseeseen tulisi lisätä tekijä: – – *vaikka Jokke ei muistakaan tapahtumasta mitään*. Välttääkseen turhan raskasta rakennetta kirjoittajan kannattaisi jakaa virke kahteen osaan. Sopiva paikka pisteelle olisi sivulauseen *koska oli kovassa humalassa* jälkeen. Seuraava pronominiongelma on näin ollen seuraavan virkkeen sivulauseessa: *Syvimät tunteet olivat Merjaa kohtaan, jotka hän näytti Joken ja Merjan välisen suudelman jälkeen*. Nyt jää epäselväksi, keneen *hän* viittaa. Ongelma on kuitenkin helposti vältettävissä: *Syvimät tunteet Jokella oli Merjaa kohtaan, ja hän näytti ne heidän suudelmansa jälkeen*. Virkkeessä on myös relatiivipronominin käyttöä koskeva ongelma, mutta käsittelen sitä erikseen luvussa 5.2.4.

Seuraavissa esimerkeissä pronominiongelman aiheuttaa omistusrakenteen käytön ongelma:

Joken omasta mielestä *hän* teki oikean valinnan menemättä häihin, ja tästä eteenpäin *hän* rupeaa elämään vapaampaa elämää, eikä anna isänsä ja isoäitinsä enää päättää asioistaan. (ML)

Ehkä Joken sisimmässä *hän* tunsi, että jopa hänen isänsä ja isoäitinsä rakastavat häntä, vaikka siltä ei näyttänytkään, kun isä ja isoäiti tulivat selvittämään miksi Jokke ei ollut tullut häihin. (ML)

Omistusta ilmaisemassa on käytetty genetiivimuotoista henkilönnimeä *Joken*. Nyt persoonapronomini ei kuitenkaan viittaa Jokkeen vaan johonkin ulkopuoliseen henkilöön, jolloin lauseiden sisältö muuttuu omituiseksi. Aivan kuin joku muu pääsisi Joken sisim-

pään tarkastelemaan, miltä siellä tuntuu. Ensimmäisessä esimerkkipätkässä rakenne vielä toimisi, mikäli tarkoituksena todella olisi viitata johonkin ulkopuoliseen henkilöön, josta olisi jo aiemmin puhuttu. Tällöin *oma*-sana tulisi jättää pois. Jotta väärinkäsityksiä ei pääsisi syntymään, tulisi omistusrakenteet muuttaa possessiivisuffiksilliseksi ja pronomini poistaa: *Omasta mielestään Jokke teki oikean valinnan jättämällä menemättä häihin – ja Ehkä sisimmässään Jokke tunsi –*.

5.1.4. *Se, tämä vai hän?*

Suomen kirjakielessä ihmisestä käytetään persoonapronominia *hän* ja *se*-pronominilla viitataan eläimeen, esineeseen tai asiaan (Ikola 2005: 50). *Se*-pronominin käyttäminen ihmisestä on saanut halventavan tai kansankielisen sävyn (Pääkkönen 1990: 3). Murteissa ja yleispuhekielessä demonstratiivipronomini *se* onkin erittäin yleinen yksikön kolmannen persoonan pronomini. *Se*-pronominia voidaan kuitenkin käyttää myös kirjakielessä ihmiseen viittaamassa, kun asemosanaa eli pronominia seuraa rajoittava relatiivilause: *Se, joka on itse tämän kokenut* (Ikola 2005: 50; Eronen 2001: 29; Pääkkönen 1990: 3). Toisaalta puhekielessä myös *hän*-pronominilla voidaan viitata osittain leikkillisesti eläimiinkin. Myös murteissa tunnetaan tällainen käyttötapa. (Eronen 2001: 28.) Aineistossani on kaksi tapaus-ta, joissa on käytetty *se*-pronominia viittaamassa ihmiseen:

Merjan isä löysi Joken joen rannasta, ja vei *sen* heille kotiin. (NL)

Jokesta näki *sen*, että *se* hermoili melko paljon. (NL)

Näissä tapauksissa demonstratiivipronominin käytön mallina lienee toiminut puhekielen ja murteiden tapa käyttää *se*-pronominia ihmisestä puhuttaessa.

Myös *tämä*-pronominia voidaan käyttää viittaamassa ihmiseen, vaikka se onkin perinteisesti luokiteltu demonstratiivipronominiksi. Erityisesti keskustelussa *tämä*-pronominia käytetään henkilöviitteisenä monissa yhteyksissä – varsinkin puhuttaessa läsnä olevasta henkilöstä eli keskustelukumppanista. Vaikka ihmiseen viittaavaa demonstratiivipronominin käyttöä voitaisiin pitää epäkohteliaana tai töykeänä, Eeva-Leena Seppäsen mukaan pronominiin avulla voidaan päinvastoin osoittaa huomaavaisuutta tai läheisyyttä. (Seppänen 2001: 23.) Annukka Varteva on puolestaan havainnut, että suomen kielen *hän*-pronominin sukuerotuksen puute aiheuttaa viittaussuhteisiin omat ongelmansa. Kun *tämä*-pronominia käytetään tietyissä tapauksissa ihmiseen viittaamassa, viittaussuhdeongelmat voidaan kuitenkin välttää miltei täydellisesti. (Varteva 1998: 202–204.) Aina oikean pro-

nominin valinta ei kuitenkaan ole aivan yksinkertaista. Seuraavilla kirjoittajilla on ollut vaikeuksia persoonapronominin ja demonstratiivipronominin valinnan välillä:

Hän puhuu paljon isoäidistään, mutta ei äidistä, koska *hän* on kuollut. (NL)
 Toisinaan tyttöä harmitti tämä asia, mutta hänellä oli kotona pikkusisko jonka kanssa *tämä* vietti aikaa. (NA)
 Luuste oli myös kovin välinpitämätön raha-asioista sekä *tällä* oli vaikeuksia keskittyä samaan asiaan pitkää aikaa, taiteilijan ominaisuuksia nämäkin jos stereotyyppisesti ajatellaan. (ML)

Kun tarkastellaan yllä olevia esimerkkilauseita, huomataan, että sopivan pronominin valinta tuntuu tuottavan kirjoittajille vaikeuksia. Ensimmäisessä tapauksessa kirjoittaja on valinnut *hän*-pronominin. *Hän*-pronominin on havaittu olevan etualaisen henkilön pronomini (Varteva 1998: 208; Vilppula 1989: 391; Hakulinen 1988: 62–63). Etualaisena henkilönä virkkeessä on kuitenkin jo alussa mainittu *hän* eikä *äiti*, johon kirjoittaja yrittää viimeisellä pronomiinilla viitata. Etualaisella henkilöllä tarkoitetaan siis sitä henkilöä, jonka avulla tarinaa kuljetetaan kyseisessä tilanteessa (Varteva 1998: 208). Kalliokosken (1991: 151) mukaan puhutuissa kertomuksissakin kertoja viittaa kohtauksen päähenkilöön *hän*-pronominilla ja taka-alaisempiin henkilöihin demonstratiivipronomineilla. Kirjoittaja on tässä tapauksessa valinnut virheellisesti persoonapronominin, mikä muuttaa virkkeen merkityksen koomiseksi: kuollut *hän* puhuu paljon isoäidistään mutta ei äidistään. Yhtenä syytä persoonapronominin valintaan lienee se, että kirjoittaja on oppinut, että ihmisiin viitataan persoonapronomineilla. Hän on kokenut demonstratiivipronominin käytön ihmiseen viittaajana ehkä puhekielisenä tai virheellisenä ja valinnut siksi persoonapronominin. Toisaalta kirjoittaja on voinut ajatella, että on epäkohteliasta viitata ihmiseen pronomineilla, joita ensisijaisesti käytetään asioista ja esineistä puhuttaessa. Näin ei kuitenkaan ole, vaan demonstratiivipronomineilla on oma tehtävänsä ihmiseen viitattaessa muun muassa tuttavallisissa keskusteluissa. (Seppänen 2001: 23.) Jotta kirjoittaja viittaisi viimeisen lauseen pronomiinilla *äitiin*, tulisi hänen käyttää demonstratiivipronominia: *Hän puhuu paljon isoäidistään mutta ei äidistään, koska tämä on kuollut.*

Kahdessa jälkimmäisessä esimerkissä onkin käytetty *tämä*-pronominia. Toisessa esimerkissä etualaisena henkilönä on tyttö ja pikkusisko jää taka-alaiseksi. Kirjoittaja on kuitenkin valinnut *tämä*-pronominin, jolloin viittaussuhde vääristyy. Hän on mahdollisesti yrittänyt välttää tautologiaa korvaamalla jo kerran virkkeessä esiintyvän *hän*-pronominin demonstratiivipronominilla. Varteva (1998: 204) kuitenkin totesi oman aineistonsa perus-

teella, että *tämä*-pronominilla on yksi rajoitus korrelaattinsa suhteen: sen korrelaattina ei voi koskaan olla *hän*-pronomini. Myös kyseisessä esimerkissä demonstratiivipronominin käyttäminen on mahdotonta. Viimeisessä esimerkissä ei ole mitään syytä käyttää *tämä*-pronominia viittaamassa professori Luusteeseen. Virkkeessä ei ole muita toimijoita, joten Luuste on automaattisesti etualainen henkilö, ja häneen viitattaessa tulisi käyttää persoonapronominia.

Toisinaan korrelaatiksikin on tarjolla useampia vaihtoehtoja:

Merjan painostaessa Joakimia vielä enemmän, *hän* päättää lopulta olla menemättä häihin. (NL)

Esimerkissä pronominin korrelaattina voisi olla sekä Merja että Joakim. Valitun pronominin avulla voidaan kuitenkin tehdä päätelmiä siitä, mitä sanaa kirjoittaja on ajatellut korrelaatiksi. Kuten jo aiemmin mainitsin, etualaiseen henkilöön viitataan *hän*-pronominilla ja *tämä*-pronomini nostaa henkilön vain tilapäisesti etualalle (Varteva 1998: 206–207). Etualainen henkilö eroaa päähenkilöstä siinä, että päähenkilö on koko tarinan kannalta tärkein henkilö mutta etualainen henkilö voi vaihdella tilanteen mukaan. (Varteva 1998: 208.) Jotta voidaan päätellä, kuka on etalaisena henkilönä, tarkastellaan hieman pidempää osaa tekstistä: *Yhtäkkiä Joakim muistaa, että hänet vihitään illalla Ailin kanssa. Se ei tunnukaan enää hyvältä idealta. Merjan painostaessa Joakimia vielä enemmän, hän päättää lopulta olla menemättä häihin. Joakim on kaikesta huolimatta ujo ja epävarma.* Laajemmasta tekstikatkelmasta voidaan havaita, että Joakim nousee etalaiseksi henkilöksi. Tällöin *hän*-pronomini viittaa Joakimiin, eikä lukija varmastikaan kohta tulkintavaikeuksia, vaikka yksittäisen virkkeen kohdalla tulkinta ei olekaan selvä. Selvintä olisi kuitenkin käyttää yleensä viimeksi mainittuun henkilöön viittaavaa *tämä*-pronominia.

5.1.5. Numerusongelma

Demonstratiivi- ja persoonapronominin tulee noudattaa korrelaatin numerusta. Jos korrelaatti on yksikössä, tulee pronomininkin olla yksikkömuotoinen. (Ikola 2005: 48.)

Luusteen perhe on sosiaalisempi kuin Vikkerin, koska *he* kutsuvat tuntemattomia ihmisiä kotiinsa heti ensitapaamisella ja pystyvät keskustelemaan kaikenlaisista asioista avoimesti. (NL)

Olisiko rock bändi hyvän näköistä jos *ne* esiintyisivät pinkeissä nahkahousuissa ja kukkapaidoissa. (NL)

Yllä olevissa esimerkeissä on kyse tapauksesta, jossa yksikölliseen korrelaattiin viitataan monikollisella pronominilla. Ensimmäisessä tapauksessa korrelaattina on *perhe* ja siihen viitataan *he*-pronominilla. Mikäli noudatettaisiin numeruskongruenssia, yksikölliseen korrelaattiin tulisi viitata yksiköllisellä *se*-pronominilla: *Luusteen perhe on sosiaalisempi kuin Vikkerin, koska se kutsuu tuntemattomia ihmisiä kotiinsa heti ensitapaamisella* – –. Tällainen tiukka säännön noudattaminen tuntuu teennäiseltä ratkaisulta. Nykyiset ohjeet asettavatkin muodon johdonmukaisuuden semanttisen sisällön edelle. Yksiselitteisiä ja helposti sovellettavia sääntöjä perustellaan sillä, että koululaisten on näin ollen helpompi oppia oikea pronomininkäyttö. Samalla kuitenkin menetetään ilmaisun vivahteita ja vaihtelun mahdollisuuksia. (Rintala 1993: 24.) Suomen kielen lautakunnan mukaan voidaan numeruskongruenssista kuitenkin poiketa, kun korrelaatti tarkoittaa elollisten olentojen kollektiivia ja ajatellaan pikemminkin ryhmän yksittäisiä jäseniä kuin ryhmää kokonaisuutena (Onko kansa he? 1993: 24). Tätä ohjetta noudattaen ensimmäisen esimerkin tapa viitata perheeseen monikollisella pronominilla on täysin hyväksyttävä.

Toisessa esimerkissä on käytetty demonstratiivipronominia viittaamassa ihmiseen. Lisäksi virkkeessä on muitakin ongelmia, ja on hieman hankalaa hahmottaa, mitä kirjoittaja on tarkoittanut kirjoittaa. Todennäköisesti tarkoituksena on ollut sanoa: *Olisiko rockbändi hyvännäköinen, jos ne esiintyisivät pinkeissä nahkahousuissa ja kukkapaidoissa*. Ei ole kuitenkaan mitään syytä käyttää puhekielistä demonstratiivipronominia, vaan *he* olisi oikeampi valinta pronominiksi. Tähän esimerkkiin sopisi mielestäni kuitenkin paremmin yksiköllisen pronominin käyttö: *Olisiko rockbändi hyvännäköinen, jos se esiintyisi pinkeissä nahkahousuissa ja kukkapaidoissa*. Jos haluttaisiin käyttää monikollista pronominia, olisi myös ensimmäisen lauseen subjektille monikollisia vaihtoehtoja, esimerkiksi *rockbändin jäsenet, rockmuusikot*. Ongelma voitaisiin kiertää myös sijoittamalla pronominin paikalle jokin sopiva substantiivi, kuten *soittajat, muusikot* tai *bändin jäsenet*. Näin viitatusongelmaa ei syntyisi.

5.2. Relatiivipronominin valinta ja käyttö

5.2.1. Yleistä

Relatiivipronomineiksi kutsutaan relatiivilauseetta aloittavia pronomineja *joka, mikä* ja *kuka*. Relatiivipronominilla tulee aina olla korrelaatti eli jokin sana tai sanaryhmä, johon pronomini viittaa. Yleensä korrelaatti on väärinkäsitysten välttämiseksi pronominin välittö-

mässä läheisyydessä. (Ikola 2005: 47.) Tavallisin relatiivipronomini *joka* viittaa edeltävään sanaan ja *mikä* koko edeltävän lauseen asiasisältöön. Ero voidaan huomata seuraavista esimerkeistä:

Minulla on loma, joka kestää viikon.

Minulla on loma, mikä on mukavaa.

Ensimmäisessä virkkeessä *joka* viittaa vain edelliseen *loma*-sanaan. Toisessa virkkeessä *mikä*-sanalla viitataan koko *Minulla on loma* -ilmaukseen. Kolmas mahdollinen relatiivipronomini on *kuka*. Myös kaikki näiden pronomien taivutusmuodot ovat relatiivisia. (Eronen 2001: 28.)

Relatiivilauseet ovat varsin tavallisia asiatekstissä, mutta myös puhekielessä esiintyy etenkin restriktiivisiä eli rajoittavia relatiivilauseita. (Pääkkönen 1996: 9.) Restriktiivinen relatiivilause identifioi substantiivilausekkeen tarkoitteen monien mahdollisten tarkoitteiden joukosta, esimerkiksi sanottaessa *lapset, jotka ovat aamuvirkkuja* tarkoitteiden joukko on rajatumpi kuin määritteettömässä ilmauksessa *lapset*. Epärestriktiivinen relatiivilause puolestaan tulkitaan lisääväksi tai kuvailevaksi. (Hakulinen ym. 2005: 1111–1112.)

Relatiivisanan valinta tuottaa toisinaan kielenkäyttäjille ongelmia. Pronominit *joka*, *kuka* ja jopa *mikä* voivat ihmisistäkin puhuttaessa vaihdella samalla käyttäjällä ja samassa yhteydessä (Hakulinen ym. 2005: 722). Relatiivipronominin valintaa koskevassa säännössä on siis ilmeisesti jotain epäselvää tai todellisuudenvastaista. (Pääkkönen 1996: 10.)

5.2.2. Mikä joka-pronominin paikalla

Viime aikoina *mikä*-pronominini on lisännyt käyttöyhteyksiään varsinkin puhutussa kielessä. *Joka*-pronominin väistymistä on ollut havaittavissa niin lehtikielessä kuin ylioppilaskirjoituksissakin, joiden kirjoittajat varmasti pyrkivät mahdollisimman korrektiin kielenkäyttöön. (Pääkkönen 1996: 10.) Jo Jyväskylän puhekielestä vuonna 1986 tehdyssä tutkimuksessa *mikä* oli kaikkein yleisin pronominivariantti (Mielikäinen 1986: 110). Yhtenä syynä *mikä*-pronominin yleistymiseen lienee kaakkoismurteiden vaikutus. Niissä *joka*-sanaa ei käytetä juuri lainkaan. Toinen mahdollinen syy saattaa olla *mikä*-pronominin interrogaatiivinen käyttö. Tällöin se hahmottuu tyyllisävyltään epävarmaksi, tuttavalliseksi ja epämääräiseksi. Myös *mikä*-pronominin taivutuksen yksinkertaisuus lisännee sen suosiota. Useimmissa muodoissahan *mikä*-pronominin yksikkö ja monikko ovat samanlaiset. *Joka*-pronominiin pitää puolestaan liittää taivutuspuutteen lisäksi myös monikon tunnus. (Pääk-

könen 1996: 10.) Myös aineistossani on useita tapauksia, joissa *mikä*-pronominia on käytetty *joka*-pronominin paikalla:

Tavatessaan Luusteen perheen eloisan tyttären Merjan, on nuorenmiehen aluksi vaikea sulattaa naisen erikoista käytöstä, mutta lopulta juuri Merjasta huokuva vapaus on yksi syy, *mikä* saa Joakimin rakastumaan häneen. (NL)

Ainoa *aukko minkä* esitys jätti oli ajatus, miten onnellisena ja kauan tulee kestämään noin nopealla ajalla solmittu liitto ja minkälaisia avio-ongelmia on nähtävissä viiden vuoden päästä. (ML)

Tämä on *asia, mitä* hän ei ole ennen osannut edes ajatella. (ML)

Konkreettiseen elotontarkoitteeseen korrelaattiin viitattaessa kirjoitetussa kielessä tulisi käyttää *joka*-pronominia. Kaikissa esimerkeissä kirjoittajat ovat käyttäneet *mikä*-pronominia, vaikka viittauskohteena on selvästi edeltävä elotontarkoitteinen sana. Kirjoittajia on voinut ohjata puhekielen käytäntö. Puhekielessähän *mikä*-pronomini on tällaisissa tapauksissa varsin yleinen. (Hakulinen ym. 2005: 723.)

Myös henkilöön viitattaessa tulisi käyttää lähes yksinomaan *joka*-pronominia (Pääkkönen 1996: 11; Ikola 2005: 50).

Jokke on menossa iltapäivällä naimisiin, ja ainoa ongelma Jokelle on se, ettei häntä voisi vähempää kiinnostaa se *morsian minkä* isä ja isoäiti ovat hänelle valinneet –. (ML)

Esimerkissä kirjoittaja on viitannut puhekielisesti *mikä*-pronomiinilla edeltävään *morsian*-sanaan. Kun kyseessä kuitenkin on kaikki yksilöidyn tarkoitteen ulottuvuudet (ihminen, elollinen, yksilö, jaoton, konkreettinen) täyttävä sana, tulisi relatiivipronominiksi ehdottomasti valita *joka* (Hakulinen ym. 2005: 722).

Kun relatiivipronominin korrelaattina on paikanilmaus, sekä *joka*- että *mikä*-pronomini on mahdollinen, vaikka korrelaattina olisikin pronominia välittömästi edeltävä sana (Eronen 2001: 28). Silloin kun relatiivisanakin on paikallissijassa, paikkaa ilmaisevaan korrelaattiin viitataan usein *mikä*-pronomiinilla (Pääkkönen 1996: 12). Tällaisia esimerkkejä on myös aineistossani:

Haluan muuttaa johonkin lämpimään *maahan missä* ei tarvitse enää koskaan palella. (NA)

Viikossa voisi käydä pari kertaa autolla isommassa *kaupassa mistä* saisi kaikki tarpeelliset tarvikkeet samalla kertaa – –. (NA)

Sellaisissa tapauksissa, joissa paikallisuutta ei erityisesti haluta korostaa, tulisi kuitenkin käyttää *joka*-sanaa (Pääkkönen 1996: 12). Nämä esimerkit kuitenkin selvästi korostavat paikallisuutta.

5.2.3. *Joka mikä*-pronominin paikalla

Kun korrelaattina on kokonainen lause tai sen yhtä sanaa laajempi osa, relatiivipronomini-
na käytetään selvyuden vuoksi pääasiassa *mikä*-sanaa (Pääkkönen 1996: 12; Hakulinen
ym. 2005: 724; Ikola 2005: 48, 50). Muutamissa tapauksissa on aineistossani kuitenkin
käytetty tällaisessa yhteydessä *joka*-pronominia:

Markulla oli ollut pitkään yksi toive: nähdä oikeat vanhempansa, *jota* hän on unelmoinut jo monia vuosia. (MA)

Merjan siniset silmät ovat tällä kertaa yövieralle Jokelle ylitsepääsemättömät, *josta* neito saa kuulla monta kertaa. (NL)

Hän tarjoutui menemään lypsämään vuohtakin aivan oma-aloitteisesti, *joka* osoitti kunnioitusta Luusteen perhettä kohtaan. (ML)

Viikonloppuisin valvon myöhään ja nukun puolille päivin, *josta* saan 12–13 tunnin yöunet. (MA)

Ensimmäisessä esimerkissä tarkoituksena on viitata Markun toiveeseen tavata omat vanhempansa. Koska kirjoittaja käyttää *joka*-pronominia, viittaussuhde ei kuitenkaan ole selvä. *Joka*-sanahan usein viittaa suppeasti vain edeltävään sanaan eli tässä tapauksessa *vanhempansa*-sanaan. Toisessa esimerkissä *josta*-pronomini viittaa *ylitsepääsemättömät*-sanaan. Kirjoittajan tarkoituksena on kuitenkin ollut sanoa, että Merjaa kiusoitellaan tai hänelle huomautellaan monta kertaa Joken ihastuksesta. Kolmannessa esimerkissä tulisi myös käyttää *mikä*-pronominia, jotta viittaussuhde laajenisi koko edeltävä lause. Kirjoittaja on yrittänyt sanoa, että oma-aloitteinen tarjoutuminen vuohteen lypsäjäksi osoitti kunnioitusta Luusteen perhettä kohtaan, mutta relatiivipronominin virheellinen valinta on hämärtänyt ajatusta. Viimeisessä esimerkissä kirjoittaja on pyrkinyt viittamaan koko edeltävään lauseeseen. *Joka*-sanalla se ei kuitenkaan luontevasti onnistu. Paremmiin lauseeseen sopisi *mikä*-pronomini tai vaikkapa *jolloin*.

5.2.4. *Joka*-pronominin korrelaatti kaukana

Joka-pronominin korrelaatin tulisi väärinkäsitysten välttämiseksi olla välittömästi relatiivi-pronominin edellä. Poikkeuksena ovat tapaukset, joissa korrelaatin edellä on selvennyksenä painokas *se*, *sellainen* tai *semmoinen*. Tällöin korrelaatti voi olla kauempanakin. Myös silloin kun relatiivilause katkaisisi päälauseen genetiivimääritteen ja pääsanan välistä, voidaan *joka*-pronominini sijoittaa kauemmas korrelaatistaan. (Ikola 2005: 47.) Aineistossani on muutamia tapauksia, joissa korrelaatti ei ole välittömästi *joka*-pronominin edellä:

Olen unelmoinut, että sitten jos me saamme toisemme, pidämme kesähäät, jonne kutsun myös *minun luokkalaiset* (puolisoineen) ammattikoulun ajalta, *jotka* ovat niin huvittavia ja iloisia ihmisiä –. (NA)

Novelli kertoo nuoresta naisesta, joka haluaa itselleen kesä vauvan. kertoja on tämä nuori *nainen* itse, *joka* on teini tai tyhmä. (MA)

Isä oli majoittanut hänet, äiti oli suudellut Jokkea, vaikka ei muistakaan tapahtumasta mitään, koska oli kovassa humalassa, syvimmät *tunteet* olivat Merjaa kohtaan, *jotka* hän näytti Joken ja Merjan välisen suudelman jälkeen. (ML)

Kaikissa yllä olevissa esimerkkitapauksissa *joka*-pronominille on selvä korrelaatti mutta sen etäisyys pronominiasta on suuri. Virkkeitä olisi syytä jotenkin muokata, jotta pronomini saataisiin viittaamaan oikeaan sanaan tai lausekkeeseen.

Korrelaatin etäisyys relatiivipronominista voi aiheuttaa väärinkäsityksiäkin:

Tämä novelli kertoo nuoresta *tytöstä* joka haluaa aivan välttämättä *kesävauvan*, *joka* ei kuitenkaan ymmärrä mitä kaikkea se vauva tuo mukanaan. (MA)
Vanha arvokas ja lujatahtoinen *rouva* kontrolloi tiukasti jälkeläistensä elämää esimerkiksi järjestelemällä *avioliittoja*, *jota* talutusnuorassa olevat pojat pelonsekaisen kunnioituksen vallassa tottelevat. (NL)

Ensimmäisessä esimerkissä kirjoittaja on selvästi tarkoittanut, että novellin päähenkilönä oleva nuori tyttö ei ymmärrä vauvan mukanaan tuomaa vastuuta. Korrelaattina tulisi siis olla *tytöstä*. Pieni syntaktinen virhe saa kuitenkin aikaan koomisen väärinkäsityksen: nyt vaikuttaa siltä kuin vauva ei ymmärtäisi, mitä vauva tuo mukanaan. Myös toisessa esimerkissä *jota*-sanin korrelaatti on varsin kaukana. Väärinkäsityksen riskiä pienentää kuitenkin oletetun *avioliittoja*-korrelaatin ja *jota*-sanin erilukuisuus. Lukija saa täten vihjeen, että korrelaatiksi onkin ajateltu jotain muuta sanaa.

5.2.5. Pronominilla ei korrelaattia

Relatiivipronomini viittaa tavallisesti johonkin toisen lauseen sanaan tai sanaryhmään (Ikola 2005: 46). Aineistossani on kuitenkin muutamia tapauksia, joissa relatiivipronominilla ei ole selvää vastetta:

He lähtivät sankoin joukoin 21-vuotiaan Adebisin luo, *jossa* bileet pidetään. (MA)

Hänen isä asuu noin 10 kilometrin päässä, *jossa* Mari ei kovin usein käy. (NA)

Näin Jokke onnistui tavoitteessaan saada Merja itselleen vaimoksi ja päästä itsenäistymään pois isoäidin helmoista, *joka* ei ollutkaan lopuksi niin tiukka kuin Jokke oli aina luullut. (ML)

Ensimmäisen esimerkin kohdalla on yksinkertaista päätellä, mitä kirjoittaja on tarkoittanut ('bileet pidetään Adebisin luona'), mutta relatiivisanan korrelaattina virkkeessä on sana *luo*, joka on lauseasemaltaan yleensä postpositio tai harvoin prepositio genetiivin tai possessiivisuffiksin kanssa (NS s.v. *luokse*). Esimerkkilauseessa *luo* on siis postpositio, joten se ei voi toimia korrelaattina. *Luo*-sanan vaihtaminen esimerkiksi *koti*-substantiiviksi mahdollistaisi kirjoittajan käyttämän virkerakenteen: *He lähtivät sankoin joukoin 21-vuotiaan Adebisin kotiin, jossa bileet pidetään*. Toisessa esimerkissä on samantyylinen ongelma. On helppo päätellä kirjoittajan tarkoittavan, että Mari ei käy kovin usein isänsä luona. Nyt *jossa*-pronominilla ei kuitenkaan ole järkevää korrelaattia, vaan se viittaa ilmaukseen *10 kilometrin päässä*. Kirjoittaja tuskin kuitenkaan on halunnut sanoa, että Mari ei käy kovin usein 10 kilometrin päässä. Myös viimeistä esimerkkiä tarkasteltaessa voidaan helposti päätellä, mihin sanaan kirjoittaja ajattelee pronominin viittaavan. Hän viittaa tietenkin isoäitiin. Koska *joka*-pronominilla viittaa kuitenkin juuri sitä edeltävään sanaan, syntyy kyseisessä tapauksessa hieman huvittava tulkinta isoäidin tiukoista helmoista.

Toisissa tapauksissa korrelaattia ei ole aivan yksinkertaista päätellä:

Tämä vieras miellyttää Merjaa erityisesti *joka* muuttuu rakkaudeksi ensi silmäyksellä. (NL)

Professori Luusteen illanviettokumppaneille varatulta sohvalta herää säikky, Joakimiksi tunnustautuva, *joka* saa Merjan sydämen lepattamaan ja varpaat nousemaan lattiasta. (NL)

Siellä hän hämmästytti lahjoillaan, *mikä* ei kuitenkaan siihen loppunut. (NA)

Ensimmäisen esimerkin kohdalla joudutaan miettimään, mikä oikein muuttuukaan rakkaudeksi. Ilmeisesti kirjoittaja on tarkoittanut, että Merjan ja vieraan välinen kiinnostus tai Merjan mieltyminen vieraaseen muuttuu rakkaudeksi. Jotta kirjoittajan ajatuksen saisi tuottaa tarkasti esille, tulisi muuttaa koko lauserakennetta. Se onnistuisi esimerkiksi muuttamalla relatiivilause intransitiiviseksi tuloslauseeksi (ks. Hakulinen ym. 2005: 860): – – *ja ihastus muuttuu rakkaudeksi ensi silmäyksellä*. Toisessa esimerkissä tuntuu, että kirjoittaja on unohtanut lisätä lauseeseen pronominin vasteen: – – *sohvalta herää säikky, Joakimiksi tunnustautuva **nuori mies**, joka saa Merjan sydämen lepattamaan ja varpaat nousemaan lattiaasta*. Nyt korrelaattina on ensimmäinen partisiippi *tunnustautuva*. Pronominin korrelaattina ei kuitenkaan voi olla adjektiivi tai verbi (Ikola 2005: 48). Viimeisessä esimerkissä kirjoittaja on käyttänyt muista esimerkeistä poiketen *mikä*-pronominia. Vaikka *mikä* voikin viitata yksittäistä sanaa suurempiin kokonaisuuksiin, jopa lauseisiin, tässä tapauksessa sille ei löydy korrelaattia. Esimerkistä on vaikea päätellä, mihin kirjoittaja on viitannut pronominilla.

5.2.6. Numerus- tai sijamuotovirhe

Relatiivipronominin ja sen korrelaatin tulee olla merkitykseltään samassa luvussa. Luvun samuus ei siis perustu muotoon. (Hakulinen ym. 2005: 722.) Jos tätä sääntöä ei noudatettaisi, kielen selvyys ja täsmällisyys vähenisivät (Ikola 2005: 48).

Niillä oli kaulassa *lappuja jossa* luki: ”Me sulamme!” ja ”Ilmastonmuutos on täällä nyt.” (NA)

Makoilen sohvalla kahvikuppi toisessa ja tupakka toisessa kädessä, välillä soittaen puheluita *levy-yhtiöille, jonka* ansiosta uusia kuuluisuuksia nousee pinnalle vähän väliä. (NA)

Liisa on niitä harvoja *ihmisiä jonka* kanssa Mari ei tule toimeen. (NA)

Yllä olevissa esimerkeissä pronomini ei noudattele korrelaattinsa lukua. Kaikissa virkkeissä relatiivipronomini on yksikössä, vaikka korrelaattina toimivat sanat *lappuja*, *levy-yhtiöille* ja *ihmisiä* ovat selvästi monikollisia. Näin ollen relatiivipronominienkin tulisi olla monikossa: *joissa*, *joiden* ja *joiden*. Viimeisen esimerkin kohdalla kirjoittaja on valinnut yksiköllisen pronominin todennäköisesti siksi, että hän ajattelee sen viittaavan Liisaan. Kirjoittajan tarkoituksenahan on ollut kertoa, että Mari ei tule Liisan kanssa toimeen. Mikäli relatiivipronomini olisi monikollinen, lukijan ajatus suuntautuisi liikaa virkkeessä

mainittuihin muihin ihmisiin. Pronominin korrelaattina on kuitenkin monikollinen *ihmisiä*, joten pronomininkin tulisi olla monikossa.

Myös seuraavassa aineistoni esimerkissä relatiivipronomini ja korrelaatti ovat eri luvussa: korrelaatti on yksikössä ja pronomini monikossa.

Hänen vaaleat kiharat hiuksensa sopivat kauniisti hänen punavalkoiseen *mekko[o]n, jotka* olivat tuohon aikaan tytöillä yleisiä. (NL)

Koska kirjoittaja on valinnut monikollisen relatiivipronominin, hän pääsee yleistämään pronominin tarkoittamaan kaikkia tuon ajan punavalkoisia mekkoja. Yksiköllistä pronomiinia käyttäessään kirjoittaja olisi viitannut vain tuohon nimenomaiseen mekkoon. Vaikka korrelaatin ja pronominin tulisivikin olla samassa luvussa, tällaiseen tapaukseen niiden erilukisuus näyttäisi kuitenkin sopivan.

Aina sijamuodon valintakaan ei ole aivan yksinkertaista:

Näin ei kuitenkaan ollut vaan rouva Luuste oli vain halunnut pientä sponsointia *matkalleen jonne* hän lähti nykyisen miehensä professorin kanssa ja myös lapsen isän. (NL)

Yllä olevassa esimerkissä on käytetty relatiivista *jonne*-adverbiä, joka korreloi allatiivimuotoisen *matkalleen*-sanana kanssa. *Jonne*-sanaa käytetään Suomen kielen perussanakirjan mukaan merkityksessä ’johon (paikkaan), minne, mihin’. Esimerkkinä mainitaan ”*Kaupunki, jonne haluaisin matkustaa*”. (PS s.v. *jonne*.) Nykysuomen sanakirja antaa merkitykseksi *jolle paikalle* ja *johon*. Esimerkkeinä ovat ”*Ukko asuu korvessa, jonne harvoin eksyy ihmisiä*” ja ”*Vesi on noudettava naapurista, jonneka on matkaa parisataa metriä*”. (NS s.v. *jonne*.) Sanakirjojen mukaan *jonne* ilmaisee siis sisäpaikallisuutta eli se toimii samassa tehtävässä kuin illatiivimuoto *johon*. Illatiivi kuuluu sisäpaikallissijoihin, jotka tyypillisesti ilmaisevat ”sijaintia rajatun tilan sisäpuolella, konkreettisten reunojen tai epämääräisten tai osittaistenkin rajojen ympäröimänä sekä siirtymistä tuollaisten rajojen sisälle tai sieltä pois”. Allatiivi puolestaan on ulkopaikallissija. Ulkopaikallissijoilla ilmaistaan muun muassa ”sijaintia jonkin tai jonkun läheisyydessä tai luona, äärellä taikka jossakin alueella vailla selvää kiintopistettä”. (Hakulinen ym. 2005: 1190–1191.) Onkin hieman ristiriitaista, että pronomini ja sen korrelaatti ilmaisevat eri sijoja. Nyt *jonne* jättää lukijan siihen uskoon, että paikka, *johon* rouva Luuste on menossa, on joku tarkasti rajattu, esimerkiksi jokin maa. Kuitenkin korrelaattia tarkastelemalla voidaan todeta, ettei matkakohteesta ole

mitään tietoa; puhutaan vain, että rouva Luuste lähtee matkalle. Jotta tällaiselta ristiriitalanteelta vältyttäisiin, pronominkin tulisi olla allatiivissa: *jolle*.

6. SUOMEN KIELESSÄKÖ ARTIKKELI?

6.1. Yleistä

Suomi kuuluu – ainakin vielä toistaiseksi – niihin harvoihin Euroopan kieliin, joissa ei ole kieliopillista artikkelia. Suomen kielestä puuttuu siis pieni sana tai liite, joka ilmaisee viittauskohteen tekstin tai tilanteen pohjalta tunnistettavaksi tai uudeksi. Nämä epämääräisyyttä ja määrällisyyttä osoittavat artikkelit ovat käytössä meille tutuimmissa kielissä, esimerkiksi ruotsissa (**en** hund, hund-**en**), englannissa (**a** dog, **the** dog) ja saksassa (**en** Hund, **der** Hund). (Larjavaara 2001: 25.) Määrällisyydellä eli definiittisyydellä tarkoitetaan sitä, että ”tarkoite on puhujan ja puhuteltavan tunnistettavissa eli erotettavissa muista vastaavista”. Epämäärällisyys eli indefiniittisyys puolestaan tarkoittaa, että ”tarkoite esitetään sellaisena, jota puhuteltavan ei oleteta pystyvän tunnistamaan”. (Hakulinen ym. 2005: 1352.)

On kuitenkin esitetty oletamus, että suomen kielessäkin olisi erityisesti puhekieleen kuuluva määräinen artikkeli. Myös epämääräisen artikkelin käyttöä voidaan kielessä havaita. Etenkin sanoille *se* ja *yksi* on kehittynyt muiden kielten artikkelille ominaista käyttöä. *Se*-sana on erityisen artikkelimainen, koska sitä käytetään runsaasti puhutussa kielessä. Artikkelin syntyä edeltää nimenomaan artikkeliaineksen yleistyminen puhekielessä. (Laury 1996: 178; Sundbäck 1995: 25.) Kaikissa tunnetuissa artikkelikielissä epämääräinen artikkeli on kehittynyt demonstratiivipronominista ja epämääräinen artikkeli ’yksi’-merkityksisestä sanasta. Havaintoja vastaavien suomen kielen sanojen artikkelimaisuudesta on esitetty jo vuosikymmenien ajan. (Hakulinen ym. 2005: 1359.) Myös aineistossani esiintyi tällaista puhekielelle ominaista artikkelisanan käyttöä.

6.2. Määräinen artikkeli

Määrällisellä artikkelilla merkitään asioita, jotka on mainittu jo aiemmin tai joiden voidaan olettaa olevan puhujalle tai kuulijalle entuudestaan tuttuja (Sundbäck 1995: 25). Artikkelin ydinmerkityksenä onkin ”puhdas definiittisyys eli se, että viittauskohde voidaan ja on tarkoitus tunnistaa asiayhteydessä samaksi jonkin tunnetun, (ehkä vain ainoaksi) tiedetyn, mainitun, pääteltävän tai havaittavan yksilön, lajin, luokan tai muun tarkoitteen kanssa” (Larjavaara 2001: 25). Painoton *se*-pronomini on määrällisenä tarkenteena puhekielessä niin

yleinen, että se lähenee tehtävältään määräistä artikkelia (Hakulinen ym. 2005: 1356). Aineistossani artikkelimaista käyttöä onkin yleisimmin juuri *se*-sanalla:

Tämä novelli kertoo nuoresta tytöstä joka haluaa aivan välttämättä kesävauvan, joka ei kuitenkaan ymmärrä mitä kaikkea *se vauva* tuo mukanaan. (MA)
 Jokke on menossa iltapäivällä naimisiin, ja ainoa ongelma Jokelle on se, ettei häntä voisi vähempää kiinnostaa *se morsian* minkä isä ja isoäiti ovat hänelle valinneet –. (ML)

Ajattelen, että siellä jossakin *se veli* on ja katselee alas. (NA)

Näin *se maailma* muuttuu. (NL)

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä määräisyys on helposti havaittavissa. Ensimmäisen esimerkkiä tarkasteltaessa voidaan huomata, että *se*-sanalla merkitty asia on esitelty jo aiemmin lauseen alussa muodossa *kesävauva*. Lukijan on helppo päätellä, että *kesävauva* ja *se vauva* viittaavat samaan asiaan. Toisessa esimerkissä *morsian*-sanaa ei varsinaisesti mainita ennen *se*-sanalla artikkelimaisesti merkitsemistä, mutta lauseen alkuosassa puhutaan naimisiinmenosta, mikä kuuluu samaan semanttiseen kenttään *morsiamen* kanssa. Samaan merkitys- eli semanttiseen kenttään kuulumisella tarkoitetaan sitä, että lukija tai kuulija osaa automaattisesti liittää tietyt asiat yhteen. Esimerkiksi autolla ajamisen merkityskenttään kuuluvat tietysti myös ratti, polkimet, vaihdekeppi, etuikkuna ja bensamittari. (Sundbäck 1995: 26.) Lukijalla tai kuulijalla tulee olla samanlainen kulttuurinen tieto kuin kirjoittajalla tai lukijalla, jotta asioiden yhteenliittäminen on mahdollista (Laury 1996: 166). Lukijan pitää siis pystyä päättämään, että naimisiinmenon semanttiseen kenttään kuuluu esimerkiksi vihkisormus, alttari, häävalssi, sulhanen – ja tietenkin *morsian*. Näin ollen vaikka *morsian*-sana on aiemmin mainitsematon, se on pääteltävissä lauseyhteydestä ja kuuluu samaan semanttiseen kenttään aiemmin mainitun kanssa, joten se voidaan ajatella määräiseksi. Tällaisissa tapauksissa artikkelikielissä käytetään määräistä artikkelia, joksi *se*-sanankin voisi tulkita (Sundbäck 1995: 27). Tässä esimerkissä *se*-pronominin käyttöön vaikuttaa selvästi myös ilmausta seuraava relatiivilause.

Kahden jälkimmäisen tapauksen kohdalla määräisyyden päättelyminen ei ole aivan yksinkertaista. Toiseksi viimeisen tapauksen tulkinta vaatii laajemman lauseyhteyden tarkastelua. Edeltävät virkkeet ovat seuraavat: *Veljeni ei ollut nero, mutta hän oli taiteilija. Olen oppinut arvostamaan hänen käden jälkiään. Aina, kun menen ulos, katson ylös taivaalle. Ajattelen, että siellä jossakin se veli on ja katselee alas.* Kirjoitelmassa siis puhutaan veljestä jo aikaisemmin, eli se on lukijalle tuttu. Lauseyhteyden perusteella merkitse-

minen *se*-sanalla on ymmärrettävää. Toisaalta *se*-sana voi toimia myös pehmentämässä ilmausta, kuten Suomen kielen perussanakirjan esimerkissään: *Olisiko se isäntä kotona*. Suomen kielen perussanakirjassa on myös toinen esimerkki *se*-pronominin käytöstä vieraiden kielten määräisen artikkelin tapaan: *Ei se putoaminen vaan se äkkiputous*. (PS s.v. *se*.) Tämä esimerkkilause on sananparsimainen toteamus, joissa *se*-pronominia usein tapaa (Sundbäck 1995: 26). Myös esimerkkilauseideni viimeinen tapaus *Näin se maailma muuttuu* on samantyylinen sananparsimainen lausahdus. Niissä *se*-pronominin tehtävänä on lähinnä lisämerkityksen antaminen, jolloin sen määräistävä ominaisuus ei ole yhtä selvä kuin muissa esimerkeissäni (Sundbäck 1995: 26).

Myös *se*-sanana monikollista *ne*-muotoa voidaan käyttää määräisenä artikkelina:

Liisa on *niitä* harvoja *ihmisiä* jonka kanssa Mari ei tule toimeen. (NA)
Ne reissut oli todella kivoja ja valmentajilla oli yleensä meille joku yllätys – –.
 (NA)

Ensimmäisessä esimerkissä määräinen artikkeli ei viittaa mihinkään aiemmin sanottuun, vaan sillä rajataan tietyt ihmiset joukkoon kuuluviksi. Puhutaan siis joistakin tietyistä henkilöistä, ei vain ihmisistä yleensä. Tällaista käyttöä on myös artikkelikielten määräisellä artikkelilla. Myös relatiivilause vaikuttaa tarkentavan ja rajaavan pronominin käyttöön. Jälkimmäisessä esimerkissä määräistä artikkelia käytetään jo aiemmin mainitun substantiivin määrittäjänä.

Juvosen (2000: 196) mukaan suomen puhekielessä ei vielä ole määräistä artikkelia, mutta meneillään on *se*- ja *tämä*-pronominien kilpailu artikkeliksi päätymisestä. Myös aineistossani *tämä*-pronominia käytetään artikkelin tapaan:

Perhe asui syrjäisellä paikalla, perheeseen kuului isä, äiti, tyttö ja *tämän* tytön *pikkusisko*. (NA)
 Jokke ei oikeasti kuitenkaan halunnut mennä naimisiin, kun puhui asiasta aina niin väkinäisellä äänensavyllä ja lopuksi sanoikin, että ei halua mennä naimisiin *tämän* kyseisen *tytön* kanssa. (ML)
 – – ja ainoa ongelma koko tarinassa on se, ettei Jokke sanotuksi saa, saati osaa pitää puoliaan *tätä* hirviömäisen pelottavaa *isoäitiään* vastaan. (ML)

Ensimmäisessä esimerkissä *tämä*-pronominilla määritetään selvästi aiemmin mainittua asiaa eli juuri edellä esiteltyä tyttöä. Kahden jälkimmäisen esimerkin *tämä*-pronominin käytölle ei ole yhtä selviä perusteluja. Toisessa esimerkissä laajemman tekstikatkelman

tarkastelu selvittää *tämä*-pronominin käyttöä: *Jokke ei uskaltanut kertoa tunteistaan Merjalle, vaan jauhoi koko ajan siitä miten hän menee naimisiin toisen **tytön** kanssa. Jokke ei oikeasti kuitenkaan halunnut mennä naimisiin, kun puhui asiasta aina niin väkinäisellä äänensävyllä ja lopuksi sanoikin, että ei halua mennä naimisiin **tämän kyseisen tytön** kanssa.* Itse asiassa *tyttö*-sanaa juuri tietyksi aiemmin mainituksi tytöksi määrittämässä on kaksi eri tarkennetta: *tämä* ja *kyseinen*. Välttämättä artikkelimaista pronominia ei enää tarvittaisi määräisyyttä osoittamaan. Myös viimeisessä esimerkissä kontekstia tarkastelemalla havaitaan syy määräistävän pronominin käyttöön: *Jokke on menossa iltapäivällä naimisiin, ja ainoa ongelma Jokelle on se, ettei häntä voisi vähempää kiinnostaa se morsian minkä isä ja **isoäiti** ovat hänelle valinneet, ja ainoa ongelma koko tarinassa on se, ettei Jokke sanotuksi saa, saati osaa pitää puoliaan **tätä hirviömäisen pelottavaa isoäitiään** vastaan.* Pronominia käytetään esimerkissä viitattaessa jo aiemmin mainittuun isoäitiin – siis aivan samoin kuin määräistä artikkelia.

6.3. Epämääräinen artikkeli

Epämääräisellä artikkelilla merkitään ennen mainitsematonta, uutta asiaa (Sundbäck 1995: 25). Epämääräisessä substantiivilausekkeessa tarkoite ei siis ole identifioitavissa tarkasti, vaan se on puhuteltavan tai vastaanottajan kannalta yksi monista vaihtoehtoista. Puhujalle tarkoite voi kuitenkin olla jokin tietty. Tätä spesifistä indefiniittisyyttä voidaan osoittaa tarkenteilla *eräs*, *muuan* ja *yks(i)*. Näistä viimeksi mainittu eli *yks(i)* näyttäisi esiintyvän juuri prototyyppisissä epämääräisen artikkelin yhteyksissä. (Hakulinen ym. 2005: 1353, 1359.) Aineistossani on yksi tapaus, jossa *yksi*-sanaa on käytetty epämääräisen artikkelin tapaan.

Totuus kuitenkin oli se, että lähdin Petran kanssa *yhden Ketolan* bileisiin.
(NA)

Yksi-sanalla viitataan yleensä puhujalle tai kirjoittajalle tuttuun henkilöön tai toisinaan myös asiaan, jota kuulija tai lukija ei kuitenkaan tunne (Sundbäck 1995: 25). Myös aineistoni esimerkissä on kyse tällaisesta tapauksesta: kirjoittaja kertoo menneensä jonkun itselleen tutun Ketolan järjestämiin juhliin, mutta ei oleta lukijan tuntevan kyseistä henkilöä. Artikkelikielissäkin epämääräistä artikkelia käytetään asioista, jotka ovat tuttuja puhujalle

tai kirjoittajalle mutta eivät kuulijalle tai lukijalle. Myös *eräs*-sana sopisi *yksi*-sanan tilalle. Puhekielessä *yks(i)* onkin jo lähes täysin korvannut *eräs*-sanat. (Sundbäck 1995: 25–26).

7. SANAJÄRJESTYS

7.1. Yleistä

Suomen kielen sanajärjestys on suhteellisen vapaa verrattuna moniin muihin kieliin. Tämä johtuu siitä, että suomessa lauseenjäsenten suhteet voidaan osoittaa taivutuspäätteillä. Kun taivutusmuoto paljastaa, mikä lauseenjäsen sana on, sen paikka lauseessa voi vaihdella. Useissa muissa kielissä lauseenjäsenten suhteiden ilmaisun ainoa keino on sanajärjestys. (Ikola 2005: 176; Palander 1991: 235.)

Vaikka suomen kielen sanajärjestys sallii paljon vaihteluita, se ei kuitenkaan ole mielivaltainen. Sanajärjestyksen avulla voidaan saada esiin monenlaisia tyylivivahteita ja painotuksia. Yksityiskohtaisten sanajärjestysohjeiden antamista pitää välttää, koska kirjoittajalla on usein paljonkin valinnan varaa. Sanajärjestykseen tulee kuitenkin kiinnittää huomiota, koska asiattylin tulee ennen kaikkea olla selvää. (Ikola 1990: 40–41.) Erityisesti tulee välttää sellaista sanajärjestystä, joka mahdollistaa väärinkäsityksen tai synnyttää lukijassa häiritseviä assosiaatioita (Ikola 2005: 176).

7.2. Suora vai käännteinen sanajärjestys?

Suora tai epäsuora sanajärjestys riippuu lähinnä siitä, halutaanko painottaa enemmän subjektia vai predikaattia (Raevaara 1996: 63). Yksinkertaisissa normaalipainotteisissa lauseissa on yleensä suora sanajärjestys eli subjektiosa tulee ennen predikaattiosaa. Käännteinenkään sanajärjestys ei kuitenkaan ole harvinainen. Yleisimmin se esiintyy silloin, kun subjekti ilmaisee uuden, aiemmin mainitsemattoman asian tai on muuten painollinen. Inversio on erityisen yleinen jälkilauseessa. (Ikola 2005: 177, 179.) Myös aineistossani esiintyy käännteistä sanajärjestystä:

Kun isoäiti astui taloon *olivat kaikki ”varpaillaan” paitsi Merja*, niin temperamenttinen rouva isoäiti oli. (NL)

Perjantai on lähestymässä *alkaa ihmiset väsyä* tai vasta sitten reipastua, vaikka viikko onkin lyhyt se tuntuu pitkältä kun kaikki odottaa aina vain viikonloppua, lepoa ja hauskanpitoa. (NA)

Vikkerille *oli tämä liikaa*. (NL)

Ensimmäisessä tapauksessa on nimenomaan kyse jälkilauseen inversiosta. Subjektina on universaalinen kvanttoripronomini *kaikki*. Ongelmia aiheuttaa kuitenkin lisäys *paitsi Merja*. Nyt sanajärjestys vaikuttaa hieman sekalaiselta. Lisäyksen kuuluisi liittyä *kaikki*-pronominiin, mutta se on erotettu irralliseksi, mikä heikentää tekstin ymmärrettävyyttä. Tähän sopisi paremmin suora sanajärjestys tai vähintäänkin muiden lauseenjäsenten järjestystä tulisi muuttaa. Toimivia rakenteita olisivat: *kaikki paitsi Merja olivat varpaillaan* tai *olivat kaikki paitsi Merja varpaillaan*. Näin lukijan tehtävä helpottuisi. Myös toisessa esimerkissä on käytetty vanhahtavaan sävyyn käänteistä sanajärjestystä. Siinäkin inversion käyttö ei tunnu luontevalle vaan sanajärjestys vaikuttaa vanhahtavalta. Käänteistä sanajärjestystä käytetään yleensä silloin, kun subjekti ilmaisee uuden asian tai on muuten painollinen (Ikola 2005: 179). Tässä tapauksessa subjektin painottaminen ei ole olennaista. Kolmas esimerkkivirke alkaa predikaatin määritteellä – tässä tapauksessa adverbialilla –, jolloin sanajärjestys voi olla suora tai käänteinen (Itkonen 2002: 84). Usein käytetään kuitenkin suoraa sanajärjestystä silloin, kun subjekti on lyhyt ja painoton. Esimerkin pronominisubjekti on varsin painoton, joten suora sanajärjestys olisi tässä tapauksessa käänteistä sanajärjestystä parempi valinta.

Myös niin sanottu ajatussubjekti noudattaa samoja sanajärjestyssääntöjä kuin kielipillinen subjekti. Ajatussubjekti voi olla esimerkiksi yksipersonaisten ilmausten yhteydessä käytetty genetiivi, passiivimuodon objekti, yksipersonaisen kausatiiviverbin objekti tai omistajaa ilmaiseva adessiivi. (Ikola 2005: 177.)

Vaikka sota-aikaan tarina sijoittuikin *on isällä* silti aina varaa viinaan, koska hän on ”suuri” taiteilija, professori Luuste. (ML)
Mutta kun tuo komea Kim katsoo suoraan Merjan silmiin, *on hän myyty*. (NL)

Ensimmäisessä esimerkissä ajatussubjektina on *isällä* ja toisessa passiivimuodon objekti *hän*. Esimerkkienkaltaisissa jälkilauseissa eli sivulauseissa seuraavassa hallitsevassa lauseessa on ruotsin kielessä säännöllisesti käänteinen sanajärjestys. Tällainen inversio on aikanaan yleistynyt ruotsin mallin mukaan myös suomen kieleen, vaikka se olikin kansankielen vastainen. Kielenhuollon ansiosta suomen kielelle tyypillisempi suora sanajärjestys on nykyään vallitseva. (Ikola 2005: 178–181.) Esimerkkitapauksissa kirjoittaja on mahdollisesti yrittänyt välttää jälkilauseen töksähtävyyttä käyttämällä käänteistä sanajärjestystä.

Erityisen yleistä on, että kieltosana on subjektin edellä mutta pääverbi on sen jäljessä (Ikola 2005: 180):

Tavatessaan uudelleen rouva Luusten *ei isoäiti ollut innoissaan* vaan enemmänkin vihoissaan. (NL)

Esimerkissä kieltosana *ei* edeltää subjektia *isoäiti* ja pääverbi sijaitsee vasta subjektin jäljessä. Myös kansankielessä tällainen sanajärjestys on vallitseva (Ikola 2005: 180).

7.3. Adverbiaalin paikka lauseessa

7.3.1. Yleistä

Adverbiaaleilla on lauseissa monenlaisia tehtäviä. Ne ovat useimmiten verbi-ilmausten määritteitä, mutta ne voivat toimia myös adjektiivien, substantiivien, adverbien tai kokonaisten lauseiden määritteinä ja täydennyksinä. Adverbiaaleista ryhmänä ei voi esittää kovinkaan paljon yleistyksiä. Lauseen subjektista, objektista ja predikaatiivista ne eroavat ennen muuta siinä, että lauseessa voi olla useita keskenään rinnastamattomia adverbiaaleja. (Hakulinen ym. 2005: 914–915.) Usein adverbiaali esiintyy vapaana määritteenä, eli se voidaan poistaa lauseesta ilman, että lauseen kielipiillisuus kärsii (Hakulinen – Karlsson 1995: 218).

7.3.2. Myös

Myös-adverbin sijoittaminen lauseeseen vaatii erityistä tarkkuutta. Puhekielessä *myös* voi hahmottua joko painolliseksi tai painottomaksi riippuen siitä, mihin se viittaa: painollisena se viittaa taaksepäin ja painottomana eteenpäin. Kirjoitetussa kielessä se kuitenkin hahmotuu lähes poikkeuksetta painottomaksi. (Itkonen 2002: 86.)

Olin innoissani, koska minun ihastukseni oli tulossa *myös sinne*. (NA)
Ohjaaja *myös toi hyvin esille* vielä 40-luvulla vallinneen kastityyppisen järjestelmän, sekä sen, kuinka tiukasti tunteet pidettiin kurissa, mutta Luusteen perheessä tämäkin kyllä melko kyseenalaista, mikä kummasti piristi näyttelmää. (ML)

Koska adverbi *myös* hahmottuu lukijan mielessä painottomaksi, se viittaa eteenpäin, joten ensimmäisessä esimerkissä *myös* viittaa viimeiseen sanaan eli *sinne*-adverbiaaliin. Voitai-

siin siis olettaa, että kirjoittajan ihastuksen kohde on menossa jonnekin muuallekin. Mikäli haluttaisiin sanoa, että muiden ihmisten lisäksi paikalle saapuu myös kirjoittajan ihastuksen kohde, tulisi adverbiä siirtää edemmäksi, jolloin se määrittäisi substantiivisia *ihastukseni*: *Olin innoissani, koska myös minun ihastukseni oli tulossa sinne*. Toisessa esimerkkitapauksessa adverbin paikka saa lukijan käsittämään, että ohjaaja teki jotain muutakin kuin toi esille 40-luvulla vallinneen kastityyppisen järjestelmän. Tällöin adverbiaali olisi verbin määritteenä. Kirjoittajan tarkoituksena on kuitenkin ollut sanoa, että muiden asioiden lisäksi ohjaaja toi esille 40-luvun kastityyppisen järjestelmän. Taas adverbin paikkaa muuttamalla merkitys saadaan vaihdettua: *Ohjaaja toi hyvin esille myös vielä 40-luvulla vallinneen kastityyppisen järjestelmän* – –.

7.3.3. Jo

Jo-adverbiaalia on aineistossani käytetty kahdesti. Kummassakaan tapauksessa se ei aiheuta suoranaisesti väärinkäsityksen mahdollisuutta, mutta mikäli se olisi sijoitettu toiseen kohtaan, lauseen tulkitseminen olisi helpompaa.

Joken olisi pitänyt kertoa Merjalle *jo* heti tunteistaan ennen häitä, jotta häitä ei olisi tarvinnut perua vaan morsian olisi vaihdettu Ailista Merjaan. (NL)
 Oi voi, olen *jo silloin* 30 keski-ikäinen nainen, jos maailma on vielä pystyssä ja itse elossa. (NA)

Ensimmäisessä esimerkkitapauksessa *jo*-sanana lisäksi tulkintaa vaikeuttaa *heti*-adverbiaali. Se tuntuu olevan ylimääräinen jäsen lauseessa. Jos se jätettäisiin pois, olisi *jo*-sanana oikean paikan löytäminen huomattavasti helpompaa. Koska kirjoittaja on pyrkinyt ilmaisemaan, että tunteista olisi pitänyt puhua ennen häitä, *jo*-sanana tulisi olla *ennen häitä* -ilmauksen edellä: *Joken olisi pitänyt kertoa Merjalle tunteistaan jo ennen häitä* tai *Joken olisi pitänyt kertoa tunteistaan Merjalle jo ennen häitä*. Toisessa esimerkissä *jo*-sanana sijainti aiheuttaa pienen väärinkäsityksen mahdollisuuden: nyt ensisijainen tulkinta on, että tekstin fokalisoija on *jo* tekstissä tarkoitettuna ajankohtana – ei siis yhtään aiemmin tai yhtään myöhemmin – keski-ikäinen. Kirjoittajan tarkoituksena lienee kuitenkin ollut sanoa, että fokalisoija on tuolloin *jo* keski-ikäinen, ei yhtään nuorempi. Virhe korjaantuisi helposti *jo*-sanaa siirtämällä: *Oi voi, olen silloin jo 30* – –.

7.3.4. *Vain*

Samoin kuin edellisessä kappaleessa käsittelemäni *jo*-adverbiaali myöskään *vain*-adverbiaali ei aineistossani sijaintinsa vuoksi varsinaisesti aiheuta väärinkäsityksiä mutta saattaa vaikeuttaa tekstin lukemista ja ymmärtämistä.

Tuntuu, kuin siitä olisi aivan pieni hetki *vain aikaa*, kun hän oli täällä kanssamme. (NA)

Mutta nyt on *vain jäljellä* muistot rikkaat, sekä lukuisat hänen kädensä jäljet. (NA)

Kuten aiemmin jo mainitsin, *myös*-adverbiaali on kirjoitetussa kielessä yleensä aina painoton eli se viittaa eteenpäin (ks. luku 7.3.2.). Samoin tuntuisi olevan *vain*-adverbiaalin kohdalla. Esimerkeissä kirjoittajat ovat sijoittaneet adverbiaalin erilleen sanasta, jota se määrittää. Ensimmäisessä tapauksessa adverbiaalin tulisi määrittää koko ilmausta *aivan pieni hetki aikaa*. Nyt kirjoittaja on sijoittanut sen lausekkeen keskelle, jolloin se katkaisee ilmauksen ja samalla lukijan ajatuksen. Paremmiin lause toimisi, jos *vain* olisi sijoitettu koko ilmauksen alkuun: *Tuntuu kuin siitä olisi vain aivan pieni hetki aikaa* – –. Kirjoittaja on todennäköisesti ajatellut sen hahmottuvan painolliseksi ja siten viittaavan taaksepäin. Toisessa esimerkissä *vain* tuntuisi määrittävän *jäljellä*-sanaa, vaikka kirjoittajan tarkoituksena on varmasti ollut viitata sillä rikkaisiin muistoihin. Lukija pystyy halutessaan ymmärtämään lauseen aivan oikein, mutta lukijan työtä helpottaisi, jos adverbiaali olisi sijoitettu oikeaan kohtaan. Myös ilmaus *muistot rikkaat* olisi syytä kääntää toisinpäin. Tällaisenaan se kuulostaa erittäin vanhahtavalta tai kaunokirjalliselta ilmaukselta. Parempi tapa ilmaista lause olisi siis: *Mutta nyt jäljellä ovat vain rikkaat muistot* – –.

7.3.5. Muut adverbiaalit

Toisinaan adverbiaalin virheellinen sijainti voi aiheuttaa suoranaisia väärinkäsityksiä:

Tavoitteineen Merja saa *jopa hänet* suutelemaan Merjaa ja aloittaa Joken tilalle kitkeä Kimiä. (NL)

Heti tapahtuman jälkeen takana tuleva autoilija hälyytti apua. (MA)

Ensimmäisessä esimerkkilauseessa *jopa* viittaa pronominiin *hänet*. Lauseen merkitys on todennäköisesti hieman erilainen kuin kirjoittaja on tarkoittanut: 'Merja saa monien muiden lisäksi myös Joken suutelemaan itseään'. Kirjoittajan tarkoituksena on varmaankin

ollut sanoa, että 'Merja saa Joken lopulta suutelemaankin itseään'. Jos *jopa*-adverbiaali siirrettäisiin määrittämään *suutelemaan*-sanaa, virheelliseltä ajatukselta vältyttäisiin: *Tavoitteineen Merja saa hänet jopa suutelemaan itseään* –. Toisessa esimerkissä virheellisen ajatuksen syntyminen ei ole aivan niin todennäköistä kuin ensimmäisessä. Kuitenkin lukija saattaa joutua lukemaan lauseen useampaan kertaan ennen kuin ymmärtää, mitä kirjoittaja on tarkoittanut. Jotta väärinymmärrykseltä vältyttäisiin, tulisi sanajärjestystä muokata. Kun aikaa ilmaiseva adverbiaali-ilmaus *heti tapahtuman jälkeen* siirretään lauseen loppuun, ajatus selviää: *Takana tuleva autoilija hälytti apua heti tapahtuman jälkeen*.

Muutkin ajan adverbiaalit tuottavat aineistossani monille kirjoittajille vaikeuksia. Ajan adverbiaalithan ilmaisevat tapahtumahetkeä, toistuvuutta ja kestoa (Hakulinen ym. 2005: 932).

Kaverini ei ollut tulossa lukiobileisiin, koska hän oli liian nuori *vielä*. (NA)
 Minusta parasta on *se tällä hetkellä että* saan odottaa perjantaita sitä hauskuutta mitä silloin voi tapahtua, sehän veisi kaiken ilon elämästämme jos aina oli[si] perjantai. (NA)
 Vaikka *sota-aikaan* tarina sijoittuukin on isällä silti aina varaa viinaan, koska hän on ”suuri” taiteilija, professori Luuste. (ML)

Ensimmäisessä esimerkissä adverbiaali *vielä* on sijoitettu lauseessa viimeiseksi, mikä aiheuttaa ongelmia, koska sijaitessaan lauseen lopussa adverbiaalin on vaikea viitata eteenpäin. Mikäli kyseessä olisi puhe, adverbiaali voisi sijaita lauseen lopussa ja viitata taaksepäin. Kirjoitetussa kielessä adverbiaali sopisi kuitenkin paremmin sen adjektiivi-ilmauksen edelle, jota adverbiaali määrittää: – – *koska hän oli vielä liian nuori*. Toisessa esimerkissä adverbiaali *tällä hetkellä* on sijoitettu *että*-pronominilla alkavan alisteisen lauseen ja sen tukipronominin *se* väliin. Tukipronomini on yksikkömuotoinen, yleensä *se* tai *tämä*, ja se toimii lausekkeen edussanana. Alisteinen lause määrittää tukipronominia, joten näiden tulisi sijaita peräkkäin. Vain silloin kun tukipronomini on hallitsevassa lauseessa subjektina, objektina tai adverbiaalina ja alisteinen lause virkkeen lopussa, tukipronomini ja alisteinen lause voivat olla erillään toisistaan. (Hakulinen ym. 2005: 1093.) Kirjoittaja on mahdollisesti lisännyt ajan adverbiaalin vasta kirjoitettuaan päälauseen jo muuten valmiiksi, jolloin se on jäänyt väärään paikkaan. Paremmin virke toimisi, jos hallitsevan lauseen adverbiaali olisi edempänä. Tällöin tukipronominin ja alisteisen lauseen välillä ei olisi mitään ylimääräistä: *Minusta parasta on tällä hetkellä se, että* – – tai *Minusta tällä hetkellä parasta on se, että* – – tai *Tällä hetkellä minusta on parasta se, että* – –. Kolmannen esi-

merkin adverbiaalinen paikka saa lauseen kuulostamaan vanhahtavalta tai jopa suorastaan luonnottomalta, ja adverbiaali painottuu turhan voimakkaasti. Paremmiin ajan adverbiaaliin toimisi lauseen lopussa: *Vaikka tarina sijoittuukin sota-aikaan* – –.

Aineistossani on myös paikan adverbiaalien käyttöön liittyviä ongelmia. Paikan adverbiaalit eli lokatiiviset adverbiaalit ilmaisevat ”entiteetin sijaintia jossakin tai siirtymistä siihen tai siitä pois, esim. *kaupungissa, romaanissa, rannalle, laatikkoon, veden pinnalta*” (Hakulinen ym. 2005: 933).

Syynä meidän yhdistymiseen oli että ei ollut tarpeeksi pelaajia *kummassakaan joukkueessa*. (NA)

Sinne menin Ketolan ja pyörätuolissa olevan Masan kanssa. (NA)

Ensimmäisen esimerkin olosijainen adverbiaali painottuu turhan voimakkaasti, koska se sijaitsee lauseen lopussa. Jos haluttaisiin painottaa joukkueiden yhdistymisen syytä eli pelaajien vähäisyyttä, sanajärjestyksestä tulisi muuttua siten, että syy sijaitaisi lauseen viimeisenä: – – *että kummassakaan joukkueessa ei ollut tarpeeksi pelaajia*. Toinen esimerkki puolestaan alkaa paikan adverbiaalilla. Myös tällöin adverbiaali painottuu voimakkaasti. Syntyy vaikutelma, että kirjoittaja on halunnut painottaa fokalisoijan menneen nimenomaan *sinne* eikä minnekään muualle tai että fokalisoija meni kyseiseen paikkaan Ketolan ja Masan kanssa mutta muualle yksin tai muiden henkilöiden kanssa. Jos adverbiaali siirrettäisiin verbin jälkeen, se olisi selvästi painottomampi: *Menin sinne Ketolan ja pyörätuolissa olevan Masan kanssa*.

Tilan adverbiaalilla ilmaistaan ”entiteetin fyysistä tai mentaalista olotilaa kuten *aatoksissa, uimassa, rähmälleen* tai abstraktia yhteyttä, esim. *missä mielessä, tehtävän puitteissa*” (Hakulinen ym. 2005: 933). Aineistoni tapauksessa tilan adverbiaali on sijoitettu predikaatin jälkeen:

Voi *kuuluisuuteen* nousta noinkin. (NA)

Tällöin se painottuu melko voimakkaasti. Mikäli adverbiaalista haluttaisiin painottomampi, se voitaisiin sijoittaa aivan lauseen alkuun: *Kuuluisuuteen voi nousta noinkin*. Tällöin se toimisi koko lauseen puittemäärityksenä eli se liittäisi lauseen tiettyyn tilaan ja antaisi tapahtumalle kehyksen painottomatta liikaa (Hakulinen ym. 2005: 934; Vilkuna 1996: 172).

Datiiviadverbiaali ilmoittaa kenen osaksi jotakin tulee tai mille jotakin tehdään tai tapahtuu. Datiiviadverbiaali on yleensä allatiivissa. (Ikola 2005: 166.)

Siitä avioliitosta kun olisi *betonibisneksellekin* ollut hyötyä. (NL)

Aineistossani dativiadverbiaalia käytetään osoittamaan, mitä avioliitto olisi merkinnyt betonibisnekselle. Adverbiaalin sijoittaminen verbiliiton keskelle sekä adverbiaaliin lisätty liitepartikkeli *-kin* lisäävät adverbiaalin painokkuutta.

7.4. Objektin paikka lauseessa

Objekti eli kohde on täydennys, joka voi esiintyä seuraavissa sijoissa: partitiivi, genetiivi, nominatiivi ja akkusatiivi. Se on verbin määrite ja ilmaisee, mikä on tekemisen kohteena. (Hakulinen ym. 2005: 881; Ikola 2005: 151.) Objekti sijaitsee yleensä verbin jäljessä, eli transitiivisen lauseen sanajärjestys on subjekti-predikaatti-objekti (Hakulinen – Karlsson 1995: 172). Seuraavassa esimerkissä sanajärjestys on kuitenkin poikkeava: subjekti sijaitsee lauseen viimeisenä ja objekti on ennen predikaattia.

Pelin ajat ja maalit merkitsee toimitsijat. (NA)

Yleensä objekti ja subjekti voidaan erottaa toisistaan sijamuodon avulla. Muun muassa partitiivi toimii subjektin ja objektin erottajana, koska subjekti on partitiivissa vain silloin, kun objektia ei ole. Esimerkkilauseessa sekä subjekti että objekti ovat monikollisia, jolloin niitä ei voi erottaa toisistaan sijamuodon avulla. (Hakulinen ym. 2005: 898.) Tällainen lauserakenne saattaa helposti aiheuttaa sekaannuksen. Esimerkkilauseessa sekaannuksen vaaraa ei ole, eiväthän ajat ja maalit voi merkitä mitään ylös. Tämän tyyppisen rakenteen yleistymisen aiheuttaa kuitenkin ongelmia, koska tapauksissa, joissa subjektina ja objektina ovat olemukseltaan samantyylliset substantiivit, epäselvyyden syntyminen on todennäköistä. Puhekielessä tällainen tyyppi on kuitenkin mahdollinen, koska väärinkäsityksen mahdollisuus on pienempi kuin kirjoitetussa kielessä. Kuulija voi epäselvissä tapauksissa käyttää apunaan aiempaa tai myöhemmin tulevaa kontekstia. Myös puhuja voi tarvittaessa korjata sanajärjestystä tai korjata sanomaansa myöhemmin. (Palander 1991: 249.)

Suomen kielessä passiiviverbiin ei liity subjektia, kuten yleisimmin tunnetuissa vieraisissa kielissä, vaan objekti. Passiivin objekti on muodoltaan subjektin kaltainen. (Ikola 2005: 56–57.)

Näin pienessä kaupungissa *ei ole kannattavaa baaria perustaa*. (NA)

Kyllä *teititeltiin tuntemattomampia*, mutta tuttavallisia oltiin heillekin. (NL)

Ensimmäisessä esimerkissä objekti on sijoittunut verbiketjun keskelle ja toisessa esimerkissä lauseen loppuun passiivimuotoisen verbin jälkeen. Kummassakaan esimerkissä objekti ei siis edellä verbiä. Se tuntuisi kuitenkin olevan luontevin sanajärjestys: *Näin pienessä kaupungissa baaria ei ole kannattavaa perustaa ja Kyllä tuntemattomampia teititeltiin, mutta tuttavallisia oltiin heillekin*. Ensimmäisessä esimerkissä luontevalta tuntuisi myös objektin sijoittaminen lauseen loppuun: *Näin pienessä kaupungissa ei ole kannattavaa perustaa baaria*. Näissä tapauksissa objekti olisi melko painoton, toisin kuin kirjoittajien käyttämissä lauseissa, joissa objekti painottuu sijaintinsa vuoksi hyvinkin voimakkaasti.

Objektia voidaan painottaa joissakin tapauksissa myös sijoittamalla sen lauseen loppuun:

Kaikki olivat sitä mieltä että aina voisi olla perjantai. Ja kukin *viettää omalla tavalla sen*. (NA)

Esimerkissä verbin jälkeen on sijoitettu tavan adverbiaali *omalla tavalla*, mikä aiheuttaa objektin siirtymisen aivan lauseen loppuun. Luontevimmalta sanajärjestys tuntuisi, mikäli objekti seuraisi välittömästi verbiä: *Ja kukin viettää sen omalla tavallaan*.

7.5. Muut sanajärjestystapaukset

Muutamissa aineistoni kirjoitelmissa esiintyi englannin kielen mukaista perheilmauksen (*family Smith*) käyttöä:

Aivan näytelmän alussa Jokke eli Joakim Vikker on päätenyt *perhe Luusteen* talon sohvalle yövieraaksi. (ML)

Ennen *perhe Luusteeseen* tutustumistaan hänen päähänsä on kotona iskostettu, että hänen tärkeimmät tehtävänsä on ajaa perheensä, sukunsa ja valtion etua. (ML)

Perhe Luusteen ystävällinen ja avoin ilmapiiri saavat kuitenkin Joken avautumaan ja näkemään oman tilanteensa, mikä on merkittävä askel hänen elämässään kohti itsenäisyyttä. (ML)

Kaikissa esimerkeissä on käytetty samaa anglismia eli englannin kielen mukaista ilmausta, jossa ensin kerrotaan, että kyse on perheestä, ja sitten mainitaan perheenjäsenten sukunimi: *perhe Luuste*. Tällaisen rakenteen käytölle ei ole mitään tarvetta suomen kielessä. Suomen kielessä ensin mainitaan sukunimi: *Luusteen perhe*.

Kahdessa tapauksessa kirjoittajat ovat tarkentaneet ilmaustaan, mutta tarkennuksen käyttö ei ole lauserakenteeltaan aivan onnistunut:

Yövieras kuten teatteriesitykset ovat aina elokuvaan verrattuna hieman ylinäyteltyjä, ehkäpä kulissien yksinkertaisuuden takia, jolloin esityksen voimakkuus korvaa tätä. (ML)

Näin ei kuitenkaan ollut vaan rouva Luuste oli vain halunnut pientä sponsointia matkalleen jonne hän lähti nykyisen miehensä professorin kanssa *ja myös lapsen isän*. (NL)

Ensimmäisessä esimerkissä kirjoittaja mainitsee ensin yhden näytelmän nimeltä ja tarkentaa sitten sanomaansa ilmauksella *kuten teatteriesitykset*. Tarkoituksena on kuitenkin ollut yleisesti verrata teatteriesityksiä elokuvaan ja mainita esimerkkinä kyseinen näytelmä, jonka luokka oli yhdessä käynyt katsomassa: *Teatteriesitykset, kuten Yövieras, ovat aina elokuvaan verrattuna hieman ylinäyteltyjä* – –. Toisaalta kirjoittaja olisi voinut käyttää myös alkuperäistä sanajärjestystä, mikäli hän olisi muokannut ilmausta jotenkin, esimerkiksi *Yövieras, kuten teatteriesitykset yleensäkin, oli elokuvaan verrattuna hieman ylinäytelty* – –. Toisessa esimerkissä lauseen loppuun sijoitettu lisäys voi aiheuttaa jopa väärinkäsityksiä. Lukija voi hyvinkin helposti ymmärtää virkkeen siten, että rouva Luusteen mukaan matkalle lähti hänen nykyinen professorimiehensä ja lisäksi rouvan lapsen isä. Mukana olisi siis kaksi eri miestä. Kontekstista voidaan kuitenkin ymmärtää, että kirjoittaja ei ole tarkoittanut sitä, vaan professori on lapsen isä. Tällaisia sanajärjestystapauksia, jotka voivat synnyttää väärinkäsityksiä, pitäisi erityisesti pyrkiä välttämään (Ikola 2005: 176).

8. MUITA ILMIOITÄ

8.1. *Että*-konjunktio alisteisessa kysymyslauseessa

Alisteinen kysymyslause – tunnetaan myös epäsuorana kysymyslauseena ja kysyvänä sivulauseena – on alisteinen sille lauseelle, jonka osana se toimii. Rakenteellisilta ominaisuuksiltaan alisteiset kysymyslauseet ovat hyvin samanlaisia kuin itsenäiset kysymyslauseet. (Hakulinen ym. 2005: 1608.) Kysyvän sivulauseen tunnusmerkki on, että se alkaa kysymyssanalla (esim. Leino 2001: 143). Varsinkin puhutussa kielessä kysyvä sivulause alkaa kuitenkin usein *että*-sanalla. Pelkkä kysymyssana ei tunnu riittävältä. Tätä selittänee osittain se, että alisteisilla kysymyslauseilla ja deklaratiiivimuotoisilla *että*-lauseilla on pitkälti sama jakauma. (Hakulinen ym. 2005: 1608.) Aineistossani on muutamia esimerkkejä ilmiön siirtymisestä kirjoitettuun kieleen:

Kaikki riippuu siitä, *että mistä* saan töitä ja hyvän työpaikan hyvällä palkalla. (NA)

Annukka tuli tänään luokseni ja kysyi, *että miten* vauvoja tehdään. (NA)

Ihmiset varmasti miettisi *että miksei* aina voisi olla lauantai jos aina olisi perjantai. (NA)

Aineistossani alisteisen kysymyslauseen kysymyssanana ovat usein *mikä*-sanana eri taivutusmuodot. Kysymyssana voi myös olla kieltomuodossa, kuten viimeisen esimerkin *miksei*.

Kolmessa alisteisessa kysymyslauseessa kirjoittaja on käyttänyt kysyvää *-ko*-liitepartikkelia (kysymyspartikkeleista ks. esim. Hakulinen ym. 2005: 777):

Lapset räähkyivät, *että joko* se joulupukki kohta tulee lahjojen kanssa. (NA)

Olisi siis hyvä jarruttaa ja pysähtyä miettimään, *että johtuuko* tyytymättömyyteni todella siitä, etten saanut sitä entistä parempi palkkaista työpaikkaa. (NL)

Jokainen voi olla runoilija, mutta se, *että onko* hyvä sellainen on aivan toinen asia. (NL)

Vaikka puhekielelle tällainen sivulauseyyppien yhdistäminen on varsin yleistä, kirjakielissä *että*-konjunktioita ei ainakaan toistaiseksi voida käyttää aloittamaan kysyvää sivulauseita.

8.2. *Niin*-konjunktio

Konjunktiot ovat sidesanoja eli kieliopillisia lauseenlisäkkeitä (Ikola 1983: 68). Niitä käytetään yhdistämässä erilaisia rakenteita toisiinsa. Konjunktioilla voidaan alistaa lauseita ja rinnastaa lauseita tai konstituentteja. Ne eivät siis muodosta lauseessa itsenäistä, olennaista rakenneosaa. (Hakulinen – Karlsson 1995: 86.)

Myös *niin*-sanaa on käytetty aineistossani konjunktiona, vaikka sen ei yleensä ajatellaan kuuluvan konjunktioiden ryhmään. Yleisimmin *niin* toimii puheessa dialogipartikkelina eli sitä käytetään puhekumppanin tavoittamiseen ja osallistajuuden osoittamiseen (Sorjonen 1999: 171). Erityisesti puhemielessä sillä aloitetaan yleensä sivulauseen jälkeinen hallitseva lause. Kirjakielissä tämänkaltainen käytötapa on hyväksyttävä, jos sivulauseetta ei aloita predikaattiverbi ja lauseiden rajaa olisi muuten vaikea hahmottaa. (Itkonen 2002 s.v. *niin*.) Jos hallitseva lause alkaa predikaatilla, *niin*-sanaa ei pitäisi kirjoitetussa kielessä käyttää. Osa oppilaista on kuitenkin sitä tällaisessakin tapauksessa käyttänyt:

Olen niin väsynyt, että kun pääsen koulusta, *niin syön ja juon* mahani täyteen ja käyn nukkumaan. (NA)

Jos illalla on jotain menoa, *niin saatan jaksaa lähteä* mutta uni vie kyllä kaiken energiani. (NA)

Esimerkiksi kun auto kiihdyttää, *niin liimaudumme* penkkiin, ja kun auto jarruttaa, *niin* nojaudumme eteen päin. (ML)

Näin kun rupeaa miettimään, *niin pitää varmaan perustaa* oma kaupunki johon [voi] yksin oikeudella perustaa oman baarin. (NA)

Kaikissa yllä olevissa esimerkeissä *niin* aloittaa sivulauseetta seuraavan predikaatilla alkavan hallitsevan lauseen.

Verbin aikamuodolla ei näyttäisi olevan vaikutusta *niin*-konjunktin käyttöön tai käyttämättä jättämiseen, koska aineistossani *niin* esiintyy myös imperfektimuotoisen verbin edellä. Erityisesti ensimmäinen esimerkki on tyyliältään selvästi puhekielinen.

Perjantaina kun koulu loppui, *niin kävelin* kotiin ja lähdin hetken kuluttua Petralle aloittelemaan perjantai-iltaa. (NA)

Kun ensimmäinen kokonaan suomalaisen tuotantoryhmän tekemä elokuva Nummisuutarit valmistui, *niin oltiin* toivokkaita uudesta audiovisuaalisesta aluevaltauksesta. (ML)

Kun pelasimme StU:ssa, *niin voitettiin* omassa sarjassamme Itä-Suomen mestaruus ainankin 3-4- kertaa. (NA)

Perjantai-iltana kun kuitenkin voitettiin ensimmäinen peli, *niin ajateltiin* että mehän pystytään voittamaan tämä turnaus. (NA)

Seuraavassa esimerkissä on *niin*-konjunktion virheellisen käytön lisäksi turhaan toistettu aikaan viittaavaa ilmausta.

Sitten pitkän ajan kuluttua, kun sinusta on tullut jo pappa, *niin silloin* ei varmaan enää tule hirveästi kuunneltua kovaa heviä tai hiphoppia. (ML)

Alussa on jo todettu *Sitten pitkän ajan kuluttua*, joten ajan uudelleen osoittaminen *silloin*-sanan avulla ei ole kirjakieleen kuuluvaa. Puhekielessä samaan tarkoitteeseen viittaaminen kahdesti on mahdollista puheen prosessimaisuuden takia (KK 1994: 77). Virke onkin selvästi puhekielenomainen (*Sit pitkän ajan päästä ku sust on tullu jo pappa ni sit ei –*).

Seuraavassa tapauksessa *niin* on kaikista esimerkeistäni vahvimmin konjunktion asemassa yhdistämässä lauseita toisiinsa:

Hiljentäkää siis hyvät kuljettajat lätäköiden kohdalla *niin* useampi meistä saa nauttia kevään tulosta ilman ylimääräistä kuraa silmillä! (NA)

Niin-sanaa ei voi vain jättää pois, vaan se on olennainen osa toimivaa virkettä. Jotta lause säilyisi sujuvana ilman *niin*-sanaa, sen tilalle tulisi sijoittaa jokin muu konjunktio, esimerkiksi *jotta*, *jolloin*.

8.3. Löytää- ja löytyä-verbit

Löytää- ja *löytyä-*verbien merkitykset ovat laajentuneet englannin kielen vaikutuksesta myös suomen kielessä, ja niitä on alettu käyttää sellaisissakin yhteyksissä, joissa käytettävissä olisi toinen, täsmällisempi ilmaus. Ne ovatkin vallanneet monissa tapauksissa täsmällisemmän ja tekstiyhteyteen tyylillisesti sopivamman sanan paikan. (Lampinen 2004: 35.)

*Löytyä-*verbi sopii käytettäväksi, kun kyseessä on jonkin asian löytyminen, jonkin saaminen tai jonkin saavuttaminen (Lampinen 2004: 35). Suomen kielen perussanakirjan mukaan se tarkoittaa samaa kuin *tulla esiin* tai *olla löydettävissä*. Esimerkkeinä ovat muun muassa seuraavat: ”*Kadonnut löytyi*” ja ”*Sopu löytyi vihdoin*”. Sanakirjassa mainitaan myös esimerkkejä kartettavista *löytyä-*verbin käyttötavoista: ”*Helsingissä löytyy [pitää olla: Helsingissä on] kauniita rakennuksia*” ja ”*Vielä löytyy [pitää olla: on (olemassa)]*”

paikkoja, joissa – –. (PS s.v. *löytyä*.) Nykysuomen sanakirjassakin annetaan esimerkkejä *löytyä*-verbin oikeasta käytöstä: ”*Löytyä sattumalta, pitkän etsinnän jälkeen*” ja ”*Kadonneen, piilotetun esineen löytyminen*”. Nykysuomen sanakirja esittelee myös epäsuomalaista ja erityisesti olosijojen ohella esiintyvää käyttöä, esimerkiksi ”*Löytyy kansoja, joiden keskuudessa Jumalaa ei vielä tunneta*” ja ”*Sairalle ei löytynyt [par. ollut, saatu] apua lääkkeitä*”. Siinä todetaan lisäksi, että tämänkaltaisissa tapauksissa *löytyä*-verbi on yleensä korvattavissa joko *olla (olemassa)* - tai *esiintyä*-verbeillä tai *tavata*-verbin passiivimuodoilla. (NS s.v. *löytyä*.)

Löytää-verbillä taas tarkoitetaan esiin tulemistä tai löydettävissä olemista. Sitä käytetään myös jonkin asian syntymisestä tai keksimisestä (Lampinen 2004: 35). Suomen kielen perussanakirja määrittelee *löytää*-verbin seuraavasti: ”saada käsiinsä t. selville, tavoittaa, tavata etsinnän jälkeen t. sattumalta jtk, joka on ollut kateissa, piilossa, tietymättömissä t. tuntematon”. Esimerkkeinä ovat muun muassa: ”*Löytää kadottamansa esine*” ja ”*Kolumbus löysi Amerikan*”. Verbille tarjotaan lisäksi merkitykset ’saada, saavuttaa’, esimerkiksi ”*Löytää voimia johonkin*”, ja ’keksiä, huomata, saada selville, oivaltaa’, esimerkiksi ”*Hänet löydettiin jo teatterikoulussa*”. (PS s.v. *löytää*.) Nykysuomen sanakirjassa *löytää*-verbille annetaan seuraavia merkityksiä: ”saada ilmi, selville t. tavoittaa, tavata t. saada käsiinsä jtk sellaista, joka on ollut kadoksissa, piilossa tietymättömissä t. tuntematon t. jota on etsitty, haettu”, esimerkiksi ”*Penkoi hyllyä, kunnes löysi haluamansa kirjan*”. (NS s.v. *löytää*.) Aineistossani *löytyä*-verbiä on käytetty tavoilla, jotka eivät viittaa jonkin etsimiseen:

Kaapista löytyy partavesi ja deodorantti, eivätkä hiukset ole koskaan sekaisin, vaikkei niistä luomusta muotilehden kanteen saisikaan. (NA)

Jokaisesta henkilöstä löytyi stereotypisiä piirteitä, mutta ne tekivät näytelmästä hauskan ja selkeän. (NL)

Mika Waltarin näytelmässä *Yövieras suurin huumorin aihe löytyy ihmisten välisistä suhteista.* (NL)

Ensimmäisessä esimerkissä kirjoittaja kuvailee erästä henkilöä ja esittelee tämän kaapin sisältöä käyttämällä *löytyä*-verbiä. Kyseisessä tilanteessa ei kuitenkaan ole ollut kyse etsimisestä, vaan kirjoittajan tarkoituksena lienee ollut mainostekstien *löytyä*-verbien tapaan jännityksen ja dramatiikan luominen (Lampinen 2004: 36). Kaikissa yllä olevissa esimerkitapauksessa *löytyä*-verbi voitaisiin korvata *olla*-verbillä.

Yhdessä aineistoni tapauksessa *löytää*-verbiä käytetään tilanteessa, jossa ei varmasti ole kyse minkään etsimisestä:

Coyouty ugly ei olekkaan tavallinen baari, vaan siellä snapsi lasien seassa, tiskillä, *voi löytää kauniin naisen* tanssimasta jukebox:in tahdissa. (NA)

Kyseiseen lauseeseen paremmin sopisi vaikkapa *nähdä*-verbi. Tämänkaltainen *löytää*- tai *löytyä*-verbin käyttö työllistää lukijaa turhaan ja saattaa jopa johtaa virheellisiin tulkintoihin. *Löytää*- ja *löytyä*-verbejä käytettäessä tulisikin aina miettiä, onko kyse todella etsimisestä ja sopisiko lauseeseen paremmin jokin muu verbi.

8.4. *Alkaa tehdä vai alkaa tekemään?*

Rektiolla tarkoitetaan, että tietyt sanat vaativat täydennykseen tietyssä sijamuodossa olevan sanan riippumatta täydennyksen kategoriasta tai semanttisesta muodosta (Hakulinen ym. 2005: 1177). Yleensä syntyperäinen suomalainen ei joudu kiinnittämään rektioon huomiota, mutta joidenkin sanojen kohdalla on alkanut esiintyä rektiovirheitä, joihin tulisi kiinnittää huomiota (Ikola 2005: 174.)

Alkaa-verbin kohdalla kirjakielenvastainen rektiotyyppe on yleistynyt. Kyseinen verbi vaatii täydennykseen ensimmäisen infinitiivin lyhyemmän muodon. *Alkaa tehdä* korvataan kirjakielessä kuitenkin yhä useammin murteellisella, lähinnä länsisuomalaiseen puhekieleen kuuluvalla, kolmannen infinitiivin *alkaa tekemään* -muodolla. Puhekielessä jälkimmäistä pidetään aivan yhtä hyväksyttävänä kuin ensimmäistäkin. (Maamies 1999a: 37; Palander 2005: 16; NS s.v. *alkaa*; PS s.v. *alkaa*; Itkonen 2002 s.v. *alkaa*.) Tämä näkyy myös aineistoni kirjoitelmissa:

Kun minulle tuli lisää ikää *aloin pitämään* ruoan laitosta ja leipomisesta aina enemmän ja enemmän. (NA)

Kun olin Petralla avasin viinapulloni ja *aloin juomaan*. (NA)

Kun itse *aloin miettimään*, mikä jeesuksen vertauksista puhuttelee minua eniten-- . (NL)

Yksikön ensimmäisen persoonan *alkaa tekemään* -rakenteen kanssa ei aineistossani ole käytetty kertaakaan persoonapronominia, vaan persoona on ilmaistu persoonapäätteen *-n* avulla.

Eniten *alkaa tekemään* -rakennetta on käytetty yksikön kolmannen persoonan ollessa subjektina:

Musiikki-innostus jatkui ja *veli alkoi keksimään* omia lauluja, joita hän esitti erilaisissa tapahtumissa. (NA)

Hän meni nuorison joukkoon ja *alkoi riehumaan*. (MA)

Hän aikuistuu ja *alkaa ajattelemaan* itsenäisesti. (ML)

Jokke alkaa kuitenkin *ajattelemaan* itse, onneksi, ja karkaa häistä. (NL)

Kun tulin murrosiän rappusille *alkoi levyhyllyni sisältö laajenemaan* huomattavasti. (NL)

Hän repi itsensä irti vanhempien naruista ja *alkoi elämään* omaa elämäänsä vanhemmista riippumatta. (MA)

Esimerkiksi jos henkilö on rockin ystävä ja työpaikalla kuunnellaan päivästä toiseen iskelmää voi olla, että *hän alkaa* muuallakin, kuin työpaikalla *kuuntelemaan* sitä. (ML)

Subjektin ja predikaatin etäisyydellä tai sanajärjestyksellä ei näyttäisi aineistoni perusteella olevan vaikutusta *alkaa tekemään* -muodon käyttöön. Kolmannen infinitiivin *-mA*-muoto on hallitseva kaikissa tapauksissa. Joissakin tapauksissa näkyy, että kirjoittaja hallitsee myös kirjakielisen ensimmäisen infinitiivin käytön:

Vasta Luusteilla *Jokke alkaa tutkia* itseään ja *miettimään* omia tavoitteitaan elämältä ja huomaa, etteivät ne ole samat mitkä suvulla. (ML)

Esimerkissä subjektia lähinnä oleva verbi *tutkia* on ensimmäisessä infinitiivissä mutta kauempana lauseessa oleva *miettiä*-verbi on saanut kolmannen infinitiivin päätte.

Aineistossani on vain kaksi tapausta, joissa *alkaa tekemään* -rakennetta on käytetty monikkosubjektin kanssa:

--mutta vähän vanhempina *alamme käsittämään* musiikin tarkoitusta ja lelujen musiikit yleensä jäivät vain tarkoituksettomasti soimaan taustalle. (ML)

Nuoret alkavat miettimään enemmän sitä, mikä heille on tärkeintä ja mitä he haluavat elämältään. (NL)

Ensimmäisessä esimerkissä monikon ensimmäisen persoonan subjekti näkyy verbin persoonapäätteessä *-mme*. Toisessa esimerkissä on näkyvillä monikon kolmannen persoonan subjekti *nuoret*.

Jonkin verran *alkaa tekemään* -rakenteen käyttöä esiintyy aineistossani geneerisen kolmannen persoonan yhteydessä.

Pitääkin *alkaa mieltämään* ja ehdotella hieman Markolle. (NA)

Sitä turtuu, kunnes *alkaa ajattelemaan*. (ML)

No, ei se kyllä niin yksinkertaista ole, *alkaa perustamaan* aivan ”tyhjästä” omaa yritystä. (NA)

Jokainen ihminen lopulta löytää sen oikean musiikki-lajin, jota *alkaa kannattamaan*, niistä sadoista eri musiikki-lajeista. (ML)

Kun *aletaan kasvaa*, niin *alkaa löytymään* sellaisia *hittejä*, joista ei vain pidä. (ML)

Joidenkin esimerkkien geneerisen persoonan taustalla oleva tekijä on mahdollista päätellä, toisissa se jää täysin avoimeksi. Esimerkiksi ensimmäisessä tapauksessa kirjoittaja tuntuisi viittaavan geneerisellä persoonalla itseensä. Myös toisen esimerkin kohdalla tällainen tulkinta olisi mahdollinen. Viimeisessä esimerkissä on käytetty kirjakielistä *alkaa tehdä* -passiivirakennetta mutta subjektillisessa ilmauksessa on valittu kolmannen infinitiivin *löytymään*-muoto. Kirjoittaja siis ainakin tuntee myös kirjakielisten rakenteen vaikka käyttää sen rinnalla myös puhekielistä rakennetta.

Joissakin aineistoni tapauksissa rakennetta on yritetty kiertää valitsemalla jokin muu kuin *alkaa*-verbi:

Poliisit tulivat juttelemaan meille ja sanoi että Petra on kuollut, *rupesin huuttamaan*. (NA)

Vaikka Aili oli pettynyt *ei hän* sen kummempia *ruvennut tekemään*. (NL)

Näin kun *rupeaa mieltämään*, niin pitää varmaan perustaa oma kaupunki johon [voi] yksin oikeudella perustaa oman baarin. (NA)

Yleisiä syitä musiikkimaun vaihtumiseen on siis useita, mutta interindividuaaliset erot ovat niin suuret, että tarkennuksia on lähes mahdotonta *ruveta lokeroimaan* tiettyyn lokeroon. (ML)

Rupesivat irrottamaan ihmisiä autoista pois ja varmistivat että autot eivät syty tuleen. (MA)

Hän aloitti jo hyvin nuorena *soittamaan* pianoa. (NA)

Tavoitteineen *Merja* saa jopa hänet suutelemaan Merjaa ja *aloittaa* Joken tilalle *kitkeä* Kimiä. (NL)

Viidessä ensimmäisessä esimerkissä on käytetty tahallista ryhtymistä tai tahatonta alkamista tarkoittavaa *ruveta*-verbiä, jonka kanssa tuleekin käyttää seuraavasta verbistä kolmannen

infinitiivin muotoa (ks. esim. Itkonen 2002 s.v. *ruveta*; NS s.v. *ruveta*, PS s.v. *ruveta*). Kahdessa viimeisessä tapauksessa verbinä on *aloitti*. Jälkimmäisessä esimerkissä *aloittaa*-verbin kanssa on käytetty ensimmäisen infinitiivin lyhyttä muotoa *kitkeä*. Sitä edellisessä esimerkissä kirjoittaja on valinnut puolestaan valinnut kolmannen infinitiivin eli *-mA-*infinitiivin muodon. Tämä tuntuisikin sopivan *aloittaa*-verbin kanssa. (Infinitiiveistä esim. Ikola 2005: 61–65; Hakulinen ym. 2005: 487–493.) Myös Nykysuomen sanakirjan mukaan *aloittaa*-verbin kanssa voidaan käyttää lähinnä kolmatta infinitiiviä: *Hän aloitti säveltämään*. Ensimmäisen infinitiivin pariin sanakirja tarjoaa *alkaa*-verbiä. (NS s.v. *aloittaa*.)

Kaakkoismurteiden mukainen ilmaisutapa olisi *käydä tekemään*, mutta *alkaa tekemään* -rakenne on juurtunut alueen nuorten kieleen (Palander 2005: 16). Aineistossanikin on vain yksi *käydä tekemään* -rakenne:

Silloin *käydään kuuntelemaan* joko kaveripiirissä kuunneltua musiikkia, vaikka Metallica tai muuten kuuluisaksi tullutta artistia tai bändiä, esimerkiksi Hanna Pakarista tai Tiktakia. (ML)

Parin viime vuosikymmenen aikana *alkaa tekemään* -muoto on yleistynyt vauhdikkaasti sekä sähköisissä viestimissä ja sitä näkee yleisesti myös kirjoitetussa kielessä. Yleisyydestään huolimatta rakennetta ei ole hyväksytty suomen kirjakieleen. Se on itse asiassa länsimurteinen muoto kirjakieleen vakiinnutetusta itämurteisesta *alkaa tehdä* -ilmauksesta. (Maamies 1999a: 37; Palander 2005: 16.) Laskin rakenteiden esiintymistiheyden aineistossani (ks. Taulukko 1) ja voin todeta, että vaikka kolmas infinitiivi yleistyy myös kirjoitetussa kielessä, normienmukainen ensimmäisen infinitiivin muoto on ainakin aineistoni kirjoitelmissa vielä vallitseva.

Taulukko 3. *Alkaa tehdä* -rakenteen ja sen varianttien esiintyminen opiskelijoiden kirjoitelmissa.

	ammattikoulu		lukio		koko aineisto	
alkaa tehdä	7	38,9 %	32	68,1 %	39	60,0 %
alkaa tekemään	7	38,9 %	10	21,3 %	17	26,2 %
ruveta tekemään	4	22,2 %	2	4,3 %	6	9,2 %
aloittaa tehdä	0	0,0 %	1	2,1 %	1	1,5 %
aloittaa tekemään	0	0,0 %	1	2,1 %	1	1,5 %
käydä tekemään	0	0,0 %	1	2,1 %	1	1,5 %
yhteensä	18	100 %	47	100 %	65	100 %

Lukiolaisilla *alkaa tehdä* -rakennetta ja sen eri varianteja esiintyy kirjoitelmissa kaiken kaikkiaan 47 kertaa. Ammattikoululaisilla vastaava luku on vain 18. Lukiolaisten kirjoitelmissa norminmukaista rakennetta käytettiin 68,1 prosentissa eli valtaosassa kaikista esiintymistä. Kuitenkin 21,3 prosentissa eli yli viidesosassa kaikista esiintymistä on käytetty *alkaa tekemään* -rakennetta, joten sitäkin esiintyy kirjoitetussa kielessä jo huomattavan paljon. Yllättävää on, että itämurteiden alueella asuvat oppilaat ovat näinkin voimakkaasti omaksuneet käyttöönsä länsimurteisen muodon. Yksittäisissä tapauksissa on käytetty myös *ruveta tekemään*, *aloittaa tehdä*, *aloittaa tekemään* ja *käydä tekemään* -rakenteita. Ammattikoululaisten kohdalla kolmas infinitiivi on *alkaa*-verbin yhteydessä prosentuaalisesti tarkasteltuna aivan yhtä yleinen kuin ensimmäinen infinitiivikin. Aineistossani kumpia muotoja on käytetty vain seitsemän kertaa, joten kovinkaan pitäviä päätelmiä lienee mahdoton tehdä. Tämän aineiston perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että ammattikoululaiset ovat lukiolaisia taipuvaisempia käyttämään puhekielistä *alkaa tekemään* -rakennetta.

8.5. Murteen eksessiivi

Suomen yleiskieli on muotorakenteeltaan varsin rikas, mutta tutustumalla murteisiin käsitteisiin kielen ilmaisumahdollisuuksista voi entisestään laajentaa. Yleiskielen sijajärjestelmä on monipuolinen ja tarjoaa kielenoppijalle varsin laajat työvälineet sanojen käsitteilyyn, mutta silti se ei ole täydellinen. (Hurttu 2003.)

Suomen yleiskielen sijajärjestelmään kuuluvat muun muassa seuraavat sisäpaikallissijat: sisäolento, sisäeronto ja sisätulento. Taulukossa 2 ne on sijoitettu vasempaan sarakkeeseen. Sijajärjestelmään kuuluvat samoin seuraavat yleiset paikallissijat: olento ja tulento. Yleiskielen järjestelmästä puuttuu kuitenkin yleisten paikallissijojen eronto eli eksessiivi, joka onkin sen vuoksi merkitty taulukossa *-merkillä.

Taulukko 2. Sisäpaikallissijoja ja yleisiä paikallissijoja.

sisäpaikallissijat	yleiset paikallissijat
sisäolento eli inessiivi <i>ministerissä</i>	olento eli essiivi <i>ministerinä</i>
sisäeronto eli elatiivi <i>ministeristä</i>	*eronto eli eksessiivi <i>ministerintä</i>
sisätulento eli illatiivi <i>ministeriin</i>	tulento eli translatiivi <i>ministeriksi</i>

Suomen kaakkoismurteissa ja savolaismurteiden eteläosissa sekä näiden lähettyvillä jostakin tilasta tai asemasta pois joutumista tai pääsemistä voidaan kuitenkin ilmaista *-ntA-*päätteisen eronnon eli eksessiivin avulla (Hurttu 2003). Myös useimmissa itämerensuomalaisissa kielissä tunnetaan tämän sijamuodon piiriin kuuluvia muotoja. Eksessiivi on kehittynyt erosijaksi juuri sellaisiin tapauksiin, joissa olosijana on essiivi ja tulosijana yleensä translatiivi. (Posti 1974: 194.)

Kaakkoismurteisessa aineistossani eksessiiviä esiintyy vain ammattikoululaisten naisten kielessä ja vain yhdessä sanassa:

Viikonloppuisin, kun vanhempani ja yksi siskoni olivat mökillä, tein itse ruokani ja pidin *siintä*. (NA)

Joku aika sitten oli myös lehdessäni kirjoitus *siintä*, että opiskelijat vievät keskussairaalan työntekijöiltä ja potilailta parkkipaikat Kahilanniemen alueelta sekä muualta. (NA)

Ehkä olet kuullut *siintä*? (NA)

Siintä tulee vain krapula aamulla ja se ei ole kivaa. (NA)

Kaikissa esimerkeissä kirjoittajat ovat käyttäneet *se*-sanana eksessiiviä. Näissä tapauksissa eksessiivin tilalla tuntuisi toimivan myös elatiivimuoto *siitä*. Itse asiassa yhdessäkään esimerkitapauksessa eksessiiviä ei käytetä sille tyypillisessä tarkoituksessa eli jostakin tilasta tai asemasta pois joutumisesta puhuttaessa. Eksessiivimuoto näyttäisikin ainakin tämän demonstratiivipronominin kohdalla korvaavan usein elatiivia.

9. PÄÄTÄNTÖ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli havainnoida, minkälaisia kirjakieleen kuulumattomia ilmiöitä esiintyy kaakkoissuomalaisten opiskelijoiden kirjoitelmissa. Tarkemmin tutkittavat ilmiöt rajasin saadessani aineiston käsiini ja päästyäni syventymään opiskelijoiden käyttämiin ilmauksiin. Valitsin tutkimukseni kohteiksi ne kielenilmiöt, joita esiintyi kirjoitelmissa eniten.

Valitsemieni ilmiöiden kohdalla tein niitä havaintoja, joita olin etukäteen odottanutkin, mutta myös joitakin ennakkokäsityksistäni poikkeavia asioita oli huomattavissa. Omistusliitteen käyttötavat ovat selvästi muuttumassa paitsi puhekielessä myös kirjoitetussa kielessä. Omistusliitteet ovat harvinaistumassa sellaisissa tapauksissa, joissa omistaja on pääteltävissä aukottomasti muutenkin, esimerkiksi silloin, kun käytetään genetiivimuotoista persoonapronominia ennen sitä sanaa, johon omistusliitteen tulisi liittyä. Toisaalta omistusliitettä saatetaan käyttää, etenkin pyrittäessä mahdollisimman korrektiin kieliasuun, myös sellaisissa yhteyksissä, joihin se ei kuulu. Puhekielessä yleinen possessiivisuffiksin puuttuminen on saattanut vaikuttaa siihen, että opiskelijoille ei ole täysin selvää, milloin possessiivisuffiksia kuuluu käyttää ja milloin ei, vaan sitä käytetään monissa tilanteissa varmuuden vuoksi.

Monikon kolmannen persoonan inkongruenssin aiheuttaa useissa tapauksissa subjektin ja predikaatin etäisyys. Erityisen yleistä inkongruenssi on käänteisen sanajärjestyksen yhteydessä, jolloin predikaattia kirjoitettaessa ei välttämättä edes ole vielä muodostettu subjektia tai sitä ei ajatella riittävästi, jolloin predikaatti jää herkästi yksikkömuotoiseksi. Myös apuverbinä toimiva kieltoverbi *ei* on usein yksikkömuotoinen, vaikka subjekti olisi-kin monikossa. Tämä on hyvin yleistä puhekielessä.

Ennen tarkempaa perehtymistä aineistooni oletin, että opiskelijat käyttävät runsaasti passiivia monikon ensimmäisen persoonan tilalla. Aineistoa tutkittuani huomasin, että näin todella on. Se onkin yleisin aineistossani esiintynyt tapa käyttää passiivia norminvastaisesti. Tämänkin rakenteen taustalla on puhekielen malli. Myös kaksoispassiivia ja passiivin perfektin sekamuotoja esiintyi. Toinen huomattava passiivin norminvastainen käyttö on kuitenkin *sinä*-passiivin muodot. Suurimmaksi osaksi *sinä*-passiivia käytetään aineistossani tavallisen passiivimuodon tai geneerisen kolmannen persoonan tilalla tapauksissa, joissa kirjoittaja haluaa jättää itsensä viittauksen ulkopuolelle. Usein näistä ilmauksista puuttuu

varsinainen *sinä*-pronomini, ja persoona näkyy verbistä. Kiinnostavampi tyyppi on aineistossani melko harvinainen *sinä*-passiivin uudempi käyttötapa, jolla vedotaan lukijaan tai kuulijaan ja rajoitetaan tämän valinnanvapautta.

Myös pronomien käytössä tuntui esiintyvän runsaasti vaihtelua. Monissa tapauksissa pronominilta puuttuu korrelaatti, ja toisinaan korrelaatiksi kävisi useampikin sana, mikä saattaa aiheuttaa sekaannuksen vaaran. Vaikka korrelaattisana puuttuisikin, korrelaatti on toisinaan kuitenkin pääteltävissä kontekstin avulla. Ihmisestä käytettiin puhekielen mallin mukaan *se*-pronominia, mutta näitä tapauksia oli ennako-oletuksistani poiketen erittäin vähän. Ilmeisesti puhekielen tapa käyttää myös ihmisestä yleisesti demonstratiivipronominia ei ole siirtymässä kirjoitettuun kieleen. Useimmille kirjoittajille tuntuisi olevan selvää, että ihmiseen viitattaessa tulee käyttää persoonapronominia, vaikka puheessa *se* on yleisesti käytössä. *Tämä*- ja *hän*-pronomien käyttö puolestaan ei tunnu olevan vakiintunut puhuttaessa etualaisesta henkilöstä, vaan kirjoittajat käyttävät niitä sekaisin. Eniten ongelmia opiskelijoille tuntuisi aineistoni perusteella tuottavan relatiivipronominin valinta. *Joka*- ja *mikä*-pronomineja käytetään sekaisin toistensa tilalla, eikä kirjoittajilla tunnu olevan käsitystä, millä perusteella relatiivisana pitäisi valita. Erityisen paljon vaikeuksia tuottaa *joka*-sanan käyttö. Toisinaan sen korrelaatti on erittäin kaukana, toisinaan korrelaattia ei ole ollenkaan, toisinaan pronominissa on numerus- tai sijamuotovirhe.

Mielestäni kiinnostavimpiin aineistoni ilmiöihin kuuluu luvussa 6 käsiteltävä artikkelin esiintyminen suomen kielessä. Havaintoja artikkelin esiintymisestä on tehty jo usean vuosikymmenen ajan, mutta vieläkin ei voida väittää, että suomen kielessä olisi varsinaista artikkelikielistä tuttua artikkelia. Jonkinlaista artikkelimaisuutta puolestaan on selvästi havaittavissa. Aineistossani artikkelimaista käyttöä on eniten määräisen artikkelin asemassa toimivilla *se*- ja *tämä*-pronomineilla.

Sanajärjestysongelmia tuottivat lähinnä adverbiaalit. Erityisesti *myös*-, *jo*- ja *vain*-adverbiaalien sijoittaminen lauseeseen aiheutti kirjoittajille vaikeuksia. Aina kirjoittaja ei ole huomannut, että muuttamalla adverbiaalipaikkaa muuttuu myös lauseen merkitys, vaan adverbiaaleja on sijoitettu lauseeseen merkitystä tarkemmin pohtimatta. Sanajärjestyksen kanssa ongelmia esiintyy, koska sanajärjestykseen ei esimerkiksi kouluissa anneta tarkkoja ohjeita, vaan suomen sanajärjestys on suhteellisen vapaa. Oletuksena on, että suomea äidinkielenään puhuvat opiskelijat osaavat käyttää järkevää sanajärjestystä eivätkä sijoita esimerkiksi attribuuttia kauas pääsanastaan. Kirjoittajat eivät mahdollisesti myös-

kään kiinnitä sanajärjestykseen riittävästi huomiota, vaan esimerkiksi suoraa ja käänteistä sanajärjestyistä käytetään kiinnittämättä huomiota semanttisiin vaihteluihin ja painoituksiin.

Muista lauserakenteeseen liittyvistä ilmiöistä käsittelin *että*-konjunktion esiintymistä alisteisessa kysymyslauseessa sekä *niin*-sanankäyttöä konjunktion asemassa. Ennakkoletuksenani oli, että kysymyslauseessa esiintyy runsaasti puhekielelle ominaisia *että*-konjunktioita. Niitä löytyikin aineistostani, mutta ei ehkä aivan niin runsaasti kuin olin oletanut. Aineistoni kirjoitelmissa oli myös *niin*-konjunktioita. Joihinkin tapauksiin *niin* kuuluu varsin olennaisesti, mutta toisissa tapauksissa sitä oli käytetty aivan turhaan.

Viimeisinä käsittelemänä kielenilmiöinä ovat *löytää*- ja *löytyä*-verbien käyttö tilanteissa, jotka eivät liity millään tavalla etsimiseen tai kadoksissa olemiseen, *alkaa tehdä* ja *alkaa tekemään* -muotojen vaihtelu sekä murteellinen sijamuoto eksessiivi. *Löytää*- ja *löytyä*-verbejä on aineistossani käytetty tuomaan tekstiin jännitettä ja dramatiikkaa. Ne ovatkin saaneet alkuperäisestä käytöstään eriytyneen käyttötavan, joka ei millään tavalla sovi niiden merkitykseen. Tutkiessani aineistoa yllätyin, kuinka runsaasti itämurteiset opiskelijat käyttävät länsimuotoista *alkaa tekemään* -muotoa. Se ei selvästikään ole enää käytössä pelkästään länsimurteiden alueella. Opiskelijoille on ilmeisesti kuitenkin puhuttu kyseisestä rektio-ongelmasta, koska jotkut yrittivät kirjoitelmissaan kiertää sen käyttämällä verbejä *ruveta* ja *aloittaa*. Murteen eksessiiviä on aineistossani käytetty vain muutamissa tapauksissa korvaamassa *se*-pronominin elatiivia eikä niinkään sille tyypillisessä tarkoituksessa eli jostakin tilasta tai asemasta pois joutumisesta puhuttaessa.

Tarkoitukseni oli tutkia myös, käyttävätkö lukiolaiset ja ammattikoululaiset eri tavalla kirjakielen normeista poikkeavia kielen muotoja. Joidenkin kielenilmiöiden kohdalla sainkin ihan kiinnostavia tuloksia; toisten kohdalla ei puolestaan ollut havaittavissa selviä eroavaisuuksia. Aineistoni perusteella ammattikoululaiset tuntuivat käyttävän sekä *sinä*-passiivia että passiivia monikon ensimmäisen persoonan tilalla selvästi lukiolaisia enemmän. Lisäksi suoraa sanajärjestyistä noudattavissa lauseissa inkongruenssimuotoja oli selvästi enemmän ammattikoululaisten kirjoitelmissa. *Alkaa tekemään* -rakenne oli ammattikoululaisten keskuudessa yhtä usein käytetty kuin norminmukainen *alkaa tehdä* -rakenne, ja ammattikoululaiset käyttivät sitä yli 17 prosenttiyksikköä enemmän kuin lukiolaiset. Esimerkiksi pronominien käytössä sen sijaan ei ollut juurikaan havaittavissa eroja koulutussuuntauksien välillä. Joidenkin ilmiöiden kohdalla oli lisäksi havaittavissa, että tehtävänanto ja aihevalinta vaikuttivat käytettyyn kieleen. Asiateksteissä pyrittiin käyttämään korrektimpaa kieltä kuin narratiivisissa teksteissä.

Paljon mielenkiintoista tutkittavaa jäi tämän tutkimuksen ulkopuolelle, mutta aihetta oli välttämätöntä rajata, jotta pystyin keskittymään kaikkiin tutkittaviin ilmiöihin riittävän tarkasti. Myös yksittäisiksi jääneet kielenilmiöt rajasin tutkimukseni ulkopuolelle, vaikka osa niistä olikin varsin mielenkiintoisia. Tutkimuksestani jäivät pois esimerkiksi puhekieliset tai muutoin kirjakielen normien vastaiset sanavalinnat, vajaat lauseet, konjunktioiden käyttö virkettä aloittamassa tai muutoin erikoisissa yhteyksissä, jäännöslopukkeen aiheuttamat ongelmat sekä erilaiset koheesioon, viittaussuhteisiin ja ylipäänsä virkkeiden rakentumiseen liittyvät ongelmat. Tutkimusta voisikin jatkaa ottamalla tutkittaviksi ilmiöiksi myös nyt tutkimuksen ulkopuolelle karsitut kielenilmiöt. Olisi myös kiinnostavaa laajentaa aineistoa kattamaan huomattavasti suuremman opiskelijajoukon, jolloin voitaisiin tehdä perustellumpia johtopäätöksiä erilaisten kielenilmiöiden esiintymisestä lukiolaisten ja ammattikoululaisten kirjoitelmissa. Koska kyse on kielen ja erityisesti kirjoitetun kielen muuttumisesta, voisi olla kiinnostavaa havainnoida opiskelijoiden kielen muuttumista jonkin ajanjakson kuluessa. Tällöin tutkimuskohteena voisi olla esimerkiksi vain yksi koulu. Uskon, että ainakin osa tutkimukseni ilmiöistä on selvästi lisääntymässä opiskelijoiden kirjoitelmissa. Jotkin ilmiöistä voitaneen ajan kuluessa jopa hyväksyä kirjakieleen kuuluviksi.

LÄHTEET

- ERONEN, RIITTA 2001: Pieniä ja suuria pronomini-pulmia. – Kielikello 4/2001 s. 28–29.
- HAKULINEN, AULI 1988: Miten nainen liikkuu Veijo Meren tekstissä. – Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen* s. 56–70. Helsinki: Yliopistopaino.
- 2003: Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan? – Kielikello 1/2003 s. 4–7.
- 2006: *Oma* – havaintoja sanasta liikkeessä. – Taru Norlund, Tiina Onikki-Rantajääskö & Toni Suutari (toim.) 2006: Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintoihin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1078. Helsinki: SKS.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON FRED 1995: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. 3. muuttamaton painos. Helsinki: SKS.
- HAKULINEN ym. = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2005: Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. 3. painos. Helsinki: SKS.
- HELENIUS ym. = HELENIUS, JUTTA – KAAKKOLAMMI, KATRIINA – LAIHANEN, ESA – LAMPINEN, ARJA – NURMI, TIMO – SUONIEMI-TAIPALE, INGA 2006: Kongruenssin poikkeukset. Kirjoittajan ABC-kortti. – http://webcgi.oulu.fi/oykk/abc/kielenhuolto/lauseopillisia_ilmioita/kongruenssi/kongruenssin_poikkeukset/ (luettu 14.1.2008).
- HURTTA, HEIKKI 2003: Potkut ministerintä. Julkaistu Helsingin Sanomissa 11.2.2003. – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=1029> (luettu 13.3.2008).
- HÄKKINEN, KAISA 1994: Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia. Juva: WSOY.
- IISA ym. = IISA, KATARIINA – OITTINEN, HANNU – PIEHL, AINO 1999: Kielenhuollon käsikirja. 4., lisätty ja muutettu painos. Helsinki: Yrityskirjat Oy.
- IKOLA, OSMO (toim.) 1983: Nykysuomen käsikirja. 7., tarkistettu painos. Espoo: Weilin+Göös.
- 1990: Sanajärjestyksen salakareja. – Osmo Ikola, *Kielen elämää ja käyttöä*. Juva: WSOY.
- 1992: Omistusliitteiden harvinaistuminen. – Valma Yli-Vakkuri, Maija Länsimäki & Aarre Nyman (toim.), *Yhteiskunta muuttuu – kieli muuttuu*. Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja. Helsinki: WSOY.
- 2005: Nykysuomen opas. 4. painos. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 65. Turku.
- ITKONEN, TERHO 2002: Uusi kieliopas. 2. painos. Tarkistanut ja uudistanut Sari Maa-mies. Helsinki: Tammi.
- JUVONEN, PÄIVI 2000: Grammaticalizing the definite article: A study of definite adnominal determiners in a genre of spoken Finnish. Stockholm: Stockholm University, Department of Linguistics.

- KALLIOKOSKI, JYRKI 1991: Empathy as motivation for style shifting in narrative. – Jef Verschueren (toim.), *Levels of linguistic adaptation. Selected papers of the International Pragmatics Conference, Antwerp, August 17–22, 1987. Volume II* s. 147–161. John Benjamins, Amsterdam.
- KARLSSON, FRED 1982: Suomen peruskielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 378. Helsinki: SKS.
- KETTUNEN, LAURI 1949: Hyvää vapaata suomea. Ohjekirja suomen kielen käyttäjille. Jyväskylä: Gummerus.
- Kielikello. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- KK 1994 = Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja. Helsinki: Opetusministeriö.
- KOIVUSALO, ESKO 1997: Kielen aika. Kielenkäytön oppaita 2. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Helsinki: Edita.
- KUIRI, KAIJA 2000: Kielellistä passiivisuutta: miksi me mennään? – *Kielikello* 3/2000 s. 13–15.
- LAAKSONEN, KAINO – LIEKO, ANNELI 2003: Suomen kielen äänne- ja muotooppi. 4., uudistettu painos. Finn Lectura: Helsinki.
- LAMPINEN, ARJA 2004: Näkökulma. Löytää ja löytyä. – *Kielikello* 1/2004 s. 35–37.
- LARJAVAARA, MATTI 2001: Määräinen artikkeli – suomessa? – *Kielikello* 4/2001 s. 25–27.
- LAURY, RITVA 1996: Sen kategoriasta – onko suomessa jo artikkeli? – *Virittäjä* 100 s. 162–181.
- LEHIKONEN LAILA 1994: Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu. Loimaa: Oy Finn Lectura Ab.
- 2000: Uhkaako puhekieli kirjoitetun yleiskielen subjektin ja predikaatin kongruenssia? – *Virittäjä* 104 s. 246–260.
- 2001: Poika tulee ja pojat tulevat – subjektin ja predikaatin kongruenssi. – *Kielikello* 3/2001 s. 16–19.
- LEINO, PIRKKO 2001: Hyvää suomea. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki: Otava.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI 1996: Kirjakielen kaksoispassiivi. – *Virittäjä* 100 s. 580–587.
- MAAMIES, SARI 1999a: Aletaanko tehdä vai tekemään?: vastaus – *Kielikello* 2/1999 s. 37–38.
- 1999b: Suomen kielen lautakunnan suositus. – *Kielikello* 4/1999 s. 23.
- 2002: Normatiivista vapaamielisyyttä? – *Kielikello* 1/2002 s. 3.
- MIELIKÄINEN, AILA (toim.) 1986: Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 4. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 32. Jyväskylä.
- NS = Nykysuomen sanakirja 1985. Yhdeksäs painos. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen kirjallisuuden seura. Porvoo: WSOY.
- Onko kansa he? Eräs pronominiongelma. – *Kielikello* 1/1993 s. 21–24.
- PALANDER, MARJATTA 1991: Puhe- ja kirjakielen sanajärjestyseroja. – *Virittäjä* 95 s. 235–254.
- 1998: Kolmannen persoonan omistusliitteen ei-refleksiivinen käyttö. – *Virittäjä* 102 s. 529–549.

- 1999: Johtaja ja vaimonsa – eräs 3. persoonan omistusliitteen ongelma. – Kielikello 4/1999 s. 19–23.
- 2005: Morfosyntaksi ja kielenhuolto – kirja- ja puhekielen rajakäyntiä. – Kielikello 1/2005 s. 14–17.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995a: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. – Virittäjä 99 s. 501–531.
- 1995b: Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- POSTI, LAURI 1974: Tutkimus eksessiivistä. (Tauno Särkkä 1969: Itämerensuomalaisten kielten eksessiivi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 292. Helsinki.) – Virittäjä 78 s. 194–196.
- PS = Suomen kielen perussanakirja 1–3. 1990–1994. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: VAPK-kustannus.
- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1990: Onko ihminen aina *hän*; onko *hän* aina ihminen? – Kielikello 3/1990 s. 3–5.
- 1996: Relatiivisanan valintasäännöistä. – Kielikello 3/1996 s. 9–12.
- RAEVAARA, LIISA 1996: Missä järjestyksessä ja miksi? – Eeva Lindénin näkemyksiä suomen kielen sanajärjestyksestä. – Virittäjä 100 s. 61–68.
- RINTALA, PÄIVI 1983: Tyyliopin perusteita. – Osmo Ikola (toim.), Nykysuomen käsikirja. 7., tarkistettu painos s. 193–216. Espoo: Weilin+Göös.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2000: Sinä ja suomalaiset: yksikön toisen persoonan yleistävästä käytöstä. – Kielikello 3/2000 s. 16–18.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – Virittäjä 103 s. 170–194.
- SUNDBÄCK, IRENE 1995: Suomen kielessäkö artikkeli? – Kielikello 2/1995 s. 25–28.
- TURUNEN, RIITTA 1982: Puhekielen omistusmuotojen tarkastelua. – Kaija Jonninen-Niilekselä (toim.), Tampereen puhekieli tutkimuskohteena. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Tampere.
- VARJONEN ANNA-MARI 1996: ”Meidänkin kannalta paras ratkaisu” – sanomalehtikielen omistusliitteistä. – Kielikello 3/1996 s. 19–22.
- VARTEVA, ANNUKKA 1998: Pronominit *hän* ja *tämä* tekstissä. – Virittäjä 102 s. 202–223.
- VIERTIÖ, ANNASTIINA 2000: Kuka paljastuu passiivin takaa? – Kielikello 3/2000 s. 23–25.
- VILKUNA, MARIA 1996: Suomen lauseopin perusteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Oy Edita Ab.
- VILPPULA, MATTI 1989: Havaintoja *hän*- ja *he*-pronominien käytöstä suomen murteissa. – Virittäjä 93 s. 389–399.
- Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti.
- WIIK, KALEVI 2006: Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan. Pilot-kustannus Oy: Tampere.

Laadi oheisesta tekstistä referaatti kirjan ohjeiden mukaan.

Aja taloudellisesti

Maltillinen kuljettaja säästää rahan lisäksi luontoa – ja kun kaasujalka kevenee, myös liikenneturvallisuus paranee. Teksti NIINA MÄLKÄ

Autojen kulutukseen ja päästöihin vaikutetaan parantamalla tekniikkaa, mutta ympäristön kannalta suurinta ongelmaa, hiilidioksidipäästöjä uusikaan tekniikka ei aina vähennä.

Taloudellisella ajotavalla on merkitystä ympäristölle, sillä esimerkiksi Suomen hiilidioksidipäästöistä noin 20 prosenttia on peräisin liikenteestä.

Päästösäästöjen lisäksi autoliijaa motivoi 10–20 prosenttia pienemmät polttoainekustannukset. Vuositasolla se tarkoittaa pienikulutusellakin autolla useita satoja euroja.

Suunnittele ajot

Yhdistele päivän tai koko viikon ajoja. Tee lista asioista, jotka täytyy hoitaa autolla, ja mieti, mitkä voit hoitaa yhdellä kertaa. Tee isot ostokset kerran viikossa ja poikkea muina päivinä kauppaan kävelen tai esimerkiksi työmatkalla, jos kävely matka on liian pitkä.

Valitse ruuhkattomin ajo-reitti ja -aika tai käytä mahdollisuuksiesi mukaan julkista liikennettä. Myös pitkällä loma- ja työmatkoilla ainakin osa matkasta kannattaa toisi-

naan matkustaa junalla.

Jos kuljetat perheenjäseniä harrastuksiin, voit itse jäädä reippailemaan harrastuspai-kan läheisyyteen ja välttää si-ten edestakaista ajamista.

Pura ylikuorma

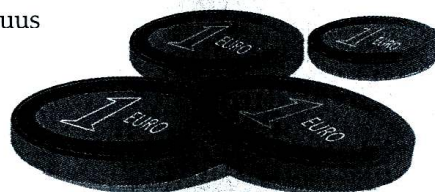
Ylimääräinen paino ja ilmanvastus lisäävät polttoaineen kulutusta. Älä kuljeta tavara-tilassa turhia tavaroita; irrota suksiboksi ja kattoteline, kun et tarvitse niitä.

Lämmitä moottori

Kun lämpötila laskee alle viiden asteen, käytä moottorilämmitintä. Tunti riittää pie-nellä pakkasella ja noin kaksi tuntia, kun elohopea laskee kovempiin lukemiin.

Poista auton laseista kosteus, jää ja lumi ennen käynnistämistä. Moottoria saa käyttää paikallaan korkeintaan kaksi minuuttia, kun lämpötila on enemmän kuin -15 astetta. Paukkupakkasilla joutokäyntiä sallitaan neljä minuuttia.

Aja moottori lämpimäksi ke-vyellä ajolla, varsinkin jos jou-dut käynnistämään moottorin ilman esilämmitystä. Kun pak-kasta on -20 astetta, polttoai-

neen kulutus voi olla jopa kak-sinkertainen ensimmäisen pari-n kilometrin aikana.

Aja tasaisesti

Kun lähdet liikkeelle, kiihdy-tä nopeasti tavoitenoiteen. Vaihda isommalle vaihteelle, kun kierros-luku on 2 500.

Aja suurimmalla vaihteella, jolla moottori vetää tasaisesti. Seuraa muuta liikennettä ja maaston vaihteluja, niin voit välttää tarpeettomia jarrutuk-sia ja kiihdytyksiä. Tempoile-va ajorytmi kuluttaa jopa 20 prosenttia enemmän polttoai-netta kuin tasainen ajo.

Polttoaineen kulutus kasvaa yleensä merkittävästi yli 80 ki-lometrin tuntinopeuksilla, eli turhaa kiirettä ei kannata pitää. Kannattaa kuitenkin muistaa, että jos oma vauhti jää alle no-peusrajoituksen, perässä tule-vat voivat sortua vähemmän ta-loudelliseen ajotapaan.

Jarruta moottorilla

Jos ajat uudella autolla, voit säästää myös moottorijarru-

tuksella: Nosta jalka kaasulta ja anna vauhdin laskea; vaihda vauhdin hiipussa pienemmil-le vaihteille. Nykymoottorit, joiden ohjausjärjestelmä kyt-kee polttoaineensyötön pois päältä jalan noustua kaasulta, eivät kuluta juuri lainkaan moottorijarrutuksen aikana.

Harjoittele kurssilla

Taloudellisen ajon kurseja on järjestetty Suomessa noin kymmenen vuoden ajan. Kurssilta saa hyvät alkutiedot, mutta ennen kuin taloudelli-nen ajotapa muuttuu luon-nolliseksi tavaksi ajaa – ja aja-tella – on edessä myös paljon omaehtoista harjoittelua. ●

Lähteet ja lisätietoja: Ajoneuvo-hallintokeskus, www.ake.fi; Autoliitto, www.autoliitto.fi; Motiva, www.motiva.fi; Tapiola, www.tapiola.fi; EcoDriving-keu-luttajat, www.ecodriving.com.

Kirjoita kuvasta. Kirjoita kokonaisia virkkeitä (= alkaa isolla kirjaimella, loppuu pisteeseen). Voit käyttää apunasi kysymyksiä. (SP)

1. Kuvaile kuvaa mahdollisimman tarkkaan. Mitä kuva esittää? Mitä kuvassa näkyy?
2. Mitä on tapahtunut? Missä? Miksi? Mihin aikaan?
3. Käytä mielikuvitustasi: Mikä onnettomuuden on aiheuttanut? Kuka autoa on ajanut (sukupuoli/ikä/ammatti)? Onko autossa ollut muista kuljettajan lisäksi? Ketä?
4. Miten onnettomuuden uhreille on ehkä käynyt? Mistä niin päättelet?
5. Kuka saapui onnettomuuspaikalle ensimmäisenä? Mitä hän ehkä ajatteli? Mitä hän teki?
6. Minkä ammattikunnan henkilöitä tarvittiin hoitamaan onnettomuuden jälkitilanne?

1. Lue Rosa Lixomin novelli kesävauva.

2. Vastaa seuraaviin kysymyksiin:

- * Mistä novelli kertoo? Kuka on kertoja? Millainen novellin kertoja on?
- * Mitä mieltä olet kertojan tekemistä ratkaisuista?
- * Mitä arvelet, miksi kertoja halusi vauvan?
- * Mitä luulet, miten kertojan elämä jatkuu?
- * Mitä mieltä olet, pitäisikö tytön kertoa vauvasta tämän isälle? Mikä on vauvan isän vastuu asiassa?
- * Onko novelli realistinen eli voiko oikeassa elämässä olla novellin kuvaamia henkilöitä ja tapahtua samalla tavalla kuin novellissa?
- * Mitä mieltä olet novellin kielestä? Sopiiko puhekieli novellin kerrontakieleksi? Miksi?

Kesävauva

Mulla meni Timin kanssa breikkiin elokuun viides ja syyskuun alussa mä olin jo raskaana. Ei se mikään vahinko ollut, mä laskin, että jos mä haluan kesävauvan niin se pitää panna itään syyskuussa. Mulla oli siis kiire. Mä menin kimmojen kanssa niinku joka kesälauantai Kaivariin, join pään täyteen ja kävin nussiin jonku espoolaisen lukiolaisen kanssa kallioilla. Ei siihen muuta tarvittu.

Mä en kertonu ekaan neljään kuukauteen asiasta kellekään, en edes Jannicalle, vaikka se on mun bestis. Kelasin, että jos mutsi saa tietää niin se pakottaa mut aborttii. Mä siis venasin niin kauan, ettei pelkoa enää ollut. Ekaks mä kerroin mutsille ja sitten Jannicalle. Mutsi sekos totaalisesti. Se ei tehnyt muuta ku itki ja hoki, ettei se

jaksaa enää hoitaa vauvaa. Mä sanoin, että itellenihän mä se teen enkä sulle. Ei menny himaan. Jannica kohautti vain olkapäitä ja totesi, että vittu sä oot tyhmä lehmä. Siinä koko saldo.

Sitä mukaa kun mun vatsa pyöristy, vanhat frendit kakkos veke. Jannica lopetti soittelemisen ja kun mä ehdotin jotain niin aina sillä oli muuta. Eli se ei halunnut olla mun kaa enää missään tekemisissä. Mä purin hammasta, että oookoo häipykää kaikki, mä haluan kesävauvan ja fuck off. Mutsi pysy mun messissä, koska sen oli pakko. Se ei nimittäin luottanut pätkääkään mun selviytymiskykyyn. Se itki illat sitä, että mä en muka tajunnut sitä mieletöntä vastuuta, minkä skidi tuo mukanaan. Mä sanoin sille, että toi on jotakin historiallista paskaa, että nykyään vauvat selviytyy itse elämässä eteenpäin, vittu modernit vauvat tarvii mitään hössötystä, ne huolehtii itsestään eikä niitä tarvii enää edes imettää kun tie-de on kehitellyt kaikki tuttelit.

Mä ostelin vauvan vaatteita mutsin rahoilla, kävin kaikki kalukaupat läpi ja kannoin himaan miljoona lelua. Koko raskausaika oli älyttömän iisi. Mulla oli superolo, parempi ku koskaan aikaisemmin.

Toukokuun lopussa se sit synti. Synnytys oli niin kaamee etten mä haluu puhua siitä enempää, mut muuten kaikki skulas upeesti. Se oli vuosisadan hellekesä, mä lojuin beibin kanssa kaiket päivät Uunisaassa. Sehän ei duunannu muuta ku nukku, söi tuttelia ja ynähтели. Se oli

terve ja helppo vauva. Mä hoidin sitä valtavalla innolla. Venasin malttamattomana, et se pissaa tai kakkaa, et mä saan vaihtaa vaipat. Musta oli helvetin nastaa hoitaa sitä. Siellä Uunisaassa mä tutustuin Tiiiaan ja Tuuliin, Mikaan ja Oskariin, Anjaan ja Johannaan. Meitä kaikkia yhdisti yks juttu ja se oli tietysti vauva.

Syksy alkoi jo elokuun alussa, rupes sataan eikä me voitu mennä enää Uunisaareen. Anja ehdotti treffejä leikkipuistoon. Me mentiin sinne, mutta mikään ei ollut enää niinku ennen. Leikkipuisto tuntui tosi tylsältä Uunisaaren aurinkoon verrattuna ja vähitellen mä jämhähdin himaan ja mua rupes vituttaa koko vauva, vaikka se oli sairaan kiltti. Pari kuukautta mä siinä nämäsin ja olo oli tosi kurja. Sit mä soitin mutsille ja sanoin, että sä olit oikeessa, tuu hakeen tää vauva pois ennenku muhun iskee ihan oikee depis. Mutsi tuli heti ja siitä saakka Elsa on asunut mutsin luona.

Mä rupesin riekkuun vanhojen frendien kaa ja Jannicaki rupes taas soitteleen. Me bailataan, reissataan ja diggailaan. Elsa mä kutsun pikkusysteriksi ja niin tekee kaikki muutki. Musta on paljon makeempaa olla isosisko ku äiti.

Oon kelannut, että sit ku mä olen viiskymppinen niinku mutsi nyt, mä hankin sellasen kesävauvan, josta mä pidän huolta myös talvella.

Rosa Liksom.
Voima 1/1999.

KIRJOITELMIEN AIHEITA

1. Mitä odotan tulevaisuudelta
2. Minä vuonna 2020
3. Tarvitaanko hyvää käytöstä?
4. Kylä elää luonnosta/matkailusta/musiikista ym.
5. Tulevaisuuteni yrittäjänä
6. Oma yritys on osa minua
7. Harrastuksesta ammatiksi
8. Ilman musiikkia en voi elää
9. Mistä ruokani tulee?
10. Omenan matka maailmalle
11. Tällä lautasella tarjoillaan vain suomalaista ruokaa
12. Mämmiä, mämmiä!
13. Suomalainen ruoka maailmalla / maailmalle
14. Eurooppa yhdentyy, tasapäästyykö ruokakulttuurimme?
15. Näin minut on kasvatettu
16. Sukuni perinneruokia
17. Mestarin opissa – ammattilaisen työpäivä
18. Vapaa-ajanvieton tapoja nyt ja vanhempieni nuoruudessa
19. Peliharrastukseni
20. Kotini vanhimman esineen tarina

07
Kirjoitus

Runojen ja kirjoitelmien aiheet 2007

1. Ilo ja suru – saman kolikon kääntöpuolet
2. Kuka muistaa Iloisen takin ja sen kaikki hassut taskut?
3. Se on rumaa kun mies on koree
4. Ilo irti vaikka syrän märkänis
5. Iloisin suru
6. Maailman iloisin poika/tyttö
7. Silloin ratkesin riemusta
8. Ilokaasua suonissa
9. Uusi kuuma Iloutiset paljastaa kaiken
10. Täällä radio I.L.O. ja huomenta kaikille...
11. Ilo uudesta digijajasta
12. I. Loinen syö ruokapöydässäsi
13. Hyvin tuunattu!
14. Taiteilijan silmin
15. Miksei aina voi olla perjantai
16. Värit tuovat iloa elämään

**Ennakkotöiden palautus 16.2.2007 klo 15.00 mennessä lajivastaava
Anneli Vaasvainiolle alla olevaan osoitteeseen.**

Koulutuskeskus Tavastia
PL 30, 13101 HÄMEENLINNA
puh. (03) 658 11, www.kktavastia.fi
etunimi.sukunimi@kktavastia.fi

Ammattiin opiskelevien kulttuurikilpailut
4.-6.4.2006 Kemissä ja Torniossa.

RUNO- JA KIRJOITUSKILPAILUN AIHEET

1. Talvinen päivä esim. rinteessä, jäällä, pilkillä ...
2. Lumi ja jää – eksoottisia matkailuvaltteja
3. Lumen ja jään hyödyt ja haitat
4. Kaamoksesta yöttömään yöhön
5. Lappia markkinoimassa
6. Valoa talveen
7. Pakasta, säilö ja purkita
8. Kokeilin kepillä jäätä
9. Järki jäässä
10. Jäinen sydän
11. Yö hangella
12. Kirjoita, mitä ajatuksia tämä kemiläisen Niilo Rauhalan runo sinussa herättää. Otsikoi itse.

”Lumi sulaa joka kevät
niityiltä ja teiltä.

Sinä vedät kelkkaasi taukoamatta
monien vuosien takaa.”

Otsikoita 1–7 on käytetty kevään 2003 ylioppilaskirjoituksissa ja otsikot 8–13 ovat saman syksyn 2004 ylioppilaskirjoitusten aiheita.

1. Kylväjävertaus ja kertomus tuhlaajapojasta ovat tunnetuimpia niistä lukuisista vertauksista, joita Jeesus evankeliumeissa käyttää opetuksessaan. Mikä Jeesuksen vertauksesta puhuttelee sinua eniten? Miksi?
2. **Satuja, joita lukevat sekä lapset että aikuiset**
3. Miksi ihmisen musiikkimaku muuttuu?
4. Kesän kukat ja syksyn lehdet viehättävät silmää väreillään, mutta kasveille ja eläimille tietyt värit voivat olla suorastaan elintärkeitä. Tarkastele värien merkitystä luonnossa.
5. Rakennettuun ympäristöön vaikutetaan purkamalla, rakentamalla ja säilyttämällä. Käytetäänkö näitä vaihtoehtoja tasapainoisesti esimerkiksi kotipaikkakunnallasi? Kaikki minulle heti! Sekö on nykynuorison tunnuslause, kuten usein väitetään?
7. **Autoilu ja fysiikan lait**
8. Arvioi kotimaisen elokuvan nykytilaa.
9. Piispa Eero Huovinen on erään päivälehdessä taloussivulla julkaistussa haastattelussa sanonut: ”Kun sydänkäyrä joskus muuttuu suoraksi, niin mitään maallista et saa mukaasi. Kannattaisikin miettiä, mitä me tässä maailmassa oikein tavoittelemme.” Laadi mielipidekirjoitus, jossa tarkastelet hänen ajatustaan.
10. **Naivismi taiteessa**
11. **Onko olemassa oikeutettua sotaa?**
12. Elät monissa eri rooleissa. Kirjoita omakuvasi erittelemällä näitä roolejasi. **Rocktekstit ovat runoutta! TAI Ovatko Rocktekstit runoutta?**

- Palauta mieleen katsottu näytelmä *Yövieras*.
- Pohdi ja erittele näytelmän jännitteitä, ajankuvaa tai henkilöitä ja heidän välisiä suhteita. Minkälaisia jännitteitä näytelmän henkilöhahmojen välillä on? Kuinka näytelmän lavastuksessa, puvustuksessa, henkilöiden käyttäytymisessä ja näytelmän tapahtumissa näkyy tapahtuma-aika?
- Älä pelkästään referoi näytelmän juonta, vaan pyri analysoimaan sen tapahtumia.